

ČAS KEĎ TO CEZO MŇA PÍSALO

Číslo 5 (2006)

Cirkve od svojho počiatku krstila dospelých i deti. Dozvedáme sa to z dokumentov, ktoré sa nám zachovali od samého začiatku. Na začiatku Cirkvi iste bolo krstených viac dospelých ako detí. Azda najpočetnejšia udalosť krstu bola hneď v deň prvých Turíc. Sv. Peter predniesol dlhú reč, v ktorej dokazoval, že Ježiš Kristus je ten Mesiáš, ktorého očakávali a že po umučení vstal z mŕtvych. Vtedy sa mnohí pýtali Petra a ostatných apoštolov: „Čo máme robiť, bratia?“ Peter im povedal: „Robte pokánie a nech sa dá každý z vás pokrstiť v mene Ježiša Krista na odpustenie hriechov a dostanete dar Ducha Svätého“ (Sk 2, 37-38). Nato sa ich asi tritisíc dalo pokrstiť. Tam je začiatok Cirkvi. Potom sa začalo evanjelium šíriť po celom vtedy známom svete.

Od tej doby si mnohí ľudia položili otázku: „Čo mám robiť?“ Hľadali zmysel života a nikde nenachádzali uspokojivú odpoveď. Až keď sa stretli s Kristom, ten im ukázal jasnú cestu pravdy o najhlbších dôvodoch bytia a samotného človeka. Kristovu pravdu nemôžeme skúmať iba rozumom ako je to pri experimentálnom poznávaní. Kristovu pravdu treba aj vnímať a na to je potrebné aj ochotné srdce. Len potom jej človek aj rozumie, aj sa za ňu oduševní.

Tak to bolo aj u Pavla Straussa. Z jeho spisov vidíme, že to bol človek intelektuál, ktorý sa hlboko zamýšľal nad zmyslom svojho života. Kládol si otázku: „Čo mám robiť?“ Uspokojivú odpoveď našiel u Krista. „Nech sa dá každý z vás pokrstiť!“ Táto výzva sv. Petra oslovila aj jeho. Vieme, že mu to prinieslo pokoj. Ako telo potrebuje pokrm, aby žilo, tak aj duch človeka potrebuje náplň. Tou je milosť a pravda.

Mons. František Tondra
spíšský biskup

Mária Bátorová: ...Straussova voľba bola slobodná, zažitá a bola výsledkom zápasu, v ktorom sa zmysel pre ideály („ísť s dušou medzi hviezdami“) miešal s premierou citu a empatie k človeku, s túžbou slúžiť ľuďom ako lekár a ako človek („s kľáčiacim srdcom“), s intelektuálnym, diskurzívnym vedomím či presvedčením, že len takto sa dá naplno a kvalitne žiť.

Aj keď pre Straussovú osobnosť konverzia znamenala nájdenie Absolútna, z ktorého následne čerpal vždy istotu, neznamenala jeho celkovú, osobnostnú premenu, pretože mnohé v ňom bolo už predtým s katolicizmom totožné: zmysel pre povinnosť a zároveň ľahkosť a radosť, s akou sa povinnosť vykonáva, oboť, ktorá je radostná, pretože sa koná pre druhých, a tým regeneruje vnútornú silu, presvetlený, usmievatý svet, zmysel pre sviatok, ktorý nie je pompézny, ale je vnútorne sviatočný a výnimočný, chuť a schopnosť „mať nedeľu“, cítiť život a prostredie ako niečo pozitívne a sám sa na konštitúciu pozitívneho podieľať... To všetko bolo pozitívnym podložením pre praktické nasledovanie Krista.

(Monografia „Paradoxy Pavla Straussa, s. 94-95.)

„Keď to cezo mňa písalo...“ – V Straussovej novej knižočke, ktorú predstavujeme v tomto čísle Listov PS („Sme mocnejší než čas“), nájdeme takýto zápis:

(6. 11. 1989) *Pretekárovi sa neraz prihodí, že znova obide úsek alebo krajinu, v ktorej kedysi zvíťazil. – Aj ja som sa dnes vrátil do objektu, kde som mal svoju prvú verejnú prednášku. Zhluk udalosti, posledná cesta mimoriadnej ceny, zvláštneho života a krátkeho života, ktorý bol vystlaný hroznými ťažkosťami a poníženiami a v ktorom bol personifikovaný zvláštny úkaz rovnakého vnímania života a smrti, medzi nimi žiaden zlom.*

A potom zádušná svätá omša v kostole saleziánov, kde bola kedysi tá prednáška, z čias, keď to cezo mňa písalo. Lebo nechápem, ako to mohlo vzniknúť. Prvý článok v Mozaike nádeje.“

Ide o esej „Prečo som sa stal katolíkom“, ktorou sa začína Straussova knižočka „Mozaika nádeje“. – Tá prednáška sa odohrala 25. novembra 1945, a v kronike krúžku mladíkov dona Bosca zo Saleziánskeho ústavu v Bratislave sa o nej uchoval takýto záznam:

„25. november 1945. Prednášková sieň je plná. Chlapci očakávajú program s osobitým a nezvyklým tichom. Prečo? Bude to niečo nezvyčajné? Veru hej! Prednáška, aká azda v týchto miestnostiach neodznala. *Prečo som sa stal katolíkom.* Bude hovoriť konvertita, človek vychovaný v bezbožníckom prostredí. A chlapci odchádzali dojatí. Také slová veru ešte nepočuli. Hovoril **Dr. Pavol Strauss, lekár:**“

O tri roky neskoršie, r. 1948, Strauss napísal esej „**O šťastí byť kresťanom**“, ktorú znova uverejňujeme na vnútorných stranách týchto Listov PS. Žiada sa nám zdôrazniť, že na túto esej sa plne vzťahuje to, čo Strauss povedal o „Prečo som sa stal katolíkom“. Že pochádza „**z čias, keď to cezo mňa písalo. Lebo nechápem, ako to mohlo vzniknúť**“. Dopredu upozorňujeme čitateľov, že po prečítaní tejto eseje na nich čaká ten istý pocit. Pociť vanutia nadprirodzeného Ducha, ktorému Strauss len prepožičiava hlas a pero.

(Július Rybák)

Na novú púť

28. októbra 2006 sme sa opäť zišli na valnom zhromaždení občianskeho združenia Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa, aby sme bilancovali nielen rok, ale celé obdobie od jeho vzniku 27. septembra 2003. Čo sme urobili? Vyšli 4 čísla Listov PS, pre Slovenský rozhlas bola nahratá relácia o P. Straussovi, rádio Lumen zachytáva problematiku P.

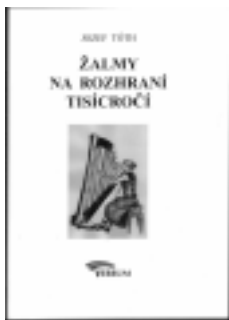
Straussa v 3 reláciách, jedna relácia je kontaktná a nachádza živý ohlas u poslucháčov. Pripravuje sa televízny dokumentárno-popularizačný seriál o P. Straussovi, študenti píšu o ňom práce, chystajú sa doktorandské práce na univerzitách. Je dosť, je to málo? Nevieť správnu odpoveď. Za výbor môžem povedať len to, že spravili sme toľko, koľko sme vládali. Bolo to obdobie náročné po každej stránke a odmeňovalo nás poznaním Straussovho sveta, povzbudeniami dobrých a spriaznených ľudí.

Zhromaždenie sme začali svätou omšou v kostole sv. Mikuláša. Niekoľko celebrantov, s kázňou Doc. Leščinského, prednáškou Msgr. Tótha, za účasti predstaviteľov mesta Liptovský Mikuláš a pána primátora MUDr. Alexandra Slafkovského, za hudobných vstupov orchestra Art collegium Nicolaus a učiteľského spevokolu Tatan. Poobedné rokovanie bolo plodné, konštruktívne. A boli aj voľby nových orgánov spolku na ďalšie trojročné obdobie. Boli zvolení: MUDr. Martin Jančuška (predseda), prof. Július Rybák (podpredseda), PhDr. Ľubomír Raší (tajomník), Ing. Jozef Šišila, CSc. (člen výboru). Do kontrolnej komisie boli zvolení MUDr. Jozef Strauss, MUDr. Zuzana Straussová, Ing. Anna Rašiová a ThLic. Vladimír Šosták.

Vo funkcii čestného predsedu bol potvrdený Mons. František Tondra – spišský biskup, ktorému aj touto cestou ďakujeme za záujem a podporu našej činnosti.

Vydávame sa teda opäť na trojročnú cestu za dobrodružstvom poznania dobra, krásy a múdrosti. Nech nám Pán Boh na tejto ceste pomáha a žehná.

Ľubo Raší

Jozef TÓTH sa narodil 20. 3. 1925 v Haniške pri Koľčiach v harmonickom prostredí pocty, viery a chudoby. Základná škola, ale vysoké štúdium, bolo aj jeho základným kamienkom. Na ňom staval aj svoje gymnaziálne štúdiá v Koľčiach, kde r. 1946 nastúpil.

Pred skončením štúdií v rokoch II. svetovej vojny to vojenský pracovný tábor mu bránil tresť smrti, ktorému nástrážne unikol.

Fascinovaný Evanjeliom a starozákonnými prorokmi a poučej bínkou sveta sa rozhodol študovať teológiu. Po štúdiu teológie v Koľčiach a Bratislave ho r. 1950 internovali do vojenskej alebo nov nájdených prác – PTP. Poslala jeho slovo to bola „čierna Sorbona univerzita, kde bol výborný intelektuálny a charakternejší ľudia celú ho Československa“. Vrátil sa r. 1954. Ako politicky nešťastlivý Pracoval v rôznych podnikoch. Napsal ako inšpektor v tlačiarňach. Roku 1969 bol začlenený do spoločenstva učeníkov Nazy netrúfalo. 29 rokov pripravoval v katolíckej Gréckokatolíckej cirkvi adekvátne na kňazstvo. Roku 1990 bol pri založení Gréckokatolíckej biskupskej fakulty UPJŠ v Prešove, kde aj prednášal a bol jej prodekanom. Teraz je na superaktívnom dôchodku.

Knižne vydané diela: Človek Jib konari s diablom, Evanjelium apoštola Jádža. Spev koľčického tria a Pieseň zo Solína. Frakpsoch ni zberky básní. Sklo pod zemou. Porozstvo. Baby knihy píesne a nistovské Daro Čechu.

K 60. výročiu vydavateľstva a časopisu VERBUM

Jozef Tóth

PROPHETA HUIUS SAECULI

(Reflexia na vstup MUDr. Pavla Straussa v rokoch 1946-1947 v časopise VERBUM nielen do slovenských, ale aj kresťanských svetových dejín.)

* * *

Prorok vstupuje náhle a často vôbec nečakane, a konštatuje, nediskutuje, nepolemizuje. Jeho výroky sú výroky pravdy, lebo pochádzajú z Pravdy.

Zázračná doba starozákonných prorokov sa zavŕšila sv. Jánom Krstiteľom, miláčikom Ježiša z Nazaretu. Ich výroky sa v dejinách naplnili a niektoré ešte čakajú na naplnenie. To nie sú prognostici ani futuroológovia. Sú to poslovia z centra Pravdy, ktorá všetko vie, všetko vidí, všetko ratuje. Tragédia človeka spočíva práve v tom, že sa nedá ratovať, pretože tento varovný signál sa v ňom hlási práve vtedy, keď mu to nevyhovuje.

XX. storočie, storočie najhroznejšej vojny, bolo zavŕšením foriem a spôsobu života, ktorý bol v rozpore so základnými pravdami ľudskosti a s axiómami človeka ako takého vôbec! Čiže v rozpore s Dekalógom a Evanjeliom, bez ktorých sa nedá natrvalo udržať normálny, plnohodnotný ľudský život.

A práve v tomto storočí, po ukončení II. svetovej vojny, v rokoch 1946-1947 sa na dejisku našej slovenskej existencie objavil muž, ktorého videnie presahovalo bežný životný model, ale aj stereotypné chápanie veľkosti kresťanstva. V prvom ročníku časopisu pre kresťanskú kultúru VERBUM (1946-47, č. 3-4) v článku EXEAMUS IGITUR fotograficky fixuje obľudnosť vojny, ale aj to, čo bolo pred ňou a čo bude po nej, a to nielen v Európe, ale aj vo svete. Tento muž, MUDr. Pavol Strauss, lekár, chirurg, klavirista i spisovateľ dobre poznal ľudskú biedu a rany, ale aj východiská z týchto bludných a diabolských stavov. Jeho výpoveď je výpoveďou nielen svedka, ale aj proroka. V citovanom článku čítame: „*Všetko ostalo trčať. Nič nie je – nie je tam, kde by malo byť. Všetci to cítia, mnohí to vedia, podaktorí to aj povedia.*“

„*Celý svet sa ponáša na nemocného, ktorého síce prepustili z nemocnice, ale je zrejme nie uzdravený. Kam sa priblíži, všetko zaváňa špitálskym smradom, pripomínajúcim smrť a zamrdlievanie, ba horšie, ničotu... Zem – je iba zápach: zápach vrážd, od Ábela po ostatného padnutého vojaka, po ostatné zavraždené a zbombardované dieťaťo... Zem - sú iba miazmy nenávisti, zem sa zvíja v septickom blúznení nenávisti, pod navoňavkovanými frakmi bijú scvrknuté srdcia atentátnikov, prsty manikúrované a pokryté briliantovými solitérmi držia neviditeľné vražedné dýky. Ruky robotné vyrábajú jed, ruky tvorivé kujú zbrane, ruky, ktoré by mohli byť dobré a pekné, rúcajú. Krv sa stala kyselinou nenávisti a nedôvery, srdce sa stalo gilotínou lásky.*“

Ako starozákonný prorok videl i historické veci a udalosti v ich nadväznosti, spojení v ich príčinnom vzťahu. Jeho konštatácie sa nevzťahovali iba na toto obdobie, v ktorom boli napísané, a na situáciu tesne po II. svetovej vojne, ale majú všeobecnú platnosť. Tak sme to vnímali ako bohoslovci či mladí kňazi a ešte intenzívnejšie ich vnímame dnes, keď sme si ich pravdy overili životom! Čítali sme ich ako výroky prorokov Jeremiáša, Izaiáša či Ezechiela. A celkom oprávnené, veď muž, ktorý to vraví, je *verus Izraelita!*

V spomínanom článku čítame ďalej: „*Nič sa nezmenilo. Všetko je také, aké bolo vtedy. – Pohania sa váľajú v dejinami neustále vyvracanej túžbe po hedonistickom raji, ktorý sa nemôže podariť založiť. Brodia sa po pás vo vystydnutej krvi svojich násilností, ktoré by mali viesť k onému raju.*“

Židia jednou polovicou srdca nevýslovne túžia po vykúpení a po Vykupiteľovi, ktorého krv druhou polovicou svojho srdca

stále zvolávajú na seba. Pohanskí kresťania sú ešte vždy ochotní iným kresťanom trebárs v mene Boha Lásky rozbiť hlavy. Židokresťania sa na šikmej ploche nedostatočného sebazáporu a chudokrvnej pokory zľahka poklznú smerom k starým egyptským masným hrncom svetskej povrchnosti a zaslúbenej zemi svojej, á tout prix, vyvolenosti“ (str. 97).

A finále príspevku: „Ak nemá byť život hmýrením hmoty, nenávisťou a mocí manicky posadnutých mravcov – musí sa stať zemskou parafrázou obcovania svätých.“

V týchto víziách, ktoré sa stávajú realitami, pokračuje Strauss aj v príspevku O PRAVÝCH A ZDANLIVÝCH PYRAMÍDACH v tom istom čísle Verbumu. To netreba komentovať, to si treba prečítať, zapamätať si a napokon prijať ako životnú radu so zárukou. „Darmo je, svet je krutý. Ale Pán Boh dopustil, aby bol takým. Svet je v troskách, a preto žiada, aby kresťan bol jednoliaty. Svet je špinavý, a preto potrebuje, aby kresťan bol čistý. Svet je skorumpovaný, perfídny, cigánsky, nespravodlivý, a preto žiada, aby kresťan bol nematerialistický, čestný, opravdivý a spravodlivý. Svet sa topí v diablových výkaloch, a preto chce, aby kresťan bol svätý. A Pán Boh to tak dopustil...“ Tieto konštatácie sú výroky prorokov, ktoré sa zrodili z kritických i osobne zažitých analýz, ale aj z charizmatického poverenia Pána dejín.

Retrospektíva na tvorbu a život Pavla Straussa v nás upevňuje presvedčenie, že kresťanstvo je jediný model, aplikovateľný na všetky špecifiky ľudského života, a to v optimálnej a v najhumánnejšej podobe, a nie je len náboženstvom, ale aj najdokonalejším antropologickým modelom.

Koncentrát Starého i Nového zákona – Desatora i Evanjelia, sa práve v Pavlovi Straussovi prejavili ako prorocká charizma, a to nielen poznaním, kontempláciou ducha, ale aj génami a posunom kontinuity na posledného proroka, sv. Jána Krstiteľa, ktorý rozpoznal znamenia časov a vedel, že on a ten, „ktorému nie je hoden rozviazať remienok na obuvi“, tvoria jednotu. A tá jednota musí platiť aj pre svet. Je dobrá a krásna. Ak sa táto jednota človeka a Boha rozbiť, človek a jeho dejiny hynú tak ako v II. svetovej vojne i vo všetkých vojnách sveta: v hneve a zločinnosti. „Budete ma hľadať a zahyniete vo svojich hriechoch“ (Jn 8, 21).

Pavol Strauss hovorí dnes to, čo i v r. 1946-47. Zostáva lekárom-chirurgom, ktorý nielen operuje novodobé rakovinové nádory, ale robí obrovskú prevenciu pred rastom morálnych, sociálnych, kultúrnych i všeludských nádorov. Bol a je diagnostikom, ale aj liečiteľom chorôb moderného sveta, a jeho diagnostika má charakter profécie.

Je pre nás potešením, že práve v časopise VERBUM sa prezentoval tento **prorok nášho veku**, a že jeho výpovede mali a majú univerzálny charakter a platnosť uprostred podenkových sentencií učených i primitívnych, ktoré mutujú svoje stanoviská ako infekčné baktérie a vírusy. Oslavy 60. výročia vzniku VERBUMU sú aj jeho oslavou, pretože tu zaznel jeho hlas, ako hlas volajúceho na púšti. Je to *homo integer, homo totus!* Vo Vydavateľstve Verbum ľudia jeho razenia to hneď poznali a prijali medzi seba. A tak ho na záver pozdravujeme biblicky: *Ave, propheta huius saeculi!*

Julo Rybák Výstraha

*Stresce si nás, spravodlivý, stresce;
Dostane nás medzi mlat a nákovu....*

*Kadekomu uveríme na slovo,
len prorokom sa nám veriť nechce.*

Pavol Strauss O prorokoch

Vari poslednou prácou, ktorú Pavol Strauss nejakých päť týždňov pred smrťou posielal do tlače – práve do Verbumu – bola eseje *Proroci*. V sprievodnom liste redakcii písal:

Priložene Vám zasielam pokus o eseje „Proroci“. Ak sa Vám bude pozdávať, uverejnite mi ju. Ak nie, vráťte mi ju alebo ju zahod'te. Srdečný pozdrav Dr. Pavol Strauss. Nitra, 28. 4. 1994.

Esej vyšla v 4. čísle Verbumu za rok 1944 (str. 234-235) – už po smrti autora. Uverejňujeme z nej úryvky. (J. R.)

* * *

Vytvorila sa doba, kde preberá človek, zvláštny človek, údel zvláštny, kde cez neho, cez jeho slovo sa prihovára sila absolútna, ktorá v každom zlomovom údobí vytvára novú náplň neviditeľna. A je to počuteľný hlas ľudských prorokov rôznych rozmerov, ale vždy ako ľudské zastúpenie. Izajáš, Jeremiáš, Eliáš, Daniel, Ezechiel, Amos, Zachariáš. Každý v svojej dobe, v ktorom nebo roztrhlo svoje plány. A tak sa ohláša neohlásene. A tak najväčším vesmírnym zlomom bol príchod Krista. A jeho i vesmírna rezonancia trvá stále.

Adaptácia nových stavov je bežný vesmírny rytmus. Narušuje sa to až príchodom človeka a tam dochádza k zlomu až príchodom ľudských prorokov. A tí vylamujú zo sveta neznalosť nový obraz dobovej novej budúcnosti. Ako sa košatí budúcnosť v zlomových etapách. Čierne sú mračná vízií prorockých. A všetko sa očerství príchodom Bohočloveka. Kristus je najväčší zlom vesmíru.

Keď sa rozostúpia, okreje svet vo vynovenej forme. Očerstvené možnosti sa rozlejú životom, všetko vo svojej primeranej podobe. Novotou dýcha svet. Ale i prorockými myšlienkami. A tie sa realizujú. Aj to sú vývojové skoky, len v medziľudských vzťahoch.

Musíme sa s tým zmieriť, svet pokračuje. Len vždy v nových obmenách. Aj hebrejskí proroci rozrývajú i vesmír ducha. A tomu sa podvoľujeme. Sú zlomové postavy rozrývaných dejín sveta. To sú občasnú hlboké výdychy absolútneho ducha a to s údivom nadobro prijímame. Ba, obšťastňuje nás to. Že sme sled v slede.

Sú dobové znamenia. Sú postavy, čo vpadnú do doby a určujú ju. Sú tu postavy po tých starých hebrejských prorokoch nezabudnuteľné ako Galileo Galilei a Giordano Bruno, z nových čias Einstein, Blaise Pascal a Teilhard de Chardin. Prírodovedci formátu a duplom mysliteľa. Zlomové postavy svojich čias.

Je veľká vec, keď sa mení pohľad, keď sa hodnoty preskupujú, keď sa sily opierajú iným smerom, keď sa istoty stavajú do nových siločiar. Keď sa idea človeka dostáva do roviny zbožstvenia. Duch boží dúcha zo všetkých strán.

A pozbierame v sebe zvyšky, vynovené zvyšky chorobného optimizmu. Ten svet je taký krásny a ten vesmír je tak obdivuhodný a vnešený. A svet ľudí je, napriek toľkým preheškom proti tendencii zdokonaľovania stále na šikmej ploche vylepšenia a skoro nezbadaným nástupom zjednocovania a kristianizácie. Veľkou silou humanizácie. A agregácie ušľachtlosti a krásna mieri do stále sa objavujúcich sklonov bratskosti a ušľachtilej krásy.

„Vek veľkých otcov a prorokov sa započal, ale sa ešte neskončil. Veď jeho zmyslom je prah konca vekov. Ten ešte musí prekročiť. A preto trvá veľká reťaz kľučiarov Ducha Pravdy. Ohnivá sa poja do ohniv... a žije sa.“

(Pavol Strauss, *Ecce homo*, s. 71.)

Alexander Sergejevič Puškin:

Prorok

Zžieraný mrakom hriechov, vín,
som púšťou šiel jak bedár pravý –
keď vtom šesťkrídly Serafín
na ceste sa mi náhle zjavil.
Dlane si vzdušné obnažil,
na moje oči priložil:
Rozťahli sa mi zrenice
jak u splašenej orlice.
To isté spravil s ušami:
A čul som zvuky nad nami,
vnímal som nebies zachvievanie,
šum krídel zborov anjelských,
pohyb stých tvorov podmorských,
aj tráv rašenie v jarnom ráne.
Potom sa k ústam priblížil,
schmatol a von mi vydrapil
môj britký jazyk s hriechu penou.
A nato žihadlo mi hada
miesto jazyka do úst vkladá
to rukou strašne skrvavenou.
A hrud' mi mečom rozťal v pol,
chvejúce srdce vyrval z drene,
z páhreby uhol vychmatol,
vsadil do rany otvorenej.
Ostal som mŕtvy tam, bez síl.
A Boh ma z nebies oslovil:
„Bud' prorokom, tvoj spánok ruším.
Dar Slova tvoje znamenie.
Kde budeš: v mori, či na súši,
rozpaľuj srdcia v plamene.“

(Preklad: Julo Rybák)

P. O. Hviezdoslav:

Ďakujte na kolenách Bohu...

(Úryvok)

Ďakujte na kolenách Bohu!
ak požehnal vám básnika,
čo, rozvíjúc v spev hrivnu-vlohu,
v zatvrdilosti dobu mnohú
ním vaše srdcia spreniká:
že, jak raz Mojžiš z brala hrudi
lúč vody, tiež tak vyzve prúdy
z nich čistých, dobrých pohnútok;
a v tom, jak zhmyria, pohnú v tok,
i vo vôli vám rozpne sily,
by podchytili, stelesnili
ste každú zlatý vo skutok!

Že cesta k skutkom od pohnútok
je tvrdá, ťažká, ďaleká?
Nie! za pohnútkou beží skutok,
jak prez osnovu v člunku utok;
len načim zahriať človeka,
ním hnúť; a v tom je majstrom genij,
duch ohňom tvorčím zapálený –
Ten zachytí ho na dráhu,
prekážky zdrví v podlahu:
prekotí jednu – človek vzhupne;
**tak z ľudí k ľudstvu stavia stupne
až k cieľu slávy! ku blahu...**

Mária Bátorová

Tvorba ako rezistencia, spôsob prežitia, pestovanie trvania existencie

„Nenávidím svoj čas z celého srdca, človek
v ňom zomiera od duchovného smädu.“
(Antoin de Saint Exupéry)

„Toto je u nás doba veľkého umierania ducha.“
(Pavol Strauss)

Všetko je v jednom. Nevie, či táto veta je v textoch Pavla Straussa, ale jej forma a význam ho vystihuje. Toto je dojem, ktorým by sa dal autor charakterizovať. Preto sa zdá taký úžasný, nedostupný, protirečivý, nevysvetliteľný a nevyložiteľný. Preto ho s chuťou čítajú, prípadne i citujú (náležite či nie celkom náležite), a preto ho tak radi a ľahko aj opúšťajú a zabúdajú. Niečo ako Bibliu alebo Písmo. Odborníci aj bežní čitatelia. Je to príliš náročný spoločník, namáhavý a v jednoduchosti nepochopiteľne zložitý. Vo všetkej svojej skromnosti požaduje maximálne sústredenie na každé slovo, lebo inak uniká význam. Žiada prekročiť tieň vlastných intelektuálnych lektúr, otvorit' sa jeho systému myslenia, tolerantne vnímať jeho zažitú, preskúmanú, ostro reflektovanú

skutočnosť a uvažovať o nej v jeho koordinátoch. Zniest' paradoxy: ťaživú skepsu a ostrú iróniu, ktorá je všeobecná a nikdy ju neorientuje len mimo seba. A rovnako zniest' a uverit' jeho harmónii vytvorenej z nulových možností...

Strauss a jeho dielo, to je tá odvrátená, skrytá, neinterpretovaná, málo evidovaná a poznaná tvár slovenskej intelektuálnej skutočnosti 20. storočia. Jeho život a reflexia vlastnej existencie nesú v sebe azda všetky symptómy vývinu dejín krajiny, v ktorej ako vnútorný emigrant prežil skoro celý život.

Pavol Strauss tvrdí, že „každé písanie je autobiografické“ (1). Začína ako básnik, a to v jazyku filozofov - v nemčine, jeho druhej materskej reči. Žitá skutočnosť ho však núti pokračovať žánrami, ktorými sa dá k nej priamejšie vyjadriť: denníkom, esejom, aforizmom. Jeho umelecké vyjadrenia sú skutočne žánrovo nezakryté autobiografické, najmä faktografické denníky. Aforizmy svojou skúsenostnou bázou sú vlastne koncentrátom zažitého a prerozmýšľaného. Rovnako ako eseje a poézia sú natoľko reflexívne, že nebyť miestami až prísne zachovanej formy básní, tvorili by paralelu k spomínaným útvarom. Autorov intelekt preferuje pojmovosť a diskurzívny dialóg pred príbehom. Preto smeruje jeho tvorba vždy k abstrakcii, preto sa vidí ako elitná, miestami kontroverzná, a tým nejasná, nejednoznačná. Strauss je presvedčený, že vývin sa nesie práve a len na myšlienkach: „Národy žijú a prežijú len vo svete myšlienok. Od reprodukcie deja po abstrakciu“ (s. 76). Tvorca množstva brilantných aforizmov nevyužíva pritom šancu vyrozprávať v biografiách či denníkoch pointovane anekdoty zo svojho života (2). Aj obraznosť je prtlmená (3), všetko predstihuje aj vo veršoch reflexia a intelektuálny diskurz. Tento je však opačne v reflexívnych žánroch. Miestami je tu priam výrazne poetický. Podstatou Straussovej poetickosti je paradox, rytmus a hudobnosť.

Roky inferna verzus sloboda

Dialogickosť je jednou zo základných vlastností Straussových textov. Hovorí sám so sebou a provokuje takto iných k mysleniu. Jeho životnú filozofiu zachytávam bezprostredne cez autobiografiu Človek pre nikoho (DAKA, Bratislava 2000; z tohto diela sú všetky následne uvádzané autorove citáty), ktorá je existenciálnou reflexiou zmyslu jedného ľudského života. Za názvom tejto autobiografie by mal byť otáznik, pretože jeho význam nie je len konštatujúci, ale je otázkou na množstvo a zmysel entít, ktoré ľudský život podmieňujú a tvoria. Otázka sama o sebe je pre Pavla Straussa jedným z kľúčových inštrumentov myslenia. Spytujú sa nielen jeho provokačné vyhlásenia, ale na začiatkoch mnohých reflexií sú nastolené vecné otázky, ktoré autor napokon urobí predmetom jednotlivých pojednaní.

Na konci tohto kolotoča, v ktorom rotujú jednotlivé ťažiskové problémy tak, že nevieme určiť, kde je ich začiatok a kde koniec, je definícia: „Najmúdrejšou odpoveďou je otázka“ (s. 173). Ale odpovedí na ňu skúmavý mysliteľ nenachádza. Záhada ostáva záhadou. Tento princíp sa týka života ako celku, ktorý má končiť ako otvorená možnosť pre iný život: „...Aby sa život mohol skončiť ako otáznik pred novým životom. Ved' všetko i tak bolo otázne, otvorené“ (s. 173). Ide o spôsob myslenia, ktorý myslenie evokuje a zdanlivo rozpletá. Výpovede koncentruje do výrokov, ktoré vyzerajú ako výsledok, ale môžu byť rovnako aj začiatkom. Jednoznačné sú len pochybnosti: „A všetko ostáva otázne a každý je otáznikom pre každého, a nepriznane (-) i pre seba“ (s. 159). Straussovo dielo je demonštrácia tejto inštrukcie. Je koncentrované v sebe, a predsa otvorené, preto sa vidí také zložené a nerozluštiteľné. Reflexia ako záchrana, obrana pred technickou civilizáciou, alebo neskôr pred redukovanou civilizáciou a kultúrou v totalitných systémoch.

Na začiatku 20. storočia a neskôr, keď sa ukázalo pestovanie myslenia ako oprávnené a podstatné voči napredovaniu techniky, ktorá zlyhávala stále znova v dvoch svetových apokalypsách na ľudskom faktore, na chuti človeka ovládať a mať moc, zaoberajú sa touto otázkou sociológovia a filozofi. V závere svojho základného diela *Der Untergang des Abendlandes* (Zánik Západu) hovorí Oswald Spengler o „faustovskej vášni, ktorá zmenila povrch zeme“ a ďalej: „...Stroj sa považoval za pekelný, a právom. V očiach veriaceho človeka znamená zosadenie Boha. Kausalita sakrálného vydáva človeka napospas... (-) Všetko, čo je rozhodujúce, sa sťahuje dovnútra“ (4). Gabriel Marcel nachádza k tomu u Goetheho verš, ktorý vysvetľuje „faustovskú vášň“: „*Ihr einziger Trieb ist, Neues zu erfinden*“ („Jej jedinou vášňou je vynachádzať nové“) (5).

V druhej polovici 19. a začiatkom 20. storočia sa kultúrna civilizácia vzoprela tlaku techniky, umenia „zvnútorne“ a stali sa miestom skúmania človeka a prejavom jeho individuálnej schopnosti vnímať svet. Rozličné centrá Európy, ale aj Ruska a Ameriky boli prepojené vzájomným spoznávaním sa umelcov a mysliteľov, pričom sa v tom čase tieto dve činnosti nevyučovali, ba naopak sa dopĺňali a vytvárali dojem, že komplexná osobnosť má právo na vlastnú filozofiu života a tvorby.

Príkladom na to blízky Pavlovi Straussovi bolo prostredie Viedne (6), kde začal študovať medicínu v roku 1931. K medicíne, ale aj do medzivojnového kultúrneho prostredia Viedne neprichádza náhodne. Tu sa začína naplňovať jeho životom potvrdená primárna skúsenosť: „V živote mnohé, čo vyzerá ako náhoda, sa ukáže nevyhnutnosťou“ (s. 174). Jeho vzťah k medicíne možno podmieniť dvojnásobne: vrodenu srdcovou chorobou matky, ktorú nadovšetko miloval a ktorú zavčasu stratil (zomrela ako 42 ročná). S chorobou ako fenoménom sa stretáva od malička aj cez prax starého otca Kuxa – mestského lekára v Liptovskom Mikuláši, ktorý, podľa ústnej informácie J. Rybáka založenej na nepublikovaných archívnych materiáloch, svojmu vnukovi- gymnazistovi o Viedni často rozpráva. Mikuláš ako staré kultúrne centrum dnešného stredného Slovenska, v ktorom bola prvá ľudová knižnica už v r. 1829, prvé slovenské divadlo, prvé noviny... (7), v ktorom sa narodil

a žil Janko Kráľ- básnik, ktorého reflexie a vízie patria k počiatkom slovenskej básnickej moderny - poznačilo výchovu a lektúru mnohých vynikajúcich osobností (Nevan, Rúfus a i.) slovenskej kultúry, ktoré absolvovali slávne mikulášske gymnázium, navštevovali literárne krúžky a koncerty...

Mestské kultúrne kruhy boli na Slovensku vždy viacjazyčné, takže aj Pavol Strauss hovoril rovnako dobre po nemecky a po francúzsky ako po slovensky. Toto všetko spolu s vášňou pre hudbu, ktorá mu po celý ďalší život nahrádzala matku, od ktorej vzťah k hudbe a jej interpretácii získal, bolo vynikajúcou výzbrojou do kultúrneho sveta Európy. Mladý študent má však ešte niečo, čo vtedajšia Viedeň už postráda: **nádej** a **úsmev**. Viedenských intelektuálov o to obral narastajúci kapitalizmus (8) a neskôr najmä následky prvej a druhej svetovej vojny, Pavla Straussa až fašistická a následne socialistická totalita.

Mladý Strauss prichádza do Viedne plný nádejí. Spätne túto etapu života sám charakterizuje ako „... duchovný svet zažitý sviecou hľadajúcich srdiec“. Tento duchovný svet zahŕňa mená ako: „Girardi, Peter Altenberg, Schnitzler, Hofmannsthal, Mahler, Brahm a Billroth, Karl Krause, Moisi, Aslan a Robert Musil“, počíta k pocitu vlastného rastu spätne Kaisertreu Operu, Burgtheater až po heurigery.“ (-) „*Muselo to byť milé mávnutie rakúskej nonšalantnosti, na ktorú bolo adaptované lahodné detstvo*“ (s. 171), podotýka v spomienkach už zrelý Pavol Strauss. Identifikácia šťastného („lahodného“) detstva s „rakúskou nonšalantnosťou“ vyjadruje pocit slobody a zároveň kultivovanosti a elegancie štýlu (ak spomína K. Krausa), azda už aj tušenie zdravej skepsy a realistickej pravdivosti výpovedí (ak spomína P. Altenberga, ktorý podnietil spôsob tvorby R. Musila, ktorého dielo *Muž bez vlastnosti* spolu s dielom M. Prouta Straussa fascinovalo). (s.159) „*Lahký ošial mladosti mal na dne brázdou starosti, vrásku smrti*“ (s. 99). „Lahodné“ detstvo zatienené chorobami a prípadmi pacientov starého otca Kuxa (jeho úmrtie počas gymnaziálnych štúdií), ale najmä stálou hrozbou straty matky, sa vo Viedni spojilo s tým, čo pre prvé dekády 20. storočia v umení W. Hofmann nazval „*Erwachen zum Tode*“ („Prebudenie sa do smrti“) (9). Smrť bola jedným z kľúčových motívov moderny, diel autorov, ktorých Strauss obdivoval (R. M. Rilke, F. Werfel, F. Kafka a i.).

Po dvoch semestroch vo Viedni pokračuje Strauss v štúdiách v podstatne odlišnej klíme na pražskej Karlovej univerzite. Tu zažíva roky prvej konverzie, ako sám nazýva svoj príklon k ľavicovo orientovaným intelektuálom. Tento proces je celkom prirodzený, pretože zapadá aspoň do dvoch zjavných súradníc. Rozhodujúce je tu Straussovo sociálne cítenie, ktoré „nasal“ pri pozorovaní práce lekára Kuxa, ktorý nikdy neodmietol a bezplatne liečil slovenských chudobných. Toto vedomie sociálnej empatie spájalo v medzivojnovom období väčšinu slovenských intelektuálov a umelcov bez ohľadu na politické či konfesijné presvedčenie. Od sociálneho cítenia je už len krok k uvažovaniu o riešení sociálnej otázky a životných potrieb núdznych mas. Marxizmus sa tu videl ako reálne východisko, zdanlivo fungujúce v Rusku. Mnohí umelci moderny a avantgardy boli spočiatku, či priebežne členmi a sympatizantami komunistického hnutia. Vízia spravodlivého rozdeľovania vo svete, dostatku pre všetkých, a tým umenšenia ľudskej biedy a utrpenia nemohla stáť v protiklade s pestovaným a kultivovaným vzťahom k človeku, s humanizmom umelca a budúceho lekára.

Ak sa „vnútro“ mladého Straussa začína v Prahe búriť „*proti lapidárnym nezrovnalostiam a nespravodlivostiam čoraz prítomnejšej neistoty sveta*“ (s. 171) práve príklonom k marxizmu, netrvá táto etapa dlho. Hrozivé kontúry tejto „nádeje“ sa ukážu, keď v roku 1936 Stalin zakáže operu Šostakoviča. Straussovým „vnútrom“, živým hudbou, otrasie táto nová neistota a vedie k rozchodu s marxizmom. Túžba po vnútornej istote však ostáva. Ona otvára aj významové konštanty zbierok vydaných počas štúdií v Prahe po nemecky („*Die Kanone auf dem Ei*“ a „*Schwarze Verse*“, obe 1936-37). Krehkosť tu stojí zjavne proti ničivej sile a hrubosti.

Skepsa a sklamanie sa zrkadlia v prevažujúcej čiernej farbe veršov.

Ako absolvent pražskej univerzity ostáva po promócií niekoľko mesiacov pracovať na 1. internej klinike u prof. Schmidta. Neskôr narukuje a na vlastnú žiadosť je v roku 1939 preložený na Slovensko do plukovnej ružomberskej nemocnice. Tu spoznáva rodinu konvertitov Munkovcov a kanonika Kozára, ktorí ho privedú k jeho druhej, tentoraz poslednej konverzii na katolícku vieru. Cesta hľadania sa tým zdanlivo uzavrela. Kultivované vnútro autora natoľko presahovalo, že reagoval až hrdinsky a zdanlivo proti sebe, strácajúc v takých momentoch pud sebazáchovy. To bola jeho schopnosť komplexne reflektovať deje okolo seba, neustrnúť natoľko, aby sa detský výkrik „Kráľ je nahý!“ stal nemožnosťou (10). V diele Sein und haben (Byť a mať) sa G. Marcel, ktorého diela mal P. Strauss neustále poruke, zmieňuje o „reflexii druhého stupňa“, spojenej s intuíciou, čiže s „účasťou“ (Teilhabe) (11). Ten istý filozof zamýšľajúci sa nad vzťahom technickej civilizácie a prirodzeného ľudského prostredia, pripisuje práve lekárskemu povolaniu komplexnosť videnia človeka (12). Celistvé videnie dejov historických alebo tých, ktoré prebiehali vo vnútri, znamenali skutočne „reflexiu druhého stupňa“, t. j. pozorovanie smerom k sebe, ale aj navonok, t. j. v zmysle vnímania rovnocenne hodnotnej existencie a účelnosti aj tých najmenších čiastočiek vesmíru (13).

Straussov dôraz na človeka, ktorého vníma nielen ako lekár, ako objekt diagnostikovania, ale ktorého reflektuje aj ako umelec moderny, sa mu javí ako súvislosť ideí: „A každý život je zvláštna zostava myšlienok. A každý človek je zvláštna kozmická rovnica myšlienok. Preto nik nie je zbytočný“ (s. 152-3). Takéto poňatie, dôraz na individualitu a zároveň na elementárnosť existencie, je nielen absolútne demokratické predpokladanou rovnosťou šancí, ale je presvedčivé aj z osobitého hľadiska lekára - humanistu, vedomého si Hypokratovej prisahy, a nakoniec aj z hľadiska kresťanského univerzalizmu, ktorý neselektuje medzi stvorenými entitami. Takto sa u Straussa prirodzene spája politické s povolaním a najvnútornejším svetonázorovým a náboženským presvedčením.

Zdalo by sa teda, že je nakoniec všetko v poriadku. Podľa Romana Guardiniho: „To podstatné sa (-) môže odohrávať iba zvnútra. (-) A tak človek musí zaujať miesto v sebe samom. Musí si vytvoriť priestor, ktorý bude vyhradený len pre neho, a odrázať od neho nápor verejnej sféry“ (14). Avšak Straussov hodnotový systém, získaný výchovou, štúdiom na zahraničných univerzitách, ovzduším prvej ČSR, slobodným hľadaním, strácaním a nájdením vlastnej cesty, s ktorou by sa mohol vnútorne stotožniť, čo bolo - znova treba podčiarknuť - pre jeho existenciu podstatné, narážal na životnú realitu storočia a krajiny, v ktorej sa rozhodol napriek všetkému ostať žiť.

Spätnesámrekonštruuje dobové reflexie a vlastné zážitky formou otázok: „Prečo som musel žiť vo svete, kde vo všetkom bol možný len rozbeh?“ (s. 78). Znova možno citovať Guardiniho, ktorý na margo manipulácie človeka štátom poznamenáva: „Povolanie je priesečníkom života jednotlivca a celku. Miestom, na ktorom jednotlivec stojí v sústave spoločenského celku a kde tento celok žije z pôsobenia jednotlivca. Musím mať možnosť sám si zvoliť toto miesto. Nesmie mi ho prideliť žiadna inštitúcia. (-) Sloboda práce a povolania najskôr odumiera vnútorne, keď sa tak stane, vzniká priestor pre vonkajšie zotročenie“ (15). Straussa zachytili dve totality, z ktorých ani jedna nepotrebovala individuálny osobnostný, humanistický, či umelecký prístup a prínos. Z fašistickej len tak – tak zázrakom vyviazol (16) a v socialisticko-komunistickej uviazol na celý život. Čas verejného pôsobenia, prejavu a profesionálneho rastu P. Straussa bol obmedzený pod hrozbou straty existencie počas Slovenskej republiky. Ako cez vojnu prenasledovanému sa mu ešte raz dostáva šanca poroku 1945. Má možnosť vybudovať oddelenie nemocnice v Skalici, overovať si vedecké poznatky v chirurgickej praxi, naplno ich rozvíjať a následne publikovať... kým nenarazí jeho slobodný duch na obyčajnú, malú ľudskú ješitosť, z ktorej prevažne úbohý socialistický ne-systém pozostával potom, ako sa zabavil svojich pôvodných intelektuálov a kvalitných stúpcov. Spontánne a bez uvažovania, neuvedomujúc si nebezpečenstvo a používajúc svoje právo

na osobný názor, ozýva sa voči nezmyselnému nariadeniu lokálneho funkcionára, a - „...Vzápätí sa všetko zdrhlo. Len pár rokov na vlastných chirurgických nohách, v Skalici a ináč napospas malým dušičkám a závistlivcom. Rozbeh v článkoch a knihách a potom sa všetko zdrhlo. To je tragédia tejto krajiny, že každé čisté oduševnenie a nadanie sa dostane pod odkvap hlúpej, raz politicky, raz ináč podfarbenej nežičlivosti“ (s.78).

Práve v tom čase sa začína jeho skutočné, dlhotrvajúce inferno. Sloboda a rozlet ducha sa musí odteraz obmedziť na vlastné vnútro: tvorbu, odborný rast a konkrétnu pomoc ľuďom v rámci daných a obmedzených možností. „Chcieť a nemôcť pomáhať radou a činom, to je pre fanatickeho lekára hrozná štácia spoločenského a ľudského inferna. I taktó je možná implantácia invenčného bezvetria do mladej duše“ (s.163). Pociť inferna v socializme je veľmi podobný tomu istému v časoch fašizmu: „...Ale je to bôľne chodiť po čerstvom dopoludňajšom meste ako nevidená a chcene neviditeľná tóna svojej vlastnej životnej možnosti“ (s. 117).

Obidve totality, ktorým mimuseľsi slovenskí intelektuáli krátkodobou alebo dlhodobou prejsť, poznačili každého z nich inak. Strauss ich charakterizuje nasledovne: „Pohreb zaživa. To vie byť dvoje. To je stále zmŕtvychvstávajúci život v koncentrákoch, kde ešte pred niekoľkými rokmi žili tridsaťkiloví ľudia, živé múmie, kde hravo strieľali zdravých ľudí do tyla, kde ľudí zaživa roztrhali zbesnení psy na radosť esesákov a ich sadistických pánov. Kde splynovali milióny nevinných ľudí. Kde sa lekári dali do vivisekcií a vražedných pokusov hlúpych zákrokov. Kde sa systematicky vyvražďovali ľudia rozličných nácií a rás. Kde jedni smeli žiť a iní nesmeli. A na všetko to sa zabudlo.“

To bol jeden typ pohrebov za živa. A druhý sa valí ako hmla zasa na istý druh ľudí. Čo je už človek za zvrhlý tvor, že mu nestačia vojny a iné typy masových vražd, že sa pokúša stále novými spôsobmi rozdeliť ľudí na tých, čo smú žiť a tých druhých, vyvrhel'ov, ktorým však nestačí len žiť, a tých kántri umlčivanim!“ (s.153)(17).

Strauss diagnostikuje u seba bolesť - nad nemožnosťou slobodne žiť a tvoriť, nad násilím, nad povrchnosťou, ktorej je svedkom. Zároveň však si uvedomuje, ako to v ňom pracuje, nachádza tvar v písomnej podobe, a napokon uvedomuje si význam bolesti aj z kresťanského hľadiska. „No – a často sa teším, že to ešte bolí...“ (s. 124). Preciťovať, aj keď bolestivo, znamená ešte žiť. V rokoch inferna zachraňuje teda Pavla Straussa reflexia doby a diania, zameranie do vnútra a sloboda myslenia a pociťovania.

Poznámky

1. Pozri k tomu: Strauss, P.: Človek pre nikoho, DAKA, Bratislava, 2000, z toho kapitulu *Keď sa kníšu konáre spomienok, spadnú kadejaké plody*, s. 162 a n.
2. C. d., s. 165
3. C. d., s. 15
4. Oswald Spengler: Der Untergang des Abendlandes. Zitiert nach: Marcel, G.: Der Untergang der Weisheit. Die Verfinsterung des Verstandes. Heidelberg: F.H. Kerle Verlag, 1960, s. 19-22
5. C. d., s. 22
6. Pozri k tomu: Die Wiener Moderne. Literatur, Kunst und Musik zwischen 1890 und 1910. Herausgegeben von Gotthart Wunberg. Philipp Reklam jun. Stuttgart, 1981
7. Pozri heslo: Gašpar Fějerpataky-Belopotocký. In: Slovník slovenských spisovateľ'ov, Bratislava: Obzor, 1984, s. 131,132
8. Situáciu Viedne v jej paradoxnom vývine na prelome storočí pozri v: Schorske, Schorske, C.: WIEN. Geist und Gesellschaft im fin de siècle. S. Fischer Verlag Frankfurt am Main, 1982, totiž na jednej strane narastajúci kapitalizmus umožnil nebyvalý blahobyť prejavujúci sa v architektúre (výstavba tzv. „Ringov“ a i.), v životnom štýle (zábavy, kabarety, opereta a i.) vo výtvarnom umení (pompéznosť H. Makarta a i.), na druhej strane však literatúra a fotografia zachytáva neúprosnú skutočnosť - stereotyp, dekadentný pocit nudy, chudobu a pod.

9. Hofmann, W.: Hans Makart. Das Erwachen zum Tode. In: Experiment Weltuntergang. Wien um 1900. Hrsg. Werner Hofmann. Prestel-Verlag München und Hamburger Kunsthalle, 1981, s. 9-20
10. Strauss, P.: c. d., s. 170, 171
11. Marcel, G.: c. d. s. 36 a n.
12. Tenže, c. d., s. 16
13. Strauss, P.: c. d., s. 164
14. Guardini, R.: Sloboda a zodpovednosť. Dobrá kniha: Trnava, 2001, s. 28-29 (Pôvodne: G.R.: Freiheit und Verantwortung. Die Weisse Rose- Zum Widerstand im „Dritten Reich“. Matthias Grünewald- Verlag, Mainz, 1989)
15. Guardini, R.: c. d., s. 63, 64
16. Rybák, J.: Chronologický prehľad života a tvorby Pavla Straussa (1912-1994) v knihe Človek pre nikoho, s. 176-184
17. Romano Guardini rozlišuje medzi rozličnými druhmi ničenia ľudských existencií v dejinách a konštatuje výnimočnosť fašizmu: „...Mohli by sme si však myslieť, že mnohí z nich by odpovedali aj inak. Napríklad taký Pascal, ktorý už tušil, kam môže viesť novoveký dôraz na rozum, Goethe, ktorý sa hrozil nadvlády techniky, Jacob Buckhardt, ktorý sa vzdal nádeje, že moderné ľudstvo vôbec ešte môže mať budúcnosť dôstojnú človeka – tieto osobnosti boli azda dostatočne pozorné, aby si všimli, že tu sa stalo niečo iné, ako keď nejaký primitívny kmeň vyčína v ošiali ničenia alebo keď Huni pustošili Európu. Bolo by im zrejmé, že tu sa hlbinné inštinkty bezprostredne spojili s racionalitou a s technikou a tak vzniklo niečo, čo tu ešte nebolo: jednota neľudskosti a stroja.“ (podč. R.G.), c. d., s. 41

• Medzitým stačila vo vydavateľstve Petrus (Bratislava 2006) vyjsť monografia Márie Bátorovej Paralely Pavla Straussa. S jednou kapitolou ste sa práve zoznámili.

D V A J A - Pavol a Mária

Pavol Strauss

Kde sa dvaja nájdu...

Človek bol stvorený ako muž a žena. Sám muž a sama žena sú akosi neúplní. Ovšem, tak ako určité látky majú len v určitom pomere a za určitých okolností možnosť reagovať a sa zosyntetizovať v niečo nové a vyššie, tak je to i s manželstvom. Keď sa vyberie len určitý výsek možností, nedôjde k vzniku toho nového. Len keď všetky možnosti a danosti od duchovného vzťahu cez spoločne konzumovanú a vytváranú krásu, ekonomické výhody až po sexualitu budú zapojené do spoločného života, vyplnia sa i možné očakávania.

Každé manželstvo v určitom zmysle stroskotá, ak sa buduje len na jednej zložke. Stane sa púšťou a peklom. Ako každá – i skrytá – izolovanosť.

Ale láska sa časom stáva vážnym a zodpovedným vzťahom, cez vzájomné objavovanie možných hlbok poznania, až po ich prežívanie. Stáva sa krásnou a vážnou úctou. Stáva sa lupou pre malé zázraky života.

Sama mladosť nie je bohatstvom. A sama staroba nie je zásluhou. Len mladosť vystupňovaná tvorivou fantáziou, a zrelosť sprievit-ňujúca mnohovrstevnatosť všetkých fyzických i duchovných javov, sú puncem pravosti nájdeného života.

Kde sa dvaja nájdu, a čo by po mnohých rokoch, zaiskrí sa i pre iných vchod do možných hlbok bytia. Veľkosť života začína vždy len tam, kde seba konzumujeme pre iných. (Sám za sebou, str. 22)

Prvé spoločné kroky...

(Ružomberok) Večer ma priateľka zaviedla do sirotinca a tam ma rehoľníčky s taktom a jemnosťou pohostili. Sedel som sám v cudzej izbe, na ľarchu prostrediu, zbytočný žobrák, a pritom naplnený ľahkosťou ako pred cestou za významným poslaním. Nevnímal som starosti svojho okolia, cítil som iba napätie vonkajšieho ovzdušia z rútiacich sa udalostí a žil som ponorený do túžby po Božej blízkosti a do súladu poézie, ktorá všetko preklenie. (Str. 111.)

Kto pozná pocit bezmocnosti, keď je človek celkom blízko k priepasti alebo zatknutia a len pavučinka zdanlivej náhody, vajatajúca ako ešte práve viditeľný dych, nás delí od prvého účinku nezmeniteľného – potom už – rozhodnutia! To je chvíľa, ktorá je prípravou smrti, lebo všetko v našom živote sa ukáže v pravom význame a svetle. Chvíľa veľkých poriadkov vnútra. Keď prejde, je všetko v nás na správnejšom mieste. Molekuly nášho vnútra sú lepšie usporadané. To sú chvíle našich prerodov.

I šli sme – ako neskôr toľkokrát v živote – sami dvaja, Maja a ja, sami s ťažkou otázkou, ale nádejnou budúcnosťou, svetlým, chladným a vŕzgajúcim ránom na stanicu. Mal som iba veľmi neumele zhotovenú falošnú legitimáciu ako jediný doklad v čase, keď papiere mali väčšiu cenu ako človek. Vojak Maju bez legitimovania prepustil – už ju z častých príchodov poznal – a mňa s ňou.

Sedeli sme vo vlaku v teple. Sami v sebe vzájomne si svetmi. Šlo sa - niekde. Ja odovzdaný, bezstarostný. Ona radostná, ale plná úzkosti a starosti.

Naraz uprostred snívania a plánovania ako výkričník smrti sa pred nami vynorila politická polícia, kontrola osobných preukazov. Každý ich odovzdal, i ja. A pritúleným k sebe vzdychali nám srdcia k matke večnosti: Chrán svoje deti, nie seba chceme žiť... Čas zmrzol v nás ako život odsúdenca v skratke, čas stratil rozmery, čas stratil zmysel.

A ako keby sa vyhlí dve nebeské telesá istej zrážke a jasom sa uvoľnila kozmická nálada, tak ľahodne nám zneli slová vracajúce doklady: „Ďakujem, v poriadku.“

A jasný rytmus vlaku nás unášal silnou veľkou nádejou – do ďalšej možnosti žiť. (Str.112-113.)

(Človek pre nikoho)

Straussovo blahoželanie k narodeninám

(26. 1. 1985) Mozart, moja žena a náš pán biskup sa narodili 27. januára. Nasleduje pripravený vinš mojej Maňke.

Drahá Maňka!

Sme generácia, ktorá skoro celý svoj život trávila v perspektíve na koniec sveta. Ved' koniec sveta sa do určitej miery kryje s ohraničenosťou, a to s vedomou, nášho individuálneho bytia. A predsa každým dňom vchádzame do trvania ovenčenou bránou nádeje.

No, kde sú korene našej nádeje a všetkých nádeji. Zo stále sa opakujúcich pokusov vnoriť sa do seba, nájsť sa pred tvárou Všemohúceho, a tým si prisvojiť kľúč k vlastnej osobnostnej problematike a tú zas premietnuť do problematiky okolia a sveta. Na to sa vlastne redukujú všetky úkazy vlastného vnútra a produkujú od pozitívnych myšlienok i pozitívne vzťahy. Všetko sa musí premietnuť ponad obzor našich malých záujmov, našej malej úbohej doby, do večnostných vzťahov a perspektív.

A tak sa v nás vytvorila synchronne snaha vytvoriť v sebe, ale i pre druhých, nám blízkych i vzdialených, výhľad a výhľadovú zodpovednosť na koncové a konečné ciele. A vytvárať pre ne predpoklady. Lebo naše šťastie je šťastie našich detí.

Žiť je vždy riziko, vedome či nevedome. A z toho sa dajú odvodiť a chápať naše postoje. Sme tragická generácia, skonfrontovaná s náramne sekularizovaným svetom, ktorý nie je schopný a ochotný priblížiť sa životnému pocitu, ktorý sme v sebe vypestovali po schodoch modlitby, i spoločnej modlitby a koncentrácie alebo snahou o koncentráciu. A preto sa zdá, že sme tu ako vydedenci sveta, ktorý si myslí, že ho nechápeme, alebo ktorý sme nie pripravení a schopní pochopiť.

No v nás nežije dedičstvo kultúrnej alebo mravnej nadradenosti, osobujeme si právo nehladiť úkosom na tých, čo stratili orgány na vnímanie iného obrazu sveta ako toho, ktorý v nich narástol. Pripúšťame to každý, i keď nutne dochádza k zdravej konfrontácii. Ved' len tak sa šinie vývoj sveta.

Nám neprichodí smútiť, že nie sme v tej rojnici, v ktorej pochodujú moderní duchovní agnosticí. A ani si pri nich za nijakú cenu nechceme polievočku zohrievať. No to, čím sme, čo sme si v sebe vybudovali a vybojovali a o čo sa denne navzájom opierame, modlitba, odovzdanosť a oddanosť, sú hodnoty, ktoré sa denne oživujú, udržiujú a utvrďujú vo večnostnej perspektíve. A tento vnútorný rytmus nás udržuje, že Všemohúcemu odovzdávame každý uplynulý deň svojho života a zverujeme mu všetko, s čím sme sa stretli.

To je základný akord života, ktorý sme si, hlavne Tvojou zásluhou, vytvorili. Nech sa odkrúca i naďalej na ciferníku na hodinách nášho života v rytme lásky veľká ručička a tá malá nech sa šinie v rytme milosti. A v tom nech nás, Maňka, ešte dlho drží milosť Všemohúceho Boha Otca, Syna i Ducha Svätého a nech nás chráni Nevesta Ducha Svätého, Panna Mária. A naše deti a deti detí a celú rodinu blízku i ďalekú nech opatrujú naši veľkí patróni sv. Jozef, sv. Judáš Tadeáš a sv. Pavol v zdraví, v šťastí a v milosti Božej.

(Odvrátený hlas, s. 68.)

• Pavol Strauss
s manželkou a jej bratom
prof. Jánom Loydlom
v Paríži 1968.

Ostatná o láske

(Svojej Maji)

*Za snehom vidím samé jarné lúky
a potôčky a sny žiariace šťastím.*

*Za slovom vidím samé dobré ruky
a milé pekné dni a nádej, ktorou
rastiem.*

*A predsa by som chcel všetkému prísť
na zmysel, pochopiť srdcom, čo nám
tu ináč zmizne.*

*A predsa by som chcel všetkému vyjsť
v ústrety. Zadržat' srdcom všetko, čo
len na prázdno vyznie.*

*Čo to je láska? Kto to celkom chápe,
po toľkých výkladoch a toľkých
básňach o nej.*

*Čo chce sluť básnikom, to sa na túto
strmeň driape.*

*Čo chce byť mladým, nevie ísť bez nej
ďalej.*

*No, máme o nej tisíce správ
a vieme o nej premnoho divných
obmien*

*a máme mnoho záznamov z chladných
a horúcejších hláv
a nikde neviaže sa toľko slastných
mien.*

*A predsa každý samotný si kľuje život
citu*

*a pýta sa vždy znova: čo to je, čo je
láska?*

*I ja si idem žiť, za slnca a za mrazu a
doprajem i sebe kúsoček noci svitu
a pýtam sa po rokoch vždy znova: čo
je láska?*

*Láska je ako ťažká, hanblivá vločka
snehu,*

*čo padá tesne pri kraji obloka domu
smrti.*

*Láska je tvrdý srdca ston, keď chvíľku
stojí v behu,*

*za mámivými preludmi, keď ich dych
strachov vrtí.*

*No, láska je i tichý zlom v záplave
nádejných svetiel,*

*keď jaro v novej námahe kráti si
zmrznuté sny –*

*a v nových možnejších extázach chystá
sa prítulnosť tiel,*

*aby sa konečne odstránil drtvivý
kalendár tmy.*

*Nie, ver mi, srdce ostáva tak či tak
korisťou Božou.*

*My ho len niekedy skúšame, či by sa
nedalo použiť v odlahlých končínach
citu.*

*Srdce sa poodie tíško v zraľšie vždy tóny
a tvrdšou vždy obrannou kožou,*

*aby sa nezbadal rozbeh, že vie byť
celkom vo dvoje,*

*že vie byť Božie i Tvoje, že vie byť i
tam i tu.*

(Z rukopisnej zbierky
„Susedstvo nehy“.)

Spomienky pani Márie Straussovej

Dňa 4. júna 2006 vysielalo rádio Lumen v cykle Literárna kaviareň vynikajúce rozhlasové pásmo o živote a diele Pavla Straussa, pripravené redaktorkou a moderátorkou banskobystričského štúdia Danou Jacečkovou.

Okrem úvodného prehľadu Straussovho života a tvorby, jeho eseje Exeamus igitur, Rúfusovho úvodného slova ku Straussovej knihe Rekviem za živých a Straussovej Rannej modlitby (porov. str. 414) v pásme zaznel aj v rozhlasovom archíve zachovaný spomienkový rozhovor s manželkou Pavla Straussa Máriou, rodeňou Loydlovou. – Pre jeho zaujímavosť a závažnosť ho v trochu skrátenej podobe publikujeme.

• Spomeňme si na vaše spoločné začiatky.

Ja som bola v Bratislave. Roky a roky som po maturite chodila domov len na prázdniny. Takže my sme sa s budúcim manželom nevideli dlhé roky. (Pripomeňme, že obaja maturovali na tom istom gymnáziu v Liptovskom Mikuláši, pani Mária o dva roky skôr.) A raz som prišla domov a mamička mi hovorí: - Povieť ti jednu novinu. Ja nato: - Čo také, mamička? – Predstav si, že mladý Strauss konvertoval. A ja som spontánne povedala: - Mama, to bude veľký prínos pre Cirkev. - Spontánne!

A moja mama bola doňho od tých čias zalúbená. Každé ráno sa stretali v kostole. On tam chodil každé ráno z Palúdzky na siedmu do kostola. Každé ráno!

Manžel bol vždy pokojný. Aj keď sa v Skalici vedelo, že sa niečo okolo neho melie, že asi bude degradovaný. Mal štátnu kontrolu. A ja som sa len modlila, aby náhodou pri nejakom nátlaku niečo... aby nepristúpil na nejaký kompromis... Čakala som ho, kedy príde, a on, keď sa vracal, už zďaleka volal: - Nezradil som, neboj sa!

A povieť vám aj to. Keď sme odchádzali zo Skalice, takí ťažší pacienti aj plakali; jeden sa hodil na tú kishu, čo sme mali nachystanú a plakal, čo on bude robiť. A pri odchode, to bolo už tak okolo 10-tej večer, október, súmrak - v každom obluku, kde sme šli, nás odprevádzali baterkami...

...Aj keď mu niekto krivdil, neexistuje, že by on na niekoho dačo povedal, alebo že by sa ho to veľmi dotklo, že by sa bol sťažoval. Nikdy. Všetko to bral z takého nadhľadu...

• Spomínate si na ťažšie chvíle v živote Vášho manžela?

Najťažšia chvíľa bola tá, keď vedel, že musí opustiť svoju operačku, ktorú on skutočne dostaval, vybudoval a v ktorej trávil tie najlepšie chvíľky, keď vedel, že je užitočný, že môže niekomu vrátiť život. On žil s tými pacientami, s tými rodinami... A teda bolo hrozné, keď sa dozvedel, že nebude operovať, že nejde do nemocnice, ale do OÚNZetu. Tri dni nespál, videla som to, ako tri dni chodil v noci po dome... To bola preňho najhoršia chvíľa. Dlhoo-dlho to spracovával v sebe, i keď vedel obety prinášať. Tam mohol len raz týždenne operovať, aj to len to, čo mu práve prichystali...

Náš život nebol nejako ružový, bolo tam veľa úzkosti a veľa strachu, ale všetky tieto najťažšie chvíle sme riešili obidvaja na kolenách... Deviatniky. A všetko sa vyriešilo.

• A keď sa spýtam na tie najradostnejšie chvíle?

Najradostnejšie chvíle boli, keď sme prežili front. Keď sme nemali nič. Manžel, ten mal len svoje sako, nohavice mal od môjho brata a huberták od svojho kolegu. Nemali sme vôbec nič. To boli tie najšťastnejšie chvíle nášho života. Lebo sme mali jeden druhého, a mali sme všetko.

...Jeho úsmev prezrádal jeho vnútro. Celý jeho výzor, jeho oči... Pamätám sa ešte ako študentka gymnázia, že on sa vždy usmieval. Ale ten úsmev bol taký oduševnený, také radostné niečo, niečo, čo šlo z jeho vnútra...

• Stretávali ste sa s mnohými osobnosťami spoločenského života. S kým konkrétne?

Blízkyimi priateľmi boli Ladislav Hanus, mikuláššan, ten bol veľkým priateľom. Potom Janko Silan, Jožko Kúttnik, Jožko Felix bol jeho veľkým priateľom, v priateľskom pomere bol aj s Milanom

Rúfusom, veľmi si rozumeli, je aj spoločná korešpondencia. Poznal sa so Strmeňom. Keď prišiel Strmeň na Slovensko, vždy prišiel k nám. A je jeden historický obrázok z poslednej jeho návštevy. Sedeli tak s manželom proti sebe, debatovali... A debatovali tak oduševnene, že sa voľáko chytli za ruky, a táto fotografia existuje: ako sa držia za ruky. A zaujímavé, že po manželovej smrti ako keby sa oni boli držali a išli aj na druhý svet spolu; o dva mesiace Strmeň havaroval a zomrel.

Potom v Bratislave sa často u nás zastavoval Kolakovič – keď sme boli prvé tri mesiace na onkologickom ústave po fronte. A dokonca raz prišiel, keď sme práve obedovali; dala som mu obed, a on povedal, že je naňho vydaný zatykač a že vie, že boli vyšetrovaní niektorí vysokoškooláci. Tak že sa ide na ŠtB opýtať, čo vlastne majú proti nemu. Odišiel a nechal aktovku u nás, ale už sa nevrátil...

• Ako ste vnímali a podporovali Straussovo písanie a jeho aktivity?

Ja som mu skutočne dala v tom ohľade voľno. Nikdy som ho nechcela vyrušiť, a aj keby som bola potrebovala nejakú pomoc, vedela som, že je to jeho život a že to, čo mu dal Boh, musí využiť, ak to niekomu prospeje. Takže som mu nechala skutočne voľné pôsobenie. Nikdy som ho nevyrušovala, ani deti. Lebo keď sme k nemu náhodou vošli, videli sme, že položil pero a mal taký zvláštny výraz tváre, že bol vyrušený...

• Aký odkaz by nám dnes, na začiatku 21. storočia, Pavol Strauss povedal?

Asi to, že bez viery sa nedá žiť. Že viera všetko, a Boh všetko vyrieši. Aj tie najťažšie chvíle v živote. Že to, čo je vôľa Najvyššieho, je vždy to najlepšie...

Anton Srholec MUDr. Pavol Strauss v Skalici

Dr. Strauss prišiel do Skalice za primára chirurgického oddelenia po vojne. Rehoľa Milosrdných bratov tam postavila novú nemocnicu. Nemocnica nemala mať vyslovene titul katolícka, ale mala mať skutočne kresťanského ducha. O to sa usilovali významní lekári, ako boli MUDr. Dýšek, Sosna, Klinda, Černý, Varga a jeden z najznámejších bol aj MUDr. Strauss.

V skalickej nemocnici si získal veľkú autoritu predovšetkým preto, lebo bol na vtedajšie pomery najznámejší chirurg na Slovensku. Ešte dodnes si na neho spomínajú jeho niektorí pacienti.

Skalica je známa aj svojou duchovnou tradíciou. Od nepamäti tam bola rehoľa Karmelitánov, neskoršie Františkáni, Jezuiti, rehoľné sestry. V evanjelickom zbere pôsobil J. A. Komenský, usadil sa tam významné osobnosti po Bielej Hore a známi kazatelia. Mnohí katolícki aj evanjelickí kňazi tam zanechali svoje duchovné dedičstvo. Do násilného zrušenia reholí r. 1950 tam pôsobili spomínaní Milosrdní bratia, Františkáni a sestry sv. kríža.

Dr. Strauss, ktorý bol náročným veriacim, kritický k povrchnosti a hluchej tradícii, informovaný o teologickom a filozofickom dianí vo svete, našiel v Skalici príbuznú dušu. Bola to Dr. Viestová, doktor teológie Ján Buchta, veľký umelec-maliar Koreszka. Ako konvertita Strauss prežíval katolícku vieru radikálne poctivo a pravdivo. Tým si získal veľkú úctu a obdiv veriacich, ale súčasne aj nenávisť a pohrdanie komunistov, ktorí r. 1948 prebrali všetku moc na Slovensku, a teda aj v Skalici a v nemocnici.

Nemocnica mala svojho plateného funkcionára, zmocnenca. Jeho poslaním bolo strážiť celý zdravotnícky personál, aby nekonal nič iné okrem povinnej zdravotnej starostlivosti. Za plat, ktorý mal väčší ako lekári, zastrášoval, kontroloval a rozhodoval o všetkých dôležitých udalostiach v nemocnici.

V areáli nemocnice je nádherný rokokový kostolík. Mobilní pacienti tam chodili so svojim chorým telom liečiť a posilňovať svoju dušu. Postupne zakázali chodiť pacientom do kostola, vchod zamurovali a pacientov aj ich personál okradli o duchovnú posilu.

V kostolíku je ešte osobitná kaplnka Loretánskej Panny Márie. Dr. Strauss tam denne kľučal, aj keď do práce musel ísť naokolo cez niekoľko ulíc.

Kým bolo ešte povojnové, demokratické zriadenie, Dr. Strauss chodil každý deň pred prácou na sv. omšu. Dokázal v sebe

spojiť človeka hlboko mystického, ktorý rozjímal, modlil sa za svojich pacientov a všetko obetoval Bohu, a na druhej strane veľmi schopného chirurga, ktorý robil náročné operácie a pri ňom rástli a učili sa veľmi schopní zdravotní pracovníci.

U nás operoval dajakú pani. Tá než išla pod nôž, držala v ruke ruženec. Keď to zbadal, opýtal sa jej, či sa denne modlí ruženec. Povedala, že nie, ale že ak je človek v nebezpečenstve, veľmi to pomáha.

Osobne som bol v tom čase u saleziánov a s Dr. Straussom som sa stretol, až keď nás nasilu rozohнали. Navštevoval som ich rodinu. Chlapci boli ešte malí. Občas mi ich dali na starosť, aby som sa im venoval. Bol Veľký Piatok. Liturgia sa vtedy slávila ráno a cez deň bol vyložený kríž na poklonu a uctievanie. Keď sme sa priblížili ku krížu, menší, Jozef sa srdcervúco rozplakal: „Tečie mu krvička, tečie mu krvička!“

Požičiaval mi knižky. Jeho prostredníctvom som sa zoznámil s dielom Dominika Pecku, Dr. Alfreda Fuchsa, ktorý bol tiež konvertita a zahynul v koncentračnom tábore, knihu od Henry Peraina Stavenisko Európy. Katolícky kňaz opisuje vyšetovanie, väzenie a pobyt v koncentračnom tábore.

Bol veľmi optimistický. Veril, že po páde nacizmu nastane v Európe mier. Neskoršie, keď ma mleli podobné temné sily komunizmu, príklad Dr. Straussa a jeho kniha boli pre mňa ako svetielko v tom tuneli.

Daroval mi aj knižku Mozaika nádeje. Tú mu vydali ešte pred nástupom komunistickej cenzúry. Mal kontakt so skupinou okolo Kolakoviča. Boli to veľmi nadšení a tvoriví ľudia. Prekladali a písali. Podarilo sa im ešte po februári 1948 napriek tomu, že komunisti obsadili všetky tlačiarne, vydať knižku anonymného slovenského autora: Kristus a boj o dušu.

Býval v skromnej vilke a sníval o tom, že v každej veriacej rodine by mal byť taký kútik, ako kaplnka, kde by sme boli ticho a mali priestor a čas na rozjímanie a modlitbu. Sám si to urobil vo svojom dome v Nitre, kde som ho po návrate z väzenia navštívil. Nebola to kaplnka, ale jeho pracovňa bola ako študovňa plná kníh, umenia a vážnej hudby.

Posledné mesiace v Skalici ho primitívni udavači prísne strážili až šikanovali. Jeho poslednou službou pre mňa bola rada, aby som odišiel do anonymity v Bratislave. Poslal ma na polročný kurz pre vyššie lekárske služby. Ten som nedokončil a zatvorili ma už definitívne. Nespomínam si, že by pri vyšetovaní padlo jeho meno. V Bratislave o našom vzťahu nevedeli.

Pobyt v Skalici bol neznesiteľný. Mal tam veľa bývalých pacientov, ktorí ho vychvaľovali do neba, ale tí boli bezmocní. Moc mali ľudia plní jedu a nenávisť a keby tam ostal dlhšie, zaručene by sa dostal do väzenia ako jeho priateľ a kolega MUDr. Anton Neuwirth. Nevie, čo bolo príčinou jeho odchodu, ale bola to jeho záchrana. Degradovanie z funkcie primára, známeho špecialistu, na úroveň lekára začiatočníka bola daň, ktorú zaplatil len preto, že ho za jeho náboženské presvedčenie nezatvorili.

Dr. Pavol Strauss v Skalici vyoral hlbokú brázdou. Ešte dnes žijú ľudia, čo si na neho s úctou a láskou spomínajú. Mesto mu darovalo čestné občianstvo.

Chcem sa mu aj in memoriam poďakovať za svetlý príklad múdreho a hlboko veriaceho lekára, človeka, ktorý dôsledne až radikálne prežíval paradox jednoty s Bohom a vytrvalej a nezištnej služby trpiacemu človeku.

Poznámka. Na príhodu s ružencom si Pavol Strauss v Mozaike nádeje (str. 93) spomína takto:

(21. 2. 47) Operoval som dve nóbl panie. Nikdy som nepočul o ich náboženskom zameraní. Po operácii druhej som zistil, že cez operáciu držala v ruke pekný, strúhaný, hnedý ruženec. Keď ju odnášali, zabudla ho na operačnom stole – i s vreckovkou. Keď som jej ho podával, ospravedlňovala sa, že jej to poradila jej vznešená predchodkyňa, že jej to vraj pomohlo.

To je ono. Z Boha, ktorý tak miloval svet, že zaň ľudsky krvácal, si robia salónny totem, poveru, ktorá hádam pomôže v ich – azda – trochu zaslúženom utrpení.

A to v menšej-väčšej miere robí i kresťanský svet, nielen títo periférni katolíci.

A preto ustavične treba rátať s pohromami.

Nie, netreba zúfať. Svet vždy spočinie v Božom priehrstí, i my všetci, s katastrofami a koncami i bez nich.

Ó kedy už raz uvidí katolícky svet, že každý pohodlný a ľahostajný veriaci – neveriaci je schodom do hroznej záhuby.

Lebo i Božia láska má jednu príšernú facetu.

(J. R)

Pavol Strauss o skalickej „idyle“ (v diele „Človek pre nikoho“)

...Po druhej svetovej vojne sa i na Slovensku prirodzeným i menej prirodzeným spôsobom uvoľnili primariáty. Šéf v onkologickom ústave Dr. Brežný bol súčasne personálnym šéfom na novom povereníctve zdravotníctva. Nahováral ma, aby som požiadal o primariát. Darom som sa vyhovárať, že sa necítim dost' erudovaný a že chcem ďalej pracovať vo výskume. I s docentom Žuchom ma nakoniec prehovorili. Zažiadali som o tri z tých najmenších nemocníc. Odmietli mi to zásluhou jedného člena komisie, ktorému prekázal môj diplom z pražskej nemeckej univerzity. Netrvalo však ani pol roka, a ten pán utiekol do Nemecka. A nakoniec ma moji priaznivci umiestili v novej nemocnici milosrdných bratov v Skalici.

Boli to roky radostnej práce, hoci s bežnými starosťami a úskaliami života chirurga, úspechy aj neúspechy, ale plné študijného i pracovného elánu. Vari jeden z prvých na Slovensku som robil lumbálne sympatektómie i stelektómie, veľmi skoro sa používali Küntscherove endoprotézy, resekcie kardiie, ezofagojejunostómie, Milesove operácie, bežná brušná chirurgia, transplantácie, tubulované laloky, ako jednému z prvých u nás sa mi podarila embolektómia bifurkácie aorty, bola tu bežná gynologická a pôrodnická činnosť, urologické operácie a v prestávkach medzi operáciami tonzilektómie. Začal som sa experimentálne zapodievať problémami regenerácie periférnych nervov, ich konzervácie a transplantácie v pokusoch na králikoch a psoch. Sprvu doma, potom na Anatomickom ústave profesora Kratochvíla s cennými spolupracovníkmi, neskorším profesorom Dr. Kapellerom a s Dr. Godálom. Medzitým tu však bola aj práca na esejach a štúdiách, ktoré vyšli knižne (*Mozaika nádeje, Stĺpy* - básne v próze) a v časopisoch. Lekárskych prác bolo asi dvanásť.

Boli to z chirurgickej i kultúrnej stránky idyllické časy. A to je vari zlé. Toto nie je doba idyly. A tak došlo k intrigovaniu, ňuraniu a komisionálnemu vyšetrovaniu, za čím bolo vždy zatienenie nevráživými tajnejšími zložkami našej spoločnosti, i z tých najmenej cenných elementov zdravotníckych pracovníkov. Skreslený náhľad upratovačky prevážil hodnotu medicínskej úrovne, na tie časy relatívne kvalitnej. A tak došlo k výmene stráží. Preložený z moci úradnej do ambulancie v Nitre, musel som si ešte aj sťahovacie trovy zaplatiť. Takým nesocialistickým štýlom som liečil. No nikdy neprestanem vďačne spomínať na skalické roky milej i búdarskej pohody, i na priateľské posiedky s Jankom Blahom a najmä na chvíle strávené s Julkom Koreszkom, akademickým maliarom. Videl som, ako vznikal ne jeden z Koreszkových krásnych obrazov, a ne jeden milý večer sme strávili s Jožkom Kollárom a s Jožkom Ileckom pri dobrom skalickom vínečku.

To boli časy dobré. Bolo veľa rôznorodých časopisov, polemizovalo sa, čo malo nadanie, sa ozvalo. A problémom nenadaných nie je vlastná tvorba, ale čakanie na príhodnú chvíľu, ako tých tvorivejších administratívne odbaviť. Dočkali sa. Ale nie na prospech národa a kultúrnej oblasti. Lebo jediným šťastím je poznanie a čoraz novšie a hlbšie poznanie. A utvoriť tvorivé vzduchoprázdnno je fantazmagorický klam antiduchovných úbožiacov spitých mocou a postavením. Diktatúra naoktrojovanej podpriemernosti. Ale aj „fleurs du mal“ odkvtnú. (Str. 88-89.)

..Najriskantnejším postojom je, keď je človek podozrivý, že je schopný vlastného, i kritického premýšľania, a to v dobe, keď nik nie je taký sprostý, aby neurobil kariéru. To je perverzné blahoslavenstvo doby.

A tak si spomínam na situáciu pred vyše dvadsiatich rokov. Bol som chirurgom v Skalici. V tom čase sa odohrával boj o prvenstvo v zavádzaní obvodového systému v zdravotníctve. Šlo o zápolenie medzi slovenským OÚNZ a moravským. Bolo jasné, že prvenstvo musí pripadnúť Svitavám. Nám jednoducho chýbala kráľovská tradícia. Mali sme ctibažného riaditeľa, ktorý ma vystriedal. Vrchnosť sa ho chcela zbaviť a on jej to uľahčil svojou prehnanou poctivosťou, čo vyvolalo konfliktné situácie, najmä so mnou. Príklad: Zvolal si nás všetkých primárov a veľmi oduševnene

nám oznámil, že došlo nariadenie, že sa treba pri nástupe do práce a pri odchode podpísať. Spomenul, že je to vymoženosť a že onedlho budú v nemocničnej vrátnici štikacie hodiny. Na otázku, aký máme postoj, nastalo hlboké mlčanie, psychologicky pochopiteľné, lebo šlo o novotu, v zdravotníctve do tých čias nezažívanú. Jeden z kolegov mal hlavu medzi plecami, iný pozeral na zem, tretí hľadel inde, na inú stranu. A nijaká odpoveď. Keďže všetci čušali, ozval som sa sám, a myslel som si, že hovorím za všetkých: „Ja mám postoj odmietavý. Vieme, čo a ako dlho máme pracovať. Je to formalita, ktorú svedomitý lekár nepotrebuje. A za presným podpisovaním príchodu a odchodu môže byť prázdny a nevyužitý čas!“ Nato výbuch riaditeľa, že je to nariadenie vrchnosti, ktoré treba rešpektovať. Nato ja: „Už bolo veľa aj nezmyselných a zbytočných nariadení, ktoré sa neskôr korigovali a zrušili.“

Tento temperamentný dialóg mal pokračovanie v korešpondencii, kde ma vymyslenými citátmi vinil z nemarxistického františkánskeho postoja, lebo som sa odvolal na svedomie a lekárske vnútorné etické zákony, ktoré nemožno vylepšiť formálnymi postupmi.

Také malicherné konfliktiky chceli isté miestne i vzdialenejšie kruhy využiť, pričom mňa chceli použiť na jeho likvidáciu. Tak došlo k vyšetrovaniu a ňuraniu v samotnej nemocnici i medzi pacientúrou okresu. Vypočúvali kdekoho a nakoniec si predvolali aj mňa.

Boli z povereníctva. Jeden málovravný jednooký zavalitý chlap zabijáckeho výzoru, druhý uhladenejší.

Najprv boli zvedaví na môj pôvod. Syn advokáta. Prvá štvorka. Potom príbuzenský vzťah k riaditeľovi. Nijaký. Či nemám niekoho zavretého. Mám. Mnohých priateľov. Ale som o ich nevine presvedčený. Sú to ľudia nie schopní nízkeho a nečestného činu. Názory. Konvertoval som na katolicizmus. A viem, komu som uveril. Ako študent som bol komunistom. Bol som a som antifašista. Súhlasím s hospodárskymi premenami. Ale treba k tomu pridať duchovné a morálne stabilné hodnoty. Či mi riaditeľ krivdil a v čom. Mali sme diferencie, aj nepríjemnosti mi spôsobil. Nie som ochotný o nich hovoriť a v mene toho, v čo verím, mu všetko odpúšťam. A že nechápu, že som bol schopný písať knihy a články a že verím. Či neviem, ako vzniklo uhlie. To reku viem asi lepšie ako vy. Ale uvedomte si jedno. Chcem deti vychovať na slušných ľudí. A keby som dnes v ich záujme – veď sa mi vyhrážate nemožnosťou ich štúdií – urobil dáky nízny kompromis, napľujú mi o desať rokov do očí. A štvorhodinový rozhovor sa skončil asi takto. Neviem, čo má môj vnútorný postoj čo robiť s kvalitou mojej práce ako vedúceho chirurgického oddelenia. Čo koho do toho, či sa vo voľných chvíľach zaoberám lepením známok, chytaním rýb alebo meditáciou. A vôbec, dokážte mi, že je hmota večná, a ja si pred ňou kľaknem.

O niekoľko mesiacov som dostal dekrét, v piatok, ktorým ma z moci úradnej preložili do Nitry. Po výstavbe nemocnice, za môjho riaditeľovania, keď sa zveľadila zo stoosemdesiatich postelí na vyše päťsto, bola to adekvátna odmena. Výpoveď ako služke za kapitalizmu. A tak mám možnosť ako ambulatný chirurg uplatniť svoje skúsenosti, inkluzíve tých z kliniky v Prahe i z klinického pobytu v Zürichu, ad ultima Thule.

Ale rád som to všetko obetoval a obetujem za šťastie svojich detí, za pomýlených kolegov a za Slovensko a jeho šťastný rozvoj.

I tá najbolestnejšia situácia, premietnutá na iné horizonty, ako je okamžitá prosperita a kariéra, vie pomôcť žiť a dôverovať. A dôvera je predsieň pravej náplne života. Žiť a tvoriť pre iných i v malých dimenziách môže byť tak zmyslom života ako v riedkej citovej atmosfére na vyvýšenom piedestáli úspechu. Sumácia všetkého v smrti ukáže, či tie akcenty v živote boli umiestnené správne. (Str. 81-83.)

...To je tragédia tejto krajiny, že každé čisté oduševnenie a nadanie sa dostane pod odkvap hlúpej, raz politicky, raz ináč podfarbenej nežičlivosti. Každý rok je tu veľká podlžnosť dejinám, kultúrnym dejinám. Všetko, čo sa pridusilo a odsotilo a nerealizovalo pre tých, čo to potrebujú a čo by sa tým vyvinuli v poznaní, nádeji a túžbe, je neodčiniteľné mínus. Ľudia nech sú našimi kritikmi a korektormi, našimi cenzoarmi a sudcami, a nie tými, čo to konajú za prospech a judášsky peniaz.

Toto je u nás doba veľkého umierania ducha. Umierania nielen na infarkty a porážky, ale na infarkty nepriechodných talentov a na porážky kompromisníckych dušičiek. (Str. 78.)

KRST: „Incipit vita nuova!“

Kým došlo k tomu, že v tom istom Lipovskom Svätom Mikuláši, kde sa Pavol Strauss roku 1912 narodil „z vody“ – narodil sa r. 1942 „z Ducha Svätého“, musel prejsť zložitým vývojom. Oprieme sa o text jeho „Kolísky dôvery“ a knihy „Človek pre nikoho“, a budeme sledovať jednotlivé etapy tohto prerodu.

Nemožno obísť veľmi dôležitý fakt, že do 30-ky Pavol Strauss prenikol do takých vysokých sfér sveta hudby a sveta poézie (umenia slova), kde hudba a slovo žijú samostatným životom mimo nás a vzopätím ľudského ducha sa im môžeme priblížiť natoľko, že dokážeme prijímať signály, ktoré tieto svety, hraničiace so svetom Absolútneho, vysielajú.

„Hudba bola a je životodarný element, ktorý robí život hodným života. Pokúšal som sa neraz o definíciu a analýzu jej pôvodu a jej prevodu do duševného bytia. Má korene v ničom, alebo v nepostrehnuteľnej oblasti a premieta sa do života ako veľký posol podstaty bytia. Celkom nevysvetliteľný, ale tým pôsobivejší. Za všetkou hudbou je duch sveta, Duch Svätý.“

Milujem hudbu a vážim si ju, lebo je medzinárodnou rečou srdca. Lebo je faktor, ktorý pripomína ľudstvu, čo nás spája. Keby sa hudba stala dôležitým kultúrnym a morálnym faktorom, nebolo by možné, aby svet koketoval s možnou svojou záhubou.

Krásna je prvý stupeň dozrievania dobra. A väčšina umeleckých diel minulosti i dneška sa zúčastňujú na zaplnení dobra v tomto svete a sú prípravou a tmelom zjednotenia ľudstva. Bol som kedysi na študijnom pobyte vo Švajčiarsku a volal som známeho, veľmi cenného a tvorivého dominikána na organový koncert do chrámu. Odmietol ísť, lebo písal proti chrámovým koncertom. Myslím, že nieto čistejšej modlitby akou je hudba, inak by nebol v každom chráme organ, ani spev. Hudba je neraz i nevedomou modlitbou neveriacich.

A sem prichodí aj apológia slova. Slovo je podstata poľudštenia človeka a v každej dobe to opakovane zrealizuje. Lebo je odraz a obraz z evanjelia sv. Jána „A Slovo bolo Boh“. A len cez slovo a jeho realizáciu sa dvíhame zo svojej slabosti a zverskosti. Slovo je reč duše a jej harmonizácia. Je pojivom sfér ducha a hmotou. Je čarovnou ríšou poézie, apokryfom pravdy. Základ poézie je v žalmoch a v loretánskych litániách, v slove prorokov a všetkých i našich svätopiscov. Ale i filozofia a veda obsahujú prvky poézie. Možno, že najkrajšie v diele Teilhard de Chardina je kozmic-

ká a mystická poézia. I tie jeho spisy filozofické a teologické sú ňou prešpi-kované.“

Kolíška dôvery, s. 63-64.)

Kto prišiel až sem, tomu ovzdušie života v židovských malomestských kruhoch, kde sa „vytratil vzťah k metafyzickým hodnotám“, kde „sa žilo s pohľadom do minulosti“, kde boli „osou života formálnosti tradície, bez citovej účasti“ (Strauss) – tomu toto ovzdušie nemohlo stačiť. A tak nečudo, že už v gymnáziu sa s týmto svetom Strauss vnútorne rozchádza...

Na istý čas mu nahrádza vieru komunizmus, ktorý okrem iného sľuboval, že „vyrieši židovskú otázku“. – Ale hlavne sľuboval – a veľké postavy nášho i európskeho umenia a myslenia medzivojnového obdobia prijali túto vieru – že vyrieši sociálnu nespravodlivosť, na ktorú bola Straussova mladá duša veľmi citlivá.

„Až po puberte narastali pochybnosti o kvalite sveta, ktorý je pre niektorých až príliš štedrý a pre iných macošský. Začal som vnímať sociálnu nespravodlivosť a na ňu odmietavo reagovať.“

Zblížil som sa s komunistami a bol som presvedčený, že ich požiadavky sú oprávnené. No oni chceli len výmenu rentabilnejších postov. Vo mne skrsol úprimný odpor voči poriadkom buržoáznej spoločnosti. No až neskôr som zisťoval, že ani neskorší správcovia vecí neboli spravodlivejší. Len násilie ovládali lepšie, aj morálne aj duchovné. A voči židom dôvodili tým, že židovskú otázku vyrieši len komunizmus, lebo si trúfal vyriešiť všetko. Preto sa toľkí mladí túlili pod červenú zástavu. – Lenže ani jedni ani druhí nevideli, že problém leží oveľa hlbšie, historický i spoločenský i duchovný. Neuvedomovali si, že je to problém mystický.“

(Kolísky dôvery, s.10)

+ + +

K takému precitnutiu, k poznaniu pravdy o komunizme došlo však u Straussa až na štúdiách na nemeckej lekárskej fakulte v Prahe, kde sa prvé roky intenzívne zapájal do života komunistických intelektuálov.

„Boli to roky intelektuálnej exorbitácie. Sám som vtedy vydal dve zbierky nemeckej lyriky: Die Kanone auf dem Ei a Schwarze Verse. Pritom som veľa hrával, korepetoval s maďarskou speváčkou Erszi Krammerovou, aj s ňou koncertoval. Žilo sa hriechne v neduchovnej atmosfére, atmosfére konca prvej republiky. Nezabudnuteľná je účasť na Eucharistickom kongrese v Prahe s kardiálom Verdierom, čo na mňa veľmi zapôsobil. Po promócií som narukoval do Prahy, Plzne a potom do Martina a vojenskej nemocnice v Ružomberku. A to boli ku koncu prvej republiky rozhodné a osudové časy.“

A do tohto času spadá prelom môjho života, môjho vnútra. Koketoval som s komunizmom, čítal som od Meringa a Engelsa až po Komunistický manifest, Leninov empiriokriticizmus, Plechanova, Bucharina a všetky výbuchy surrealizmu, Bretona, Eluarda, poetizmu a dadaizmu, nemeckých impresionistov a francúzskych autorov.

Chcel som, aby svet bol čistý a dobrý, a pritom som sa váľal v hriechu a osobnej nezodpovednosti. Manifestoval som, demonštroval som, po schôdzkach chodil, aj rečnil na Slovanskom ostrove i s neskorším ministrom Vaškom Kopeckým, aj nás oboch potom zmlátil policajť pod bránou. Ale túžil som po zmene života na zemi a podľa receptov Weltbühne som velebil ZSSR a videl v nich recept na uzdravenie sveta. (...)

Boli to vzrušujúce a podnetné predvojnové roky. Ale atmosféra nabitá neistotou a tušením hrôz druhej svetovej vojny. Môj život bol deformovaný dobou a tým vtedajším prostredím. Len muzika – jediný očistný faktor. (...)

Ale to všetko sa mi dnes zdá ako nálepka, ako náplast' na rozcapartené vnútro. Vonkajší nepokoj nad nepokojnejším hriechnym vnútrom. Neujasnenosť v morálnych ohľadoch, túžba vyniknúť a veľký hlad po pravde, čistote a istote, i mimo tieto rozkričané sociálne problémy. Rezonancie Marxovej tézy, že meniac svet meníme sa sami. Netušil som, že opak je pravdou. V podvedomí stály strach, že vymknúc sa z tej oficiálnej lavičarskej atmosféry znamená dostať sa na smetisko dejín. Vzmáhajúce sa nacionalizmy a nacizmus, antisemitizmus, oprávnený i tradičný, a oproti tomu jediná istota komunizmus, aj propagačne takto sevirovaný. A pritom hlad duše, nevyjavená nespokojnosť. Podľahnutie masovej psychóze – len nevypadnúť z radu!

A predsa hľadím na to ako na prvú fázu konverzie. (Podč. J.R.) Odiš' od seba a žiť druhým, žiť svetu a svetu budúcnosti. Ale vnútro človeka vyšlo vtedy naprázdno. Ani láska k hudbe nevedela vyplniť tú medzeru, len chvíle samoty a družnosti s poéziou. Hlavne **Rilke**.

Navonok som sa stýkal viac najmä s politicky orientovanými ľuďmi, ktorí nemali úzke spojenie s mojím ideálne usmerneným svetom umenia. A vedel som, že okolo tejto oblasti nastane zlom. Bol som všade i v krúžku s Vančurom, ale i keď som mal doma styk s robotníkmi, vždy som cítil duševné vákuum. Úprimne som chcel pomôcť robotníkom, vedel som, že kapitalizmus má veľa kazov, ale vedel som i to, že ZSSR sa snaží zamerikanizovať, a tušil som, že preberajú všetky choroby kapitalizmu v transponovanej podobe, plus aziatskú surovosť a neľudskosť. Vedeli sme, že revolúcie sú krvavé, ale mysleli sme, že sa tým vykupuje

ľudskejšia budúcnosť. Nik však nevedel, koľko miliónov vlastného národa na to doplatí. A doplatilo. Victor Hugo mal pravdu: „Bieda vedie ľud k revolúciám a revolúcie vedú ľud zasa naspäť do biedy.“

Až keď som sa dozvedel, že Stalinovi sa nepáčila Šostakovičova opera a zakázal hrať jeho kapitalistickú hudbu, a tento človek skoro dva roky nemohol nič robiť, len piť, zlomilo sa niečo vo mne. Kde je takáto svojvoľná a násilná kultúrna politika – vravel som si – tam sa to musí odohrávať podobne vo všetkých oblastiach, v administratíve, v hospodárstve a v politickej oblasti. A tak sa mi z očí spúšťal závoj jedinej správnej životnej koncepcie.

Začal som sa dištancovať od verejného života, s výnimkou kultúrnej oblasti. Chorobu sveta som videl aj tu, v tejto ríši pseudoneomylnosti. Len my sme dobrí, všetci a všetko ostatné je zlé. **Svet nás nemení! Len ak seba zmeníme – ktorí sme kúsok sveta – môže sa svet postupne zlepšiť.** (Podč.J.R.)

To boli tie zásahy milosti, ktoré sa postupne zhustovali...

(Kolíska dôvery, s. 13-16.)

Po promócií roku 1937 si Straus „odkrútil“ vojenčinu v škole pre dôstojníkov v zálohe v Invalidovni, potom vo vojenskej nemocnici v Plzni, a nakoniec vo vojenskej nemocnici v Ružomberku.

V Ružomberku vstupujú do Straussovho života – ako zásah milosti! – manželka Munkovci, Franz a Gizela, obaja konvertiti zo židovstva, manželský pár, o ktorom sa čoraz viac začína zdieľať presvedčenie, že je na čase začať proces ich blahorečenia. (O ich tragickom utrpení a smrti v koncentračnom tábore pozri Listy PS–2, s. 13 a Listy PS–4, s. 19; 21.) – Svoje duševné rozpoloženie v čase stretnutia s nimi Pavol Strauss výstižne zachytil v diele „Človek pre nikoho“, kde v jednej kapitole hovorí o sebe v tretej osobe, v osobe lekára Petra:

Peter ešte nepatrí do pokolenia výkúpených, keď sa zišiel so svojimi neskoršími krstnými rodičmi. Mal dosť veľkú konfúziu v rozumovom poschodí svojho srdca. Bol presvedčený o nevyhnutnosti sociálnej dynamiky svojho veku, pritom však vrástol do vnútorných svetov indickej mystiky. Tento zdanlivo nedoriešený myšlienkový svet sa však vliaval do životnej praxe do otvorenej lásky voči všetkému a každému. Nečakal od nikoho nič, ale dával ochotne každému všetko.

Ale bol akoby roztratený, rozliaty do sveta predmetov a osôb. Nemal jasné pochopové hranice pre seba a voči druhým a nemal jasné kontúry hádam ani v očiach iných. Vidíme síce všetko okuliarmi vlastných nedostatkov, takže „každá kritika povie vlastne viac o kritikovi

než o kritizovanom“. Ale Petrova osobnosť vskutku nebola dosť jasná. Podobala sa nevybrúsenému nerastu s nekonečnými možnosťami obrusu, ale každý drahokam má konečný počet faziet. A tak vyzretý človek je krajší vo svojej ohraničenosti ako rôsolovitá neogabanosť nevyspytateľných možností večne pubertálnych osobností. (...)

Peter nenarážal na ľudí – veď ich všetkých mal nad sebou. A do Petra nikto nenarazil – veď bol personifikovanou učupenosťou. – Peter narážal iba na svoje ľudské slabosti a ohraničenosti a na hviezdne nebo, s milým dávny príslubom novej slobody a budúcej krásy a možností vývoja...

(Človek pre nikoho, s. 93.)

Naproti kasárňam bývala rodina konvertitov Munkovcov, ktorých som kedysi poznal v Bratislave, a tí ma ľudsky a kultúrne pritúlili. Boli to neskromne vzdelaní a kultivovaní ľudia. Mladší syn, Jurko, bol geniálny klavirista, žiak profesora Macudzinského. Raz som prišiel a on hral. „Čo je to za Beethovenova sonáta?“ No on na to: „To len improvizujem v Beethovenovom štýle.“ Starší syn, jemný a vzdelaný chlapec, neskoršie vstúpil k jezuitom.

A tak som rástol v tóni týchto hlbokých a veriacich ľudí. V tie časy som nosil na retiazke malého Budhu. Mal som vzácne kontakty s majorom, ktorý mi priblížil práce Weinfurtera, Brentona, Bhagavat-Gítu, slovom indickej mystiku, a Swedemborga. A tak sa krútili rozhovory okolo indickej a kresťanskej duchovnosti.

U Munkovcov som sa zoznámil s dielom Lipperta, Guardianiho a mnoho z toho, čo vychádzalo v Mníchove u Herdera. Stále rozhovory o duchovných veciach, ktoré u mňa dlho narážali na môj intelektualistický snobizmus a marxistickú frazeológiu. Netušil som, že to všetko boli **stanice milosti**, a keď ma raz večer vzali na litánie a zaznelo Tantum ergo, bolo moje vnútro rozhodnuté. Vedel som, že toto je môj vnútorný svet, že sem patrí a padli vo mne všetky zábrany, všetky demagogické výhovorky.

To boli časy prelomové, Hlinkova smrť. Veraje európskeho mieru praskali. Zažil som Prchalov puč. Potom ma prijali po vojenčine do nemocnice v Palúdzke.

Otec, chudák, žil v dosť stiesnených pomeroch (matka zomrela r. 1933 - J.R.), ale slovom mi nenaznačil výhrady, veď vedel, že chodím k pánovi kanonikovi Kožárovi a že sa chystám na krst. A tak sa i stalo, Munkovci mi boli krstnými rodičmi. To bola cesta k Ježišovi. (...)

Bola to vtedy unikátna situácia. I politická. Bola vojna a ja som bol sekundárom v nemocnici v Palúdzke. Židia museli nosiť žlté hviezdy. Nacistická ideológia naštepená na bežný antisemitiz-

mus. U židov viac tradičná viera, až na veľmi zbožných. U evanjelikov hlavne odpor voči katolicizmu a katolíkom, u katolíkov viac formalistická tradičná zbožnosť. Patrilo to aj k politickému bon-tónu. Len málo hlbokej, živej viery, málo života z evanjelií. No u krstných rodičov som spolu s nimi prežíval krásu a hĺbku kresťanstva. Život modlitby a lásky. Krásne prostredie krásnych ľudí. Boli voči mne neskromne láskaví a pozorní. Čítali sme spolu staršiu i novšiu duchovnú literatúru a chceli sme úprimne žiť len z toho.

(Kolíska dôvery, s. 13-16.)

+ + +

Konečne nadišiel deň, do ktorého vústili všetky Straussove doterajšie životné cesty, aby mohol povedať: „Incipit vita nuova“ – Začína nový život. **28. august 1942.**

„Žil som pod duchovným svetlom rodiny Munkovcov, ale trvalo to skoro dva roky, kým sa od nich zasiat semienko vo mne ujalo. Začiatkom roku 1942 som zašiel za pánom kanonikom Dr. Kožárom a požiadal som ho o výučbu pred sv. krstom. Láska voči a ochotne sa začal so mnou zapodievať. Pomerne za krátky čas mi povedal, že ma pokladá za zrelého. No ja som ho poprosil, aby sme to odložili na deň sv. Augustína. A vo mne to vrelo a reminiscencie na indickej mystiku bledli po hlbšom poznaní Nového zákona i učení cirkvi. Guardiani, Rahner, Guiton, Maritain boli rámcovým čítaním. A prišiel ten veľký, osudný deň. Za krstných rodičov som chcel mať buď horára Anslu z Vlkolína, alebo Munkovcov. Boli to nakoniec títo. B o l

krásny, jasný letný deň, keď sme z mikulášskeho nádražia pod topoľovou alejou šli do mesta. Cítil som, že to tak muselo prísť, tento faktický dôsledok milosti. No „nie vy ste si mňa vybrali, ja som si vás vybral“. A tak som stál pred sklenenými dverami kostola, medzi krstnými rodičmi, kým nás pán kanonik voviedol do kostola a pred krstiteľnicu. Najväčšia chvíľa vnútorného rozhodnutia za Krista bolo vyznanie viery, pred oltárom. A na konci som dlho klačal pod sochou sv. Terezky z Lisieux a prosil som sv. Pavla, sv. Augustína a ju, aby moje kroky viedli rozbúrenou dobou vo vernosti k Bohu. (...)

Vždy som bol nesvoj. Medzi všetkým a všetkými a mnou bola akási neviditeľná bariéra. Všade som sa cítil hosťom, a najmä v živote. Synagóga mi bola chladná a cudzia. Po sv. krste som vedel, že som doma. A definitívne. Ani všetky možné vybočenia uprostred cirkvi, všetky možné centrifugálne prúdy a skupiny ma neboli schopné otriastať. Ani Küngovci a ich nohsledovia v mužskom a ženskom vydání, ani pochybní teológovia a pošmyknutí moralisti a všetky tie dnešné štiepne produkty uprostred cirkvi, ne-

menia jej stabilitu a trvanie, ani veľkosť hlavy cirkvi.

Veriaci všetkých náboženstiev sa približujú a spoločné korene židovského a kresťanského náboženstva sa blížia v tejto dobe prihrotenia možného konca sveta. Blíži sa doba úplného zblíženia v Kristovi „in quo omnia constant“. Všetko, čo sa dobre vykoná, či práca, či veda, či umenie, všetko tomu slúži.

A tak som nič neopustil, cez Nový zákon mi korene vnútra vrátili do Starého zákona. Ich súhra a vrastanie do duší sa privráva budúcnosti.(...)

(Kolíska dôvery, s. 69-71.)

Nič som neopustil, lebo som odišiel zo sveta, v ktorom nič nebolo. Opačne, vrátil som sa inou cestou do oblasti duchovna, čo mi bola prázdny formality vypálená na duchovnú púšť, cez ktorú som tridsať rokov prevandroval opretý o pútnickú palicu neistoty a rozpakov, v nejasnej túžbe uvidieť oblasť duše. A teraz môžem opakovať so svätým Pavlom: „Z milosti tvojej som, čím som!“

(Človek pre nikoho, s. 142.)

+ + +

Nedá mi, aby sme sa ešte raz nevrátili do toho slnečného augustového rána 1942, vo sviatok sv. Augustína, pred chrám Svätého Mikuláša v Liptovskom Svätom Mikuláši, pod kostolnú vežu tohto chrámu, o ktorom Pavol Strauss bol napísal: „Veža ako dobrá a spoľahlivá mať, ako symbol pretrvania, prežívania cez vajatavé roky rastu a formovania. Vztyčené stáročia. Oska na slnečných hodinách vývoja, a starý Váh pod ňou, ako Achéron plynúci do stále nových oblastí života.“

Je čosi dojímavé v tom, že na túto kostolnú vežu ako na „dobrú a spoľahlivú mať“ hľadí dnes Pavol Strauss z pamätnej tabule, ktorá bola 29. augusta 2002, na 60. výročie krstu Pavla Straussa a 90. výročie jeho narodenia inštalovaná na dome starého otca Bartolomeja Kuxa, kde Pavol Strauss vyrástol.

Dúfajme, že tak ostanú hľadiť na seba po všetky ďalšie veky: veža mikulášskeho kostola, ona „dobrá a starostlivá mať“, a MUDr. Pavol Strauss, jej vďačný a vydatý odchovanec...

Sprítomnime si pamätný deň krstu ešte jedným Straussovým opisom, tentoraz v knihe Človek pre nikoho, kde vystupuje v 3. osobe pod menom Peter:

„Život je len tajná modlitba a chodiť sa doň schodiskom bolesti. A Peter sa v tieto časy zvratu a prevratov začal učiť žiť obrátene, nie dopredu, ale dozadu, nie v zmysle požiadaviek voči budúcnosti, ale v zmysle vďačnosti voči minulosti.“

Denne d'akoval za prežitý deň a dopredu bol otvorený, nečakal nič, nežiadal nič, budúcnosť neponižoval na svojho poplatníka. Život nebol preňho, mož-

no on bol na dačo potrebný pre život.

Bol rád, že sa narodil v tomto zaujímavom a riskantnom storočí, a nebol by chcel čarovať s nijakým iným obdobím dejín. Ale táto radosť, ktorá bola akoby zjemneným a zduchovneným údivom nad športovým rekordom zla a zvrhlosti, bola súčasne zatajenou – ani sebe nepriznanou – ochotou výkupnej obeť, metafyzickým šteklením možnosti zásahu všetkej ukrytej ubitosti a bezvýznamnosti. Bola v ňom zahrnutá vitálna radosť celého života odsunutého na slepú koľaj, ktorému význam rástol iba v neviditeľných záhradách nadprirodzených potrieb a nevyhnutnosti.

A jeho úsmev bol pozdravom vetrov z týchto záhrad, ktoré dobíhali k jeho čelu. A jeho pokoj bol už istotou večnosti, lebo veď obyčajný život je zdanlivo dobre chránenou miestnosťou pred búrkami Pravdy.

A tak došlo ono sýte ráno, keď ležal pred hlavným oltárom chrámu vodorovne na zemi ako plaz a dvíhal sa do bytia Božích detí prvý raz významným Credo in unum Deum.

Dlho váhal vyznať vnútorné rozhodnutie aj navonok. Hľadel ešte na ľudí a usiloval sa myslieť ako oni a vedel, že nebudú chcieť veriť čisto nadprirodzeným úžitkovým hodnotám jeho rozhodnutia. To všetko bol ostatný dar nepokrsteného Petra Bohu, že i tento ostatný ohľad pýchy odložil.

A tak sa nahý a bezbranný hodil do náruče večnej lásky, olizovaný z jednej strany opovrhnutím, ba nenávisťou tých, ktorých duchom opustil, a chladnou nedôverou veriacich, a najmä neveriacich veriacich. Ale vedel so smrteľnou istotou, že Boh je všetko. Preto mu nebolo ničím, že ho všetko opustilo. (...)

A tak vykročil s dušou medzi hviezdami a s kľačiacim srdcom z katakomby svojho bytia, aby sa na prvý raz stretol zoči-voči so svojim večným nazaretským Bratom. Nevedome sa cítil mudrcom od východu, ktorý šiel ránom sveta za ostatným Cieľom. Vedel, že nikdy nebude môcť dôjsť ďalej.

A už aj stál medzi svojimi krstnými rodičmi v malej predsieni pred zavretými chrámovými dverami. A tak sa cítil zamurovaný v predsieni celého zmyslu života, že vedel, že ho mohol vyslobodiť iba nápor večného Murára. A tak hľadel so slzami v očiach na kňaza, ktorý kráčal stredom chrámovej lode, ako na prvý prísľub večnosti.

Žiť sa dá verejne, alebo len pred verejnosťou Absolútna. Verejný život je cesta loďky po zjavných hladinách, ten druhý je chod nekonečnými možnosťami, neviditeľný význam stredom ruže, nie osfarbistých voňavých a poskladaných lístkov. V ľudskej nehybnosti je veľkorysosť ako v Božej neviditeľnosti, pri pripravenosti na možnosti veľkých dob-

rodružstiev, do ktorých je smrť vstupenkou. Peter rátať so smrťou, ako b o l o treba rátať so zlobou, chorobou a hriechom ľudí. A keďže každý cítil, že nič nečaká, čakal a dočkal sa každý jeho pokojného bratského citu. Toho sa zasa jemu ušlo málo, no nepotreboval to, ako predmet nepotrebuje tónu.

A tak sa bezhlasne blížili dni veľkých skúšok, nielen preto, že sa svetové diania práve vtedy rútili tým smerom, ale že Petrovo vnútro bolo zrelé na bôľ.

(Človek pre nikoho, s. 95-97.)

Ranná modlitba

Bože môj, Tvoja láskavá Prozreteľnosť ráčila ma milostive ochrániť v túto noc i po celý môj život. V najhlbšej pokore sa Ti klaniam a ďakujem Ti z celého srdca. S čím sa dnes stretnem, môj Bože? Nevieť to, ale viem, že sa mi nestane nič, čo by si Ty neustanovil, nepredvídal alebo nenariadil od večnosti. A to mi stačí, Bože môj. Velebím Tvoju večnú nevyspytateľnú prozreteľnosť, a podvoľujem sa jej rád z lásky k Tebe. Chcem všetko, čo Ty chceš, ó Bože. Prijímam všetko, obetujem Ti všetko, svoje úmysly a myšlienky, svoje city a túžby, svoje skutky i svoje slová, každý svoj kríž a každé svoje utrpenie a príkorie ako obeť lásky a zmierenia. Spojujem túto obeť s obeťou svojho božského Spasiteľa Ježiša Krista. Ušetri, Pane, a zachráň ľud svoj, ktorý si vykúpil svojou predrahou krvou. Nehnevaj sa na nás naveky. Požehnaj ma, posilni ma, daj mi srdce veľké, obetavé a Tvojej najsvätejšej vôli celkom oddané. Daj, nech ma láska k obeti urobí šťastným tu na zemi, i kedysi u Teba po celú večnosť. Ak má byť dnešný deň posledný deň môjho života, nech sa stane Tvoja vôľa. Daj mi len milosť, aby som zomrel v Tvojej láske a ako obeť Tvojho božského srdca. Porúčam seba a celú svoju rodinu do všetkých obetí svätých omší dnešného dňa a do všetkých modlitieb a dobrých skutkov svätej Cirkvi. Bože môj, v Teba verím, lebo si večná pravda. V Teba dúfam, lebo si všemohúci, verný a dobrota sama. Teba nadovšetko milujem, lebo si najvyššie a lásky najhodnotnejšie dobro. Z lásky k Tebe milujem tiež svojho bližného, priateľa i nepriateľa, ako seba samého.

Bože, upevni vieru, posilni nádej, roznieť moju lásku. Pane Bože, stoj pri mne, keď sa budú o mňa pokúšať nedôvera a zmätky, a daj mi smelosť k hájeniu pravdy. Daj mi zahliadnuť aspoň záblesk Tvojej žiare v okamžikoch ťažkých chvíľ v živote, aby som svojím postojom mohol velebiť Teba a nebol sám.

Pavol Strauss

Spomienky na deň krstu

(27. 8. 1983)

Výročia sú – ako všetko, čo človek robí – umele vykonštruované a naaranžované. Ale predsa sú v živote určité osové fixácie, okolo ktorých sa krútia pánty osudov, body, na ktorých sa zavesili zvyčné dni.

41 rokov od nezabudnuteľne a prvý raz prežitého dňa sv. Augustína. Život prežívam ako sen, ktorým ma vedie istá ruka. Každý zlom je chcený a predvídaný, viem, až po ostatnú zastávku, smer Božské Srdce.

V živote nie sú zvraty, len línie. Nič nenasleduje, všetko je stále tu. Toje nenásytnosť Božej vôle.

V ekonómii neba je dobro zostup do krásy. Medzi týmito dvoma pólmi vexiloval môj život. Chcel som pomáhať a dobre robiť pre rodinu, pre chorých, pre duše. Chcel som vždy dávať lásku, a niektorí ma držia za vyvrheľa a škodcu. Chcel som v sebe stmeliť socializmus a kresťanstvo, a niektorí mi neveria. Chcel by som prispieť k poeurópsťeniu slovenskej kultúrnej sféry a neumožnia mi to.

Boh môže všetko. Tu som.

(Za mostom času, str. 77.)

(28. 8. 1989)

Deň spomienok sa vynára ako konglomerát situácií ovládaných a ako zhuk vplyvov vonkajších, politickej a spoločenskej aberácie, nových a osudových známostí, najmä s rodinou Munkovie, mojimi krstnými rodičmi, s priviatymi knihami Lipperta, Rilkeho, Mauriaca, Bloya, Rahnera, de Lubaca, Maritaina.

Deň prelomu do smeru života a vybočenie zo všetkých stereotypov konvencií. No, v novom prostredí som sa cítil doma. Jeden z najkrajších pocitov v živote je istota získaného domova.

Slovo je pôda, z ktorej sa dá po zakorenení vyrásť. Ale duch je to, čo všetko sformuje, sústredí do seba, lebo sa stáva lupou, ktorá zozbiera všetky jestvujúce impulzy bez časovej špecifikácie a zasúva sa do všetkých smrtí a vibrácií zo všetkých oborov, do všetkých hnutí, do ktorých sa živé vnútro implikuje.

(Sme mocnejší než čas)

**Kanonik
Dr. Jozef Kožár**

„Pre mňa rozhodnutie na konverziu bolo dokončením vnútornej cesty. Mohlo to už byť rok predtým, veď boli kadejaké ponuky. Ale mně šlo o podstatu rozhodnutia. Mesiac predtým sa s pánom kanonikom Dr. Kožárom prebralo potrebné a prebral sa celý Nový zákon. A mesiac som čakal, lebo som túžil byť pokrstený v deň sv. Augustína, dva dni pred tridsiatymi narodeninami“ - napísal Pavol Strauss v knihe Človek pre nikoho.

Túžba MUDr. Pavla Straussa, vtedy lekára štátnej nemocnice v Palúdzke, sa naplnila v mikulášskom kostole sv. Mikuláša 28. augusta 1942. Krstu predchádzala žiadosť mikulášskeho farského úradu Diecézneho úradu v Spišskej Kapitule a následný súhlas biskupa Jána Vojtášáka adresovaný 25. júla 1942 mikulášskemu farárovi Jozefovi Kožárovi: „Vysokodostojný pán kanonik, farár! Keď dr. Pavol Strauss, náboženstva žid, už od viac rokov študuje katolícke náboženstvo a zaoberá sa myšlienkou stať sa členom katolíckej cirkve a v poslednom čase aj pod vedením Vašej Vysokodostojnosti učí sa pravdám katolíckeho náboženstva, keď bude dostatočne vyučený, môže byť pripustený ku sv. krstu. Pokrstenému nechráči naložiť, aby si žiadal od štátneho matričného úradu kde je jeho rodná matrika záznam zmeny náboženstva do rodnej matriky.“ Originál tohto listu sa zachoval v písomnostiach rímskokatolíckeho farského úradu v Liptovskom Mikuláši.

Pavla Straussa na krst pripravoval Jozef Kožár (1878–1957). Rodák zo Spišského Podhradia vyštudoval teológiu v Spišskej Kapitule. Po vysviacke 12. augusta 1902 pôsobil ako kaplán a katechéta v Poprade a Kežmarku. Popritom ďalej študoval na Viedenskej univerzite, kde roku 1908 získal doktorát teológie. Od roku 1906 bol profesorom filozofie a dogmatiky, ako aj študijným prefektom seminára v Spišskej Kapitule. Do Liptovského Sv. Mikuláša prišiel koncom roka 1908. Pred rokom 1918 bol prívržencom Zičih katolíckej ľudovej strany a stúpencom štátnej idey veľkého Uhorska. Zasadal vo výbore Liptovskej župy. Po vzniku Československa vstúpil do Slovenskej ľudovej strany. V rokoch 1923 – 1927 bol členom obecného a župného zastupiteľstva a v rokoch 1928 – 1935 aj poslancom krajinského zastupiteľstva za Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu v Bratislave. V roku 1927 dostal hodnosť titulárneho spišského kanonika. Známý sa stal aj ako autor textov a nápevov duchovných piesní (Hymna Krista Kráľa, 1926) i viacerých článkov s náboženskou a s ľudáckou ideologickou tematikou.

Jozef Kožár formoval život mikulášskej farnosti bezmála polstoročie, a to nielen ako kňaz, liptovský dekan, školský inšpektor, ale niekoľko rokov aj ako popredný člen Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Podstatnou mierou sa zaslúžil o duchovný aj materiálny rozvoj farnosti. Stál na čele miestnych katolíckych spolkov – Spolku sv. Ruženca, Fondu chudobných sv. Antona, Charity, Katolíckeho kruhu, Združenia katolíckej mládeže, navštevovať s Katolíckym spevokolom. Inicioval výstavbu filiálneho kostola v Ondrašovej (1911), zakúpenie nových zvonov pre kostol sv. Mikuláša (1926), postavenie Katolíckeho domu (1929), modernizáciu fary (1934). V rokoch 1941–1943 sa zameral na rozsiahlu renováciu farského kostola sv. Mikuláša. Náročné rekonštrukčné práce podľa projektov architekta Michala M. Harminca vrátili kostolu jeho pôvodnú gotickú podobu. Posledné úpravy v interiéri kostola boli dokončené až v roku 1947, po odstránení všetkých vojnových škôd. Kanonik Jozef Kožár bol mikulášskym farárom až do svojej smrti 19. apríla 1957. Pochovaný je na vrbickom cintoríne.

Iveta Blažeková,
Múzeum Janka Kráľa
v Liptovskom Mikuláši

Od Straussovho krstu uplynulo 65 rokov. 65 rokov prevratných zmien vo svete. Je preto namieste položiť si otázku, do akej situácie v dnešnej postmodernej dobe prichádza Pavol Strauss so svojou vierou. O príspevok na túto tému sme požiadali pátra Františka Sočufku S.J. (trochu skrátene)

František Sočufka Viera v Ježiša Krista dnes a na začiatku Cirkvi

„Ty si Kristus, Syn živého Boha“ – po tomto Petrovom vyznaní Ježiš mu pred ostatnými apoštolmi povedal: „Ty si Peter, Skala, a na tejto skale postavím svoju Cirkev.“ Toto je skalopevný základ Cirkvi, ktorú Ježiš založil a viery v neho. Akú úlohu ale zohráva Ježiš v súčasnej spoločnosti a kultúre?

O Kristovi sa hovorí veľa, ale ako?

Pápežský kazateľ Raniero Cantalamessa v tej súvislosti (2. 12. 2005) uviedol, že o Kristovi sa dnes hovorí „v rade nekonečných príbehov, filmov a kníh, ktorých autori manipulujú s postavou Krista, niekedy pod pláštikom iba domnelých nových historických dokumentov. Poslednou a najagresívnejšou epizódou v tomto rade je ‚Da Vinciho kód‘. Stala sa z toho dokonca móda, literárny druh, ktorý ‚rozumuje‘ o Ježišovi a vytvára určitý ‚literárny parazitizmus‘“. Z tohto pohľadu možno tvrdiť, že osoba Ježiša Krista je prítomná v našej kultúre. No, ak sa pozrieme na prostredie viery, tam je naopak, až „znepokojujúca absencia jeho prítomnosti, pretože sa často verí v „náboženstvo“ druhého sveta, alebo iba vo všeobecného Boha. Osoba Krista sa ale priamo alebo nepriamo odmieta. Aby sme mohli čeliť tejto výzve, na to treba vychádzať z prvých storočí kresťanstva, keď kresťanská dobrá zvesť spočívala na ohlasovaní a potvrdení, že Ježiš je Pán.

Páter Cantalamessa v spomínanej homílii zdôraznil, že v „súčasnej kultúrnej situácii je nevyhnutné usilovať sa o jasné, kryštálovo číre ohlasovanie evanjelia, ktoré je schopné oslovit' mužov a ženy hľadajúcich pravú duchovnosť. Je potrebné jednoduché ohlasovanie evanjelia ako napríklad v niektorých častiach Ázie a Afriky, ktoré privádza k osobnému stretnutiu s Kristom. V tomto kontexte sú pre Cirkev dnes milosťou niektoré z nových hnutí uprostred Katolíckej cirkvi. Sú totiž miestom, kde dospelí majú možnosť počúvať *kerygmu*, uvedomiť a obnoviť si krstné záväzky, vedome si vybrať Krista ako svojho Pána a osobného Spasiteľa, a aktívne sa zapojiť do života miestnej cirkvi.“

Kto pozorne sleduje dennú tlač a náplň najvplyvnejších médií, medzi nimi televízie, jasne konštatuje, že na svetovej scéne sa opakuje to, čo sa udialo na aténskom Areopágu, keď tam kázal apoštol národov, svätý Pavol. Kým hovoril o Bohu, ktorý stvoril nebo a zem, a z ktorého koreňa všetci pochádzame, vzdelaní Aténčania ho zo záujmom počúvali. Keď ale začal hovoriť o Ježišovi Kristovi, ktorý vstal z mŕtvych, diplomaticky mu odvetili, že si ho vypočujú inokedy. (por. Sk 17,22 – 32)

Hovoriť o Bohu všeobecne, áno, to je možné, ale hovoriť o Ježišovi Kristovi, o viere v neho, o jej dôsledkoch či nárokoch, pre toto už nie je miesto. Ak sa pozrieme na Nový zákon ihneď pochopíme, ako veľmi sme sa vzdialili od pôvodného významu slova viera. Pre svätého Pavla viera, ktorá nás zachraňuje, je viera v Ježiša Krista, ktorý zomrel a vstal z mŕtvych. (por. Gal 3,2) Niekedy priam smiešne vyznievajú predpovede o nevyhnutnom zániku, u konci Cirkvi či kresťanstva. Ježišove slová: *Nebo a zem sa pomínú, ale moje slová sa nepomínú* – sú však platnejšie než všetky ľudské tvrdenia alebo želania.

Samozrejme nemožno ostať nečinne sedieť pred úlohami, pred ktorými sa ocitla Cirkev súčasnosti. Pre novú evanjelizáciu post - kresťanského sveta je užitočné dobre poznať spôsob, ktorým 11 apoštolov evanjelizovalo pred – kresťanský svet. Obidve situácie majú totiž mnoho spoločného.

Benedikt XVI. ešte ako kardinál Ratzinger vo svojej knihe *Úvod do kresťanstva* napísal, že viera prvotnej Cirkvi sa rodila z počúvania, z ohlasovania apoštolov, ktorí vyrozprávali všetko, čo

Ježiš z Nazareta učil a vykonal, že zomrel za naše hriechy a vstal z mŕtvych pre naše ospravedlivenie.

Súčasný človek sa vyznačuje veľkou náboženskou nevedomosťou. Predstavitelia Cirkvi v porovnaní s minulosťou sú väčšmi pripravení byť pastiermi, než rybármi ľudí. Starajú sa o ľudí, ktorí prichádzajú do kostola, ale nevedia oslovit' ľudí, ktorí kostol opustili alebo o vieru nedbajú.

Popri otázke, aké miesto patrí Ježišovi v dnešnej spoločnosti, sa nám natíska otázka: **Aké miesto patrí Ježišovi v mojom živote?** Kladie nám ju On sám, ako ju položil apoštolom: *A za koho ma pokladáte vy? Sme otvorení pre neho? Vstúpil naplno do nášho života a riadime sa zásadami, ktoré nám zanechal? Je naozaj Pánom nášho života a smrti?*

Da Vinciho kód, kultúrno-náboženský ukazovateľ našej doby.

Da Vinciho kód je znamením a výzvou pre veriacich, aby svedčili o svojej viere. Svet na začiatku 21. storočia možno označiť za svet, v ktorom Boh absentuje. Nie je kategoricky negovaný, ale vníma sa skôr v inej dimenzii. Je tu tendencia vidieť kresťanskú pravdu ako hypotézu, alebo ju dokonca považovať za výmysel. Je neodškriepiteľným faktom, že strata zmyslu pre večnú, absolútnu pravdu vedie aj k strate zmyslu pre slobodu a morálnu zodpovednosť za ňu.. Zjavená pravda kresťanstva je iniciatívou Božou, nie prácou (elaborátom) nejakého autora.

Kniha Da Vinciho kód, ako aj jej filmové spracovanie, je preto do istej miery kultúrno - náboženským ukazovateľom našej doby. Nabáda nás premýšľať nad súčasným stavom kresťanskej viery i náboženstva.

Triezvo uvažujúci človek si nemôže neklásť otázku: Prečo tento nový globálny pokus o diskreditáciu Cirkvi?

Zo všetkých odpovedí sa najpravdepodobnejšou ukazuje skutočnosť, že Katolícka cirkev je jedinou inštitúciou, ktorá v súčasnosti ale aj v minulosti, na svetovej rovine otvorene a verejne bráni základné pravdy o človeku: život od jeho počiatku po prirodzený koniec, manželstvo ako zväzok muža a ženy, dôstojnosť každej ľudskej osoby bez rozdielu farbi pleti, veku a pohlavia. Bráni hodnotu večných právd, obsiahnutých v Desatoro.

Čo robí Katolícka Cirkev?

Začiatkom júna 2006 (8.6.) bola v Ríme, na pôde Pápežskej univerzity svätého Tomáša, Angelicum zriadená katedra Náboženstiev a netradičných spiritualít. O úlohe a poslaní katolíckych kultúrnych ustanovizní pred relativizmom a esoterizmom, ktoré sú prítomné v netradičných náboženstvách a spiritualitách, hovoril kardinál Paul Poupard. Označil ich za „ľstivého nepriateľa kresťanskej, absolútnej pravdy a večného dobra“.

Kresťanská viera na európskom, americkom i austrálskom kontinente sa na začiatku nového kresťanského milénia stretáva nielen s neverou a ľahostajnosťou, ale aj so spomenutými skutočnosťami, ktorých nositeľmi sú nové náboženské hnutia: New Age, esoterizmus, mágia, okultizmus, satanizmus, scientológia, atď. Stretáva sa s nimi nielen Katolícka, ale aj Pravoslávna cirkev a ostatné kresťanské cirkvi a cirkevné spoločenstvá. Verejnosti sa predstavujú vo forme gnózy, ktorá sľubuje fyzické a mentálne zdravie. Synkreticky spájajú prvky kresťanstva, tradičných náboženstiev, pseudovedecké metódy a iné esoterické praktiky. Relativizmus vo všeobecnosti a ľahostajnosť voči kresťanskej viere u mnohých pokrstných kresťanov pre nich pripravil úrodnú pôdu. Túžba človeka po transcendentnej je totiž konštantnou črtou každej ľudskej bytosti od jej prirodzenosti.

Úlohou Cirkvi je preto primeraným spôsobom odpovedať na očakávania ľudí a všemožne sa usilovať pomôcť im znovu nájsť v Kristovi cestu, ktorá vedie k pravde. Inkulturácia viery v doteraz neprebádanom prostredí by nemala byť jednoduchou apologetikou. Pastorácia kultúry a jej pracovníkov sa javí ako veľmi naliehavá.

Viera v Krista má zasiahnuť celého človeka, jeho rozum i srdce, myslenie i praktický život. Prehľbovanie jasnej a zodpovednej viery nie je výchovou k funda-mentalizmu, ale k inteligencii a múdrosti. Je to spôsob, ako možno zvíťaziť nad diktatúrou relativizmu, pre ktorý nič nie je definitívne a ktorého poslednou mierou je vlastné ja a jeho ľubovôľa.

„Paľko. Si zrelý. Kedy ťa pokrstím?“ – „Na svätého Augustína!“

„...Ale homeostáza môjho vnútorného duševného prostredia nie a nie prísť, napriek snahe pomôcť uzdraviť svet zvonku. Napriek absorpcii veľkého množstva kníh, myšlienok a muziky. Až neskôr mi bolo jasné, že to bol Agustínov problém: „Nespokojné je moje srdce, kým nespočinie v Tebe.“

(Pavol Strauss, Život je len jeden, s. 89.)

„Náhoda chcela“ – takými slovami som mienil pôvodne začať túto úvodnú poznámku, ale keď som si spomenul na Straussovo: „Náhody sú nutnosti, ktorých úzadie nepoznáme,“ žiada sa mi skôr – opäť jeho slovami – povedať: „Miselo to tak buť!“

Zrejme to muselo tak byť, že po necelých troch mesiacoch od Straussovej smrti - 28. augusta 1994, na sviatok sv. Augustína, v deň výročia Straussovho Krstu – sa mi Papiniho životopis sv. Augustína otvoril práve na záverečnej kapitole „Veľkosť Augustínova“. Pri jej čítaní sa mi znova a znova navracali úvahy k Straussovi, aby sa potvrdili slová Lou Andreas-Salomé z predhovoru ku jej knižke „Rainer Maria Rilke“, že „smrť nerobí zomrelého iba neviditeľným, ale ukazuje nám ho tiež z nového, doteraz nepoznaného pohľadu; nielen že nám ho berie, ale zároveň nám ho aj nečakane navracia“.

Ten návrat spočíval hlavne v narastaní b á z n e pred Straussovou veľkosťou, ktorú nám on svojim spôsobom – za života – sebou zatieňoval. A Augustínova veľkosť (v Papiniho podaní) tomu nárastu bázne výdatne napomáhala.

Ponecháme čitateľa s vybranými úryvkami (v prepise z českého prekladu Jana Brechensbauera do slovenčiny), nech sa sám poddá prúdu asociácií medzi týmito dvoma veľkými duchmi. (J.R.)

Svätý Augustín patrí k tým ľuďom, pre ktorých smrť neexistuje. – Nemyslím tým ani jeho skutočnejší život, ale hovorím to pre nás a aj pre tento život, ktorého sme na chvíľu hosťami. Chcem tým povedať, že je stále a živý prítomný tiež tu medzi nami, ako keby nebol umrel, takže keď sme sa s ním nejaký čas zaoberali, máme dojem, že sme ho poznali, že sme s ním hovorili, že sme jeho priatelia. Jeho kosti sú uložené na rôznych miestach v Európe a v Afrike, ale jeho duša má všadeprítomnú výsadu byť na nebi vo svetle Božom a zostávať na zemi, aby poskytovala svetlo nám. Svetlo teplé, oheň – lebo tajomstvo trvania tohto života je láska. Všetci vynikajúci ľudia žijú ďalej pamiatkou svojich diel, ale to je najčastejšie pamiatka národná, nie citová: sú prítomní v knihách, v sochách, v mozgoch, ale nie v srdciach.

Augustínova pamiatka je naproti tomu prítomnosťou konkrétnou, skoro hmatateľnou, intímnou, pri ktorej je obdiv naskrze predchnutý láskou (podč. J.R.). Augustín, ľudovo povedané, „kradne človeku srdce“. Keby sme ho zajtra stretli a pobožkali na biskupský prsteň, myslím, že by sme ho mali chuť pobožkať na tvár ako znovuzrodeného priateľa, ako z mŕtvych vstalého otca. Na mňa aspoň pôsobí týmto dojmom: obdivujem ho, pokiaľ mi je dostupný všetkým úsilím inteligencie, uctievam ho s Cirkvou ako svätca, ale okrem toho ho **milujem so všetkou vrúcnosťou srdca**.

Preto patrí k tým niekoľkým málo mužom, ktorí nás nikdy neopustili, a ktorí tak povediac žijú vedľa nás. Príčiny tejto jeho dvojitej nesmrteľnosti skoro poznáme. V ňom je svätec, čiže hosť a účastník večna, obyvateľ nadprirodzena, ale je v ňom aj človek, ktorý sa podobá nám, ktorého chvíľami vidíme úplne premeneného a žiariaceho v nebeskom meste, ale ktorého máme stále pred očami ako nášho brata, ktorý poznal naše trápenia, ktorý hrešil ako my, ktorý plakal ako dieťa, ktorý sa zaľúbil ako hociktorý iný mladík, ktorý pocítil priateľstvo, ako sme ho v mladosti pocítili aj my, ktorý spadol do močiara, v ktorom sa my doteraz prevažujeme,

a ukazuje nám cestu, aby sme sa z neho dostali a podáva nám svoju pevnú a teplú ruku, aby nám mohol.

Jeho myslenie sa môže niekedy javiť ako paradoxné alebo odvážne; jeho štýl sa príliš vyzíva v oných antitezách, ktoré sa môžu zdať hračkami na hranici absurdnosti. Osudom všetkých, ktorí pracovali v hĺbkach, je, že sú často vystavení týmto obvineniam. Kto chce vypovedať nevysloviteľné, upadá do zdanlivých a g u d e z a s , a kto chce premyslieť nezbadateľné, dotýka sa paradoxu. Ako je vznešené len na krok od smiešneho, tak je aj vysoká metafyzika len na krok od absurdna a vysoká mystika na krok od kacírstva. Ktokoľvek ide ku koreňom problémov a hovorí nové veci, je nútený používať výrazy, ktoré sa podobajú slovným hračkám alebo paradoxným obratom. Tí, čo ich Augustínovi vyčítajú, by si mali uvedomiť, že im podobné nachádzame aj v evanjeliu.

Všetko, čo možno Augustínovi vyčítať, má príčinu v jeho hlbokom myslení, práve v jeho veľkosti. Ak niektorí vytrhnú niektorú jeho zásadu a neprihliadajúc k ostatným ju dovedú ad absurdum, čím sa ocitnú v kacírstve, nie je to vina Augustínova. Všetko vznešené je nebezpečné. „Čo sa nedá zneužiť – ako pvedal, ak sa nemýlim, istý Angličan, - nie je veľmi schopné na užívanie.“

Pravdaže, všetko v jeho obrovskom diele nemá rovnakú hodnotu. Sú v ňom stránky hotové a oslňujúce, ktoré strhujú svojim spádom a vznešenosťou, a stránky, ktoré sa podobajú hluchému reptaniu hlavy, ktorá pracuje ako nevybuchnutá sopka, ale v čase pokoja – vrie vo vnútri a nevykypí sopečným otvorom na povrch.

Ale keď nastane chvíľa prekypenia, aká to záplava svetla! U sv. Pavla nasledovali výbuchy za sebou nesúvisle, u Augustína tryskali myšlienky všetky naraz a snažil sa ich zachytiť v búrlivých a násilných slovách viac, ako bolo v jeho silách. Ale slová sú to, čo sú: obmedzené, ako každá hmotná vec, kdežto myšlienka má nekonečnosť vecí duchovných. A tu Augustína písanie často unavovalo, akoby strácal nádej, lebo nikdy nebol spokojný. Okrem iných drám prežil aj drámu umelca, drámu Pygmaliona padlého pred rozhodnou nerozťažiteľnosťou hmoty.

Tajomstvo jeho veľkosti ako spisovateľa a tiež ako mysliteľa spočíva v tom, že prežíva, o čom medituje, a že hlboko cíti, čo hovorí. Boh nie je preňho pojmom k poznaniu, ale živou skutočnosťou pre blaženú potechu; pravda nie je niečím, čo sa jednoducho berie na vedomie, ale dobrom, ktoré chce nadobudnúť, časťou jeho každodennej potravy; kresťanstvo nie je zbierkou náuk, ale životom, ktorý je treba bezo zvyšku prežívať. Uvažoval o problémoch najnadprirodzenejších pre svoje ja, prenikol do hĺbok teológie, roztavil čistú myšlienku vo vyhni srdca, lietal na obzore ideológie plamennými krídlami. Pod jeho jasnou univerzalitou zostávajú zvyšky osobnej polemiky, reflex autobiografie.

Zo svojich myšlienok nikdy nevytvoril uzavrený a pevný systém – pascu na leňochov a hlupáčkov – ani schematický a oficiálny vzor zo svojej duše.

Povedzme pravdu: v svojej dobe nemal tú vážnosť, ako by sme očakávali, a tým menej sa mu dostávalo poct a uznání, ktorými boli zahrnutí toľkí iní, ktorí znamenali menej ako on. Aj v jeho prípade bol orol obetovaný sliepkam a držaný v kletke na prospech papagájov.

Všetko sa spiklo, aby udržovalo jeho smúätok. Nemal okolo seba ľudí, ktorí by rozumeli nesmiernemu a večnému kvasu jeho myšlienok; boli však ľudia, ktorí ho využívali každodenne vo všetkých záležitostiach, žiadajúc od neho vysvetlenie, pomoc, rozhovor, ochranu. (...)

O jeho rozhovor stáli najlepší mužovia doby, ale väčšinou boli zo zámoria a Augustín sa viac ako 40 rokov nepohol z Afriky. Kto iný ho mohol teda potešiť, keď nie Boh? Kto mohol mať porozumenie a zhovievavosť s jeho neustále prekypujúcim duchom, keď nie Ten, ktorý ho takým stvoril, aby v ňom ukázal svoju moc? Preto je spontánnou formou jeho umenia samovrava. Čo iné sú V y z n a n i a , než vášnivou samovravou pred tvárou Božou?

Iba veky uvili okolo Augustína láskyplný veniec, ktorý si zasluhoval. Iba po jeho smrti až dodnes je uznávaná, chápaná a osvetľovaná jeho veľkosť, ktorá je skoro po všetkých stránkach ožiarujúca. Jeho druhý život v kresťanských dušiach a v Cirkvi nie je ukončený a nikdy sa neskončí.

Kto bol horár Ansló?

„Rozhodoval som o krstných rodičoch. Či pána horára Anslu z Vlkolínca, či konvertitov Munkovcov. Rozhodol som sa pre posledných.“

(Pavol Strauss, Život je len jeden, s. 18.)

Kedykoľvek čítam o Straussovom rozhodovaní sa, koho si má vybrať za krstných rodičov: či horára Anslu z Vlkolínca, či manželov Munkovcov – vždy nechápavo krútim hlavou: čo to bol za človeka ten horár z Vlkolínca, že by mu bol mohol Strauss dať presnosť pred tým „krásnym prostredím krásnych ľudí“, ako ním mal rodinu Munkovcov, ktorej bol zviazaný za svoje *premenenie*.

Z mojich rozpakov ma po čase konečne vyviedol priateľ MUDr. Martin Jančuška, keď mi poslal kapitolu z knihy MUDr. Marcela Babála „Drevená dedina Vlkolíneč“. Kapitola „Paľko z Vlkolínca“ je vlastne venovaná pohnutým osudom syna horára Imricha Anslu Paľka, ktorý si poslovenčil priezvisko na Horský. Tento syn nás zaujíma nemenej ako jeho otec, lebo prežil gymnaziálne roky a roky noviciátu u jezuitov v Ružomberku spolu s Munkovcami synom Tomášom, o ktorom sme už v našom časopise písali. (Porov. Listy PS-2, str.13 aj Listy PS-4, str. 19)

Najdôležitejšie pasáže pre čitateľov Pavla Straussa z tejto kapitoly vyberieme.

Pavel (Ansló) sa narodil roku 1924 vo Vlkolínci. Jeho matka bola potomkom širokej rodiny Kupčovcov vo Vlkolínci. Otec pochádzal z dolnej oblasti Maďarska.

Imrich Ansló po vojenčine bol pridelený ako horár na Slovensko ešte za éry Rakúsko-Uhorska. Začínal najprv na Spiši. Tam sa oženil a mal jedno dieťa. Tesne pred vypuknutím prvej svetovej vojny v roku 1913 bol preložený do Ružomberka. Tamojší maďarskí páni ho prideliť za horára na Vlkolíneč. Tam býval s rodinou v dome – horárni.

Roku 1914, keď začala prvá svetová vojna, Imrich musel narukovať. Počas prvej svetovej vojny zúrila veľmi nákazlivá choroba zvaná španielka. Táto postihla Imrichovu rodinu a jeho žena i syn zomreli.

Po skončení vojny Imrich sa vrátil domov a tam už nikoho nenašiel. Ale ako horár ostal ďalej pracovať a žil na Vlkolínci. Vznikom Československej republiky sa podstatne zmenili pomery politicky. Maďar Imrich prijal občianstvo Československa. Bol veľmi opustený. Nevedel po slovensky, preto sa musel začať prispôbovať novým pomerom. Ako mladý vdovec sa začal obzerať i po slovenských dievčatách.

Jedno dievča na Vlkolínci padlo Imrichovi do oka. Milka Kupčovie už ako 14-ročná slúžila u piaristov v Ružomberku a neskôr aj v kláštore pri Budapešti. Po vzniku Československa ako 20-ročná sa vrátila domov. Pekné dievča sa vo svete naučilo veľmi dobre variť a šiť. Samozrejme ovládala aj maďarčinu. A toto všetko zaimponovalo Imrichovi, ktorý prejavil veľký záujem o Milku Kupčovie. Nakoniec po dlhšom váhaní a prehováraní tetky Lačekovie z Ružomberka Milka sa vydala za hodne staršieho horára Imricha Anslu. Manželia Anslavci opravili rodičovský dom a začali gazdovať, lebo Imrich bol prepustený zo zamestnania. Po 2 rokoch manželstva sa im narodil syn Pavel roku 1924. Viac detí nemali. (...)

U Horárov (hovorilo sa stále k nim takto, hoci už nebol horárom) Milka zaviedla iný, kultúrnejší štandard života. Dedinčania aj príbuzní Milky rešpektovali toto jemnejšie, kultúrnejšie správanie sa v rodine. Celé správanie sa Milky voči ľuďom bolo milé, rozumné. Milka sa stávala charizmatickou osobnosťou. Preto ženy prichádzali za ňou poradiť sa. Požiadať i o duševnú pomoc. Takto sa Milka stala svedomím dediny. (...)

Paľkov otec Imrich nebol spokojný so svojím položením. Súdil sa s mestom preto, že ho neprávom vyhodili zo zamestnania. Spor vyhral a dostal aj odškodné. Imrichovi napadlo otvoriť obchod na Vlkolínci. Dostal povolenie a začal s prácam. Obchodná miestnosť mala byť v zadnej murovanej izbe. Výbúral otvor na dvere smerom

na ulicu. Zakúpil police a zásuvky. Nad dverami bola tabuľa: Obchod s miešaným tovarom. Nakúpil v meste tovar a koňským povozom ho vozil na Vlkolíneč. Dokonca kúpil aj koňa a najal paholka, aby takto dovážal tovar. Samozrejme, tovar musel predávať drahšie. To sa ale Vlkolínčanom nepáčilo, a preto si kupovali tovar ďalej v Ružomberku a nosili ho na chrbte domov ako predtým. Takto Imrich s obchodom za dva roky skrachoval. Párkrát si zo žiaľu vypil, ale potom sa predsa uspokojil so svojím osudom a pokračoval v drobnom gazdovaní a opravovaní obuvi. Bol naďalej skromným, starostlivým otcom. – S dedinčanmi sa už pomerne dobre dohodovoril slovensky, len koncovky a skloňovať sa nevedel naučiť a každé druhé-tretie slovo bolo „hat“. To bolo samozrejme smiešne. (...)

Roky dospievania znamenali pre Paľka výrazný duchovný rast. Mal vzácne vzory. Na gymnáziu to bol predovšetkým profesor slovenčiny Stano, ktorý bol rodák z Ružomberka a bol veľkým Slovákom, verný svojim predkom. Obaja sa mali vzájomne veľmi radi. Za Slovenského štátu bolo aktuálne poslovenčiť si priezvisko. Hádám aj na radu svojho profesora slovenčiny si Paľko zmenil meno na Horský. Jeho rodičia si ponechali pôvodné meno a synovi jeho skutok nevyčítali.

Ďalšie vzory mal Paľko u jezuitov. Všetok voľný čas trávil v kontakte s dorastom a s pátrami Spoločnosti Ježišovej. Tam našiel vzor u pátra Mikuša, vedúceho dorastu – novicov. V skromnosti až v asketizme mu imponoval páter Polónyi.

Paľko sa rozhodol jednoznačne, že bude kňazom. Imponovala mu rehoľa jezuitov. Rodičia, najmä jeho matka, by boli bývali radi, keby bol svetským kňazom. Rohodovanie, kam pôjde študovať teológiu, pokračovalo až do maturity.

Ešte v nižších triedach gymnázia sa zblížil so vzácnym priateľom a spolužiakom **Tomášom Munkom**. Paľko bol skoro denným hosťom v izraelskej rodine, ktorá sa pripravovala na konverziu do Katolíckej cirkvi. Rodičia boli čestní a inteligentní ľudia. Ich dvaja synovia boli taktiež veľmi charaktérni, svedomití a nadaní. Obdivoval som Tomáša, keď nám na schôdzach Mariánskej kongregácie študentov vyšších tried gymnázia čítal kapitoly z jednej, v tej dobe veľmi vzácnej knihy. Kniha bola napísaná v nemčine a Tomáš nám text plynne prekladal do slovenčiny.

Paľko s Tomášom v tom čase jeden druhého obohacovali čítaním sv. Písma, predovšetkým vysvetľovaním predností Starého a Nového zákona. Paľko neskôr, keď účinkoval ako kňaz, vždy pred sv. omšou vysvetlil význam prvého čítania zo Starého zákona. Ja sa domnievam, že na hodnoty v Starom zákone ho upozornil práve priateľ Tomáš.

Paľkov priateľ Tomáš, keďže bol pôvodom žid, nemohol študovať na gymnáziu. Paľko ho učil doma 5.-8. triedu gymnázia, takže denne bol u nich. Tomáš pol roka pred maturitou urobil výborne skúšky a spolu maturoval s Paľkom. (...)

Po maturite r. 1943 sa Paľko definitívne rozhodol opustiť svojich rodičov a vstúpil spolu so svojím priateľom Tomášom Munkom do rehole Spoločnosti Ježišovej. Paľkova matka do poslednej chvíle dúfala, že syn bude študovať teológiu v Spišskej Kapitule a že ho takto bude mať často doma. Nikto z dediny sa nedozvedel, aké boli rozhovory medzi rodičmi a synom. Len jedno sme vedeli, že pri rozlúčke všetci traja veľmi plakali. (...)

Roku 1944 Nemci predsa „vyňuchali“, že u jezuitov študuje teológiu Tomáš Munk, konvertita, pôvodom Izraelita. Odvliekli ho i s jeho rodičmi a bratom do koncentračného tábora v Nemecku, kde pred skončením vojny utýraný a vyhľadovaný zomrel. Škoda ho. Možno by bol z neho geniálny, užitočný človek. On by bol zaiste veľkým vzorom a prínosom pre národ a aj v zahraničí, lebo bol veľmi dobre vyzbrojený i znalosťou cudzích jazykov.

Osud priateľa Tomáša a celej jeho rodiny veľmi ťažko doľahol na duševno Paľka. Keď sme raz spolu o tej vzácnej rodine hovorili, Paľko povedal: „Obete najviac vykupujú.“ Nerád s niekým o Munkovcoch hovoril. Ako by si ten bôľ nad nezmyselným vraždením Židov nechával pre seba.

Na záver stručne. Pavol Horský sa po barbarskej noci r. 1950 ocitol so stovkami rehoľníkov v tábore v Podolínci. Na kňaza bol tajne vysvätený r. 1950. Roku 1951 bol zaistený, obžalovaný a

odsúdený za trestný čin velezrady. Po odsúdení bol väznený osem a pol roka ponajviac vo Valdiciach. Medzitým mu r. 1953 zomrel otec Imrich Ansló.

Po prepustení z väzenia sa vrátil na Vlkolíneec, kde dostal súhlas k pastorácii r. 1963. Počas jeho pôsobenia sa Vlkolíneec skutočne stal nielen kultúrnou, ale aj duchovnou svetovou pamiatkou.

Matka – bezmála 90-ročná - mu skonala v náručí r. 1986. „Ako lekár, internista, som ošetroval tisíce zomierajúcich pacientov, ale

Jozef Porubčan

O Tomášovi Munkovi

Počas mojej prípravy na kňazstvo som mal jedného priateľa. Volal sa Tomáš Munk a bol Žid. Stal sa však kresťanom a tiež chcel byť kňazom. Pri jednej debata sa rozhovoril:

- Vieš, to je také zvláštne, nás Židov málokto pochopí. My skutočne nemáme obdoby medzi inými národmi. Svoju výnimočnosť nosíme v sebe viac, ako si to kto môže myslieť. Ktorý národ na svete – z tých najstarších alebo z tých najmladších – môže hovoriť o svojom jedinom praotcovi, z ktorého povstal? Pozná niekto prvého Gréka, prvého Rimana, prvého Francúza, prvého Slovana? My vieme presne, ako sa volal náš praotec. Ak hovoria národy o svojich praotcoch, každý vie, že sú to len bájky. My však skutočne vieme, z koho pochádza náš národ, a reálne a tvrdo sledujeme od neho svoju históriu až do dnešných čias.

Od tisícročí sme tu ako dospelý národ, ktorý mal a má svoj jasný svetonázor, svoje národné sebavedomie. Neraz sa mi zdá, akoby sme boli dospelým, múdрым mužom, ktorý sa ťažko nechá poučať od nejakého mladíčka, čo ešte vôbec nebol na svete, keď my sme už dávno prenikali veľkými tajomstvami života.

Najpozoruhodnejšie je na tom ale to, že svoju mnohotisícročnú kontinuitnú životnosť nemáme z výhodných zemepisných podmienok, ani z mimoriadnej brannej moci národa. Tento národ prežil i vtedy, keď bol rozbitý a rozprášený po celom svete, keď nebolo jediného miesta, ktoré by mohol nazvať svojim. Cez tisícročia žil z jediného výkriku, ktorý sa nesie celými dejinami:

- Počuj, Izrael, náš Boh je jediný Pán!

Od tisícročí má spísanú túto svoju vieru v knihe, ktorú nazýva

toto bola najkrajšia smrť, akej som kedy bol svedkom“ (M. Babál).

Páter Pavol Horský SJ zomrel 29. októbra 1995. „Pri rozlúčke v kostole jezuitov v Ružomberku boli stovky priateľov, známych a veľký zástup bol i v okolí kostola. Dojímavý bol pohľad na desiatky spolubratov. Otec biskup Tondra vo svojom prejave opakovane spomenul: „Zomrel kňaz.“ Tým vyzdvihol Paľkovu hodnosť i jeho poslanie, prácu a neprestajnú obeť.“

(J. R.)

Knihou kníh – Bibliou.

- Biblia je našou prenosnou vlasťou, - hovoril raz môj židovský priateľ. - Keď má Žid v rukách Bibliu, cíti sa doma, nech by bol kdekoľvek na svete. Jeho praotcovia mu v nej rozprávajú tajomstvo histórie vlastného národa, ale i kroniku celého ľudského rodu od samého začiatku – od prvého človeka, čo sa objavil na zemi. Ba viac, spomínajú i to, ako sa formoval vesmír.

Nedivme sa teda, že sa s touto knihou cíti všade doma. Všade v priestore i všade v čase. To naozaj nemožno s ničím porovnať. Takej výnimočnosti sa naozaj ťažko zrieknuť.

My sme neprežili a nežijeme na základe výhodných medzinárodných dohôd a zmlúv, ale na základe zmluvy s Bohom, so skutočným Bohom. Ani múdrosť našej Biblie sa neopiera o vedecké výskumy, ale práve o túto zmluvu.

A to sú úžasné veci. Myslím, že už naša vlastná existencia je dôkazom našej pravdy.

Bolo to začiatkom posledného vojnového roku 1945 a môj priateľ – Žid – dobre vedel, že ako jeho ostatných súkmeňovcov, ani jeho neminie koncentrák. Jedného večera povedal:

- Zajtra ráno už určite prídu.

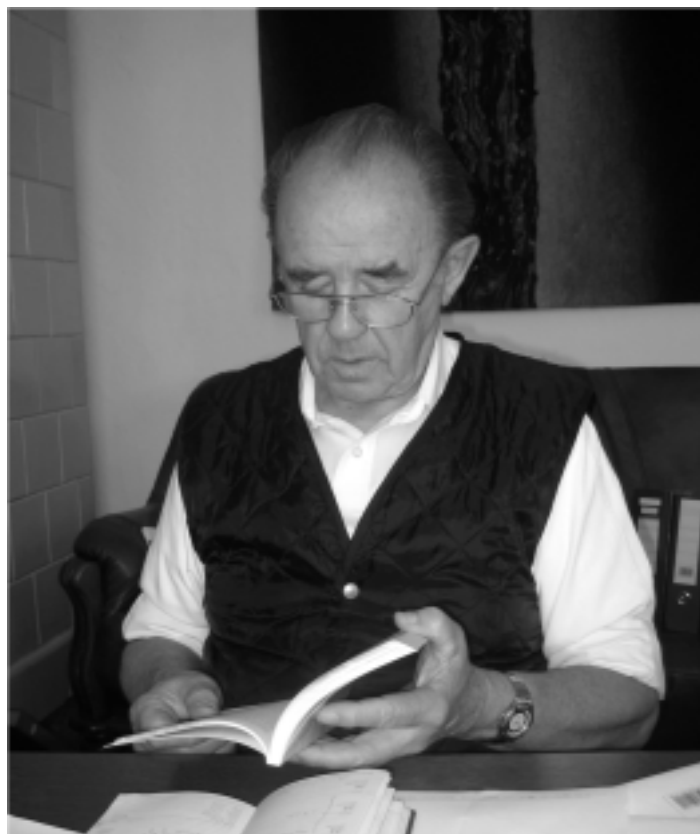
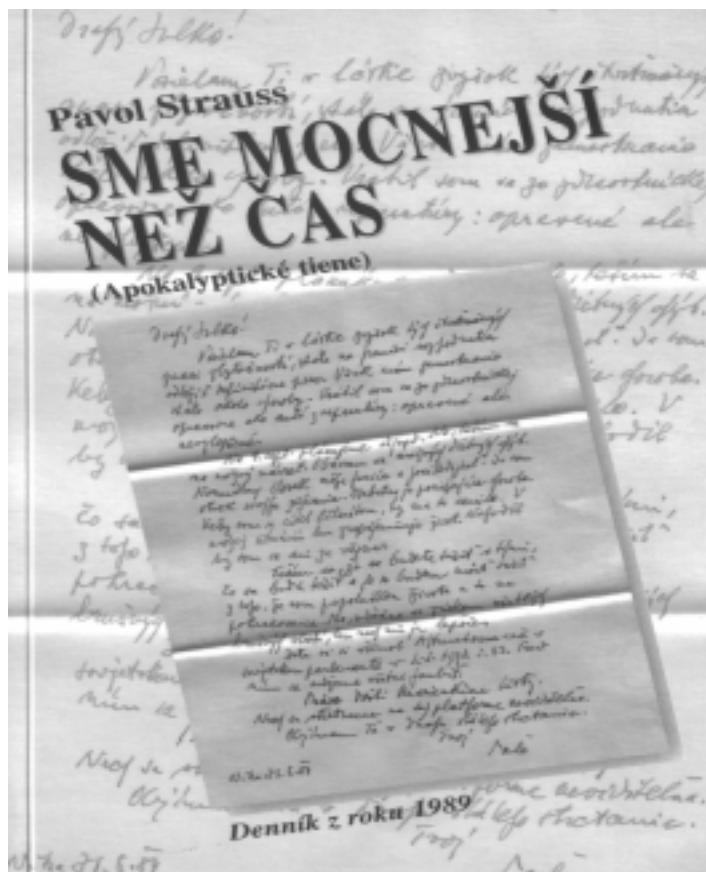
Nešiel spať, išiel do kaplnky, celú noc prekľal pred bohostánkom. Ráno vyšiel s úsmevom na tvári a so slovami:

- Tejto noci som ponúkol Bohu svoj život za svoj židovský národ.

Ešte v ten deň prišlo po neho gestapo. Zahynul v koncentráku. Predčasná smrť dodala jeho slovám mimoriadnu vážnosť. Až dodnes na ne rád a často myslievam. Na výnimočnosť tohoto podivného národa, na jeho prenosnú vlasť a vieru v jedného Boha, na ktorej to všetko stálo a stojí.

(Z knihy: O slove života. Celou dĺžkou času. Svedectvo pravde I., str. 104-106.)

NA SVETE JE NOVÉ STRAUSSOVO DIELO

• Prvé stretnutie otca biskupa Tondru so Straussovým „Sme mocnejší“

NOVÉ KNIHY

Tri poznámky

(pre čitateľov knihy „Sme mocnejší než čas“)

1. Nevie, ako sa mohlo stať (a či náhodou nemám sám na tom vinu), že o Straussovom dennom zázname z 23. augusta 1989 sa v knižke píše: „Záznam z 23. 8. 1989 sa nedochoval“ (s. 118). – V mojej kópii rukopisu tejto knižky však spomínaný (závažný) záznam je a čitatelia si ho môžu doplniť:

(23. 8. 1989)

V každom živote sú hraničné situácie, medzi cestovaním a nemožnosťou cestovať, medzi možným úspechom a debaklom, medzi chorobou a nádejným zdravím, medzi vyličením a smrťou.

Ale všetko to sú snové rozmery, sen ako opojný derivát života. Sen vo sne, veď nikdy nevieme, koho sen je náš život.

Ale toto konštatovanie nie je výčitka, ale akt pokory, ktorá je vždy ochotná všetko prijať, všetkým prerásť, čo je naším údelom, keď sa museli ideály vypariť, ustúpiť a niekedy čiastočne alebo úplne metamorfózovať. Môže nastúpiť zvláštny tvorivý typ hanblivosti, ktorá všetko uzná, i ten kút, ktorý jej bol prikázaný. A ten sa neraz vykáže ako nepominuteľný priestor večnosti. A ten sa možno bude musieť ináč identifikovať, lebo zabudneme slová vo svete slov.

2. V doslove Andreja Červeňáka v citáte z Pavla Straussa na str. 173 vypadol v tlači riadok, ktorý v prepise vyznačíme polotučne:

„*Nie sme sami sebou, prípadne len sami sebou, ale s pribalením všetkého a všetkých, čo a ako sa to tu tmolilo, so všetkým čo tu prefučalo. – A tak je každý z nás i všetkými, čo tu kedy dýchali. Celý svet sa v nás potuluje.*“

3. Pochybnosti ma pochytili pri čítaní Straussovho záverečného augustového záznamu na str. 121:

„*Svet sa vo mne krúti obráteným smerom. Lebo to nik nevidí* (podč. J.R.). *Veď všetko podstatné je skryté. Skrytý svet je najrozmernejší. Pri hľadaní pravdy naň narážame.*“

Môže byť príčinou toho, že sa v Straussovi „svet krúti obráteným smerom“ fakt, že to nik z nás nevidí?... Pochybnosti odstránilo nahliadnutie do pôvodného rukopisu, kde je: „*Len to nik nevidí.*“ – Táto oprava je veľmi dôležitá, lebo tento záznam pregnantne potvrdzuje, čo sa usilujeme ukázať v pripojenom „Pokuse o dialóg“: tú kardinálnu odlišnosť Straussovho vedomia (aj jazyka) od nášho trojrozmerného sveta, ktorá je hlavnou príčinou jeho častého nedokonalého pochopenia, alebo aj principiálneho nepochopenia.

„*Svet sa vo mne krúti obráteným smerom.*“ – Dobré si tie slová zapamätajte!

(J.R.)

Pavol Strauss:

Sme mocnejší než čas

(Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, Bratislava 2006)

Andrej Červeňák

Ťažký osud prvolezcov

(Doslov ku knihe Pavla Straussa „Sme mocnejší než čas“)

Pamätám sa: Keď som sa po siedmich neúrodných rokoch v Prešove (po roku 1968) ocitol v Nitre a začal som sa znovu zúčastňovať vedeckých podujatí, na jednom z nich Julo Rybák, uvažujúc o duchovnej kríze národa, vyhlásil, že národ, ktorý má takých veľduchov ako Rífus a Strauss, nemôže byť dlho v závoze... Cítil som sa ako človek z inej planéty: „Kto je Strauss?“ opýtal som sa ho cez prestávku. Veď jeho meno sa nevyskytovalo na stránkach legálnej tlače a na obálkach kníh. („*Neviem, prečo ma takmer dvadsať rokov nepublikujú...*“ zamyslel sa Strauss v apríli 1989.) Podstatná časť Straussovej literárnej produkcie (Mozaika nádeje, Tesná brána, Úsmev nad úsmevom, Kvety z popola, Nádhera nečakaného,

Rekviem za živých, Ecce homo) vyšla až po roku 1989. „*Vý sa nepoznáte?*“ spýtal sa ma Julo. „*Je to tvoj terajší spolukrajan – Nitran...*“

Takto sa začala moja známosť (stretnutia, besedy, diskusie) s MUDr. Pavlom Straussom – chirurgom, spisovateľom a humanistom, ako hlása tabuľa na bývalej nitrianskej poliklinike (kde kedysi pracoval a dnes v tej budove pracujem ja). Pamätnú tabuľu sme spolu s nadšencami nitrianskej odbočky Spolku slovenských spisovateľov inštalovali v roku 1998. Z tohto semiačka vzkličil ešte predtým aj prvý seminár a zborník na Slovensku o živote a diele Pavla Straussa (Nitra 1992, 134 strán), z ktorého potom vyrástla edícia Život a dielo... (doteraz dvadsiatich slovenských spisovateľov).

Tento „odstredivý“ úvod ako doslov k rukopisu *Sme mocnejší než čas* má naznačiť, že tvorivá energia veľduchov národa a ľudstva sa len ťažko prebija cez dobové stereotypy spoločenského vedomia. Pišem tieto riadky v čase, keď Európa oslavuje Rok Wolfganga Amadea Mozarta, génia, ktorého Pavol Strauss mal tak rád, ale ktorý zomrel v hlade a biede. Tvorivosť a genialita porušujú existujúcu stabilitu, ktorá sa bude proti nim brániť – v totalitných systémoch zákazom a cenzúrou, v takzvaných pluralitných systémoch šumom masovej kultúry a prehlušovania inakosti.

Toto je aj osud Pavla Straussa.

Jeho rukopis *Sme mocnejší než čas* na prvý pohľad pripomína denník, ktorý si Pavol Strauss viedol v roku 1989. Pozoruhodná skutočnosť: človek berie pero do rúk každý deň, aby do rubriky zajtrajšieho dňa zaznamenal niekoľko viet: „*Pišem najnovšie vždy s dátumom o deň dopredu. Keby som zomrel, čudovali by sa, že som ešte aj v posledný deň písal!*“ Čo znamená tento psychologický presah dneška v mene zajtrajška? Čo znamená táto takmer germánska presnosť a zodpovednosť (písať každý každučký deň)? Voči komu? Sebe, rodine, národu, svetu? Vidím ledva viditeľný úsmev v kútikoch jeho úst, oči upreté na mňa (radšej počúval ako hovoril), a predstavujem si zrážky svetov, kultúr, ľudí, myšlienok, ktoré mu prebiehajú v hlave a ktoré sa stanú východiskom jeho vnútorného dialógu so svetom. Napriek tomu, že ide o monológ (ako u Dostojevského v jeho *Veľkom Inkvizitorovi*), svet a Boh mu načúvajú, esejista (básnik, filozof, kulturoológ, jednoducho mysliteľ Strauss) je spokojný... Zajtra sa budú znova rozprávať a kontaktovať. Pretože život je kontakt – ten okolitý ho uzavrel do kletky zoborského bytu. („*Som doma kultúrnym vydedencom.*“; „*Žijem vo vzduchoprázdnom priestore a do jeho kúta som sa po celý život pomestil.... Veru, sprisahanie mlčania je jediné, čo mám spoločné s Bloyom...*“). Prekračuje domácu i štátnu kletku („*Každý tvor je uzavretý do okruhu svojich daností, ale tie sa občas môžu prekročiť alebo prelomiť. Môžeme byť aj viac, ako čo sme.*“) a komunikuje so svetom vedy, kultúry a umenia všetkých čias (s Goethem, Wagnerom, Joyceom, Hviezdoslavom, Felixom, Matuškom, Čechovom, Dostojevským, Solženicynom, Kafkom, Valérym, Hugom, Rilke, Blochom, Kantom a s desiatkami ďalších). Počúva ich duchovné vyznania a sám sa im spovedá. Z pochybnosti o človeku a svete, o ich zmysle i nezmysle. Vracia sa k singulárnym bodom hmoty a ducha, analyzuje ich mutácie v čase a priestore, oddeľuje v človeku živočícha a satanu od jeho cerebra i cherubína („*Nie sme sami sebou, prípadne len sami sebou, ale s pribalením všetkého a všetkých, čo a ako sa to tu tmolilo, so všetkým, čo tu kedy dýchali. Celý svet sa v nás potuluje.*“) Trápi ho ľudská imanencia (odkiaľ a ako prišiel človek na túto planétu) i jeho transcendencia (kam smeruje jeho poslanie). Strauss ako hlboko veriaci človek verí vo vyššiu prozreteľnosť, ale ako chirurg, vedec a filozof stále sa pokúša vkladať prsty do

otvorených rán („Za všetkým je tajomstvo a za ním tajomno.“), takmer parafrázuje Dostojevského, ale ako vedec vyhlási: „Človek sa začína a končí v mozgu...“

Straussov denník vznikol v roku 1989. V dejinách Slovenska je to rok prelomový – končia sa časy jedného typu sociálneho experimentovania s človekom a začínajú sa časy nové – oveľa prajnejšie aj k Pavlovi Straussovi. Publicisti a doboví reformátori si prichádzajú na svoje. Lenže filozof, transcendentalista, umelec a vedec Strauss, vítajúci zmeny, pozerá sa na ne cez prizmu tisícročných zápasov ľudského ducha, cez zväčšovacie sklo zápasov ducha a tela, dobra a zla, víťazstiev a porážok ako magistrálny dejin. Eviduje spoločenské zmeny, ku ktorým dochádza („Sme generácie neustále žijúce v dobe prelomovej. No, z takých dôb sú zosmolené svetové dejiny. Naše sú tiež také popabrané. No hlavne človek je v tom zubožený... To sú tie desaťročia terorizmov, dezintegrácie slobody, zdanlivej samozrejmosti diktatúr, normalizácie diktátu ako životnej formy.“; „Komunistov už niet, len stranníkov. Ja som bol tiež zapálený ohňom starých komunistov. Tí však boli rozplamenení kresťanským duchom obetavosti, bratskosti a lásky.“), eviduje vonkajšie zmeny, ale zamýšľa sa nad ich významom v historickom kontexte („Kde sa začínajú a kde končia víťazstvá? Vieme, že to, čo vidíme a vnímame, je vždy len špička neviditeľného ľadovca. Vždy plávame životom v neistých vodách.“). Viera a racio, ktoré, počnúc

Descartom, vedú ustavičnú zákopovú vojnu, v živote a tvorbe Pavla Straussa vytvárajú pozoruhodnú teozofickú a ekumenickú jednotu. Pokiaľ svet neprijme túto platformu, nie je vylúčené, že obidve bojujúce strany si ho budú alebo jednotne privlastňovať, alebo ho jednotne odmietať...

Taký je osud prvolezcov („Stále balansovanie medzi hlasom svedomia a srdca, medzi trieštivými požiadavkami doby a dobovej situácie.“), buď prvolezcov lámu, alebo oni lámu dobové predsudky. Pavol Strauss zvíťazil nad dobou, ktorá mu upierala právo na vlastnú cestu kreatívnej individuality. Ponúka reflexie o svete a človeku, ktoré obsahujú prienik do ich objektívnej ontológie (do obsahu), ale aj ontológie umelecko-estetické (formy). Tá posledná je nesmiere zaujímavá a nevšedná.

Straussove (denníkové) záznamy sú na prvý pohľad akoby nesúrodé (nenastolujú a neriešia nejakú tému), jednotlivé vety sú pospájané na princípe asociácií („Trháme čas ako malé deti kvietky. / A všetko nám vypadne z rúk. / Akoby sme ani nerátali s hviezdami. S týmto deravým daždníkom večnosti. / Od tých čias, čo sa začal svet, stratili sa všetky konce. / Srdce klope ružencovým rytmom. / A dych sa stotožnil s rytmom dňa i noci...“). V zopár riadkoch nasleduje po sebe šesť takmer samostatných výpovedí, šesť akoby samostatných tlkotov srdca, podľa ktorých čitateľ (ako lekár) má určiť diagnózu. Prvé tri klopania srdca (tri plnovýznamové celky) hovoria o ľahostajnosti človeka, druhé tri klopnutia o dôsledkoch, - srdce a dych,

duša a duch smerujú svojimi cestami... Svet sa rozpadol na prvopočiatkové elementy. Dokáže ich človek pospájať? Netvrdím, že som správne dekodoval Straussove logicko-umelecké kódy, išlo mi o demontáž poetickej montáže (štruktúry), o deštrukciu straussovských konštrukcií. Tento problém patrí k najdôležitejším, pretože nám môže pomôcť pri určovaní žánru analyzovaného textu. Komu patrí? Vedcovi, alebo spisovateľovi? Filozofovi, alebo básnikovi? Racionalistovi, alebo virtualistovi? Táto zložitá genologická podstata Straussových textov sa stane tvrdým orieškom medzi teoretikmi literatúry a filozofmi, medzi virtualistami a scientistami, preto ani jedni, ani druhí sa nebudú hrnúť k identifikácii ich hlbinného posolstva. V Straussovej tvorbe, ktorá pôsobí múdrou krásou a krásnou múdrosťou, máme pred sebou pokus o všestrannú umelecko-gnozeologickú syntézu (koiné, semiózu, synestéziu) poznatkov i recepcie ľudského bytia i života. Dva póly objektívnej ontológie (ducha a hmoty), kreatívnej recepcie (viery a vedy), ako aj autenticko-syntetickej axiológie (v každom atóme bytia je obsiahnutý celok života) sa pod perom Pavla Straussa spríbuznili a vykročili v ústrety budúcnosti. Tretie tisícročie bude tisícročím analogických syntéz, ktoré by mohli pomôcť globalizovanému ľudstvu vyhnúť sa tragédiám, vyplývajúcim z absolutizácie lokálnych a okrajových záujmov. Texty Pavla Straussa patria k prvým lastovičkám, zvestujúcim takéto zásadné presuny nielen v situácii človeka vo svete i sveta v človeku, ale aj vo vedecko-umeleckej reflexii o nich.

Julo Rybák

Pokus o dialóg

„Toto nie je denník, to je myšlienik. Čo odkvapne.“

(Pavol Strauss)

Čo bolo od počiatku, čo sme počuli, čo sme na vlastné oči videli, na čo sme hľadeli a čoho sa naše ruky dotýkali, to zvestujeme: Slovo života.“

(1 Jn, 1)

1. Ach, moja hlava deravá! Nedokážem si spomenúť ani na náznak nášho rozhovoru, ktorý spomína v úvode kolega Andrej Červeňák. Možno po čase nájdem niekde v Zapisníku po ňom stopu... Rozhodne to muselo byť pred novembrom 1986, kedy sa v Nitre uskutočnil seminár „Dostojevskij a dnešok“; jeho organizátorom bol práve A. Červeňák, a Pavol Strauss sa ho sám zúčastnil. (V diskusii síce nevyvstúpil, ale v zborníku zo seminára má príspevok.)

Z tohto seminára mám v Zapisníku záznam: (12. november 1986) *Pri počúvaní*

referátu o Dostojevskom (Antoš) ma istú chvíľu prudko preniklo poznanie: *Ved' ja sedím po pravici Dostojevského (Paľko)!*

Mimochodom: do Nitry som vtedy cestoval s knihou zobraanej publicistiky (vrátane denníkov) Fiodora Abramova „Čem živiom-kormimsia“; a ako som sedel v lavici vedľa Straussa, kým nezačalo rokovanie som mu z Abramovových denníkov semtam niečo preložil. Medziiným aj to, čo chcelo byť vtipné, ale vzhľadom na vtedajšiu (Straussovu) situáciu malo tragický nádych:

Написать гениальную вещь и дурак может, а вот напечатать и деньги заработать - нужен талант.

2. Je zaujímavé, že toto Červeňákovovo vyznanie vychádza len pár mesiacov po vyjdení mojej knižočky „V dotyku s Pavlom Straussom I“, ktorú v úvode začínam takou istou otázkou: *Kto je to Pavol Strauss?* Túto otázku som ja položil Blažejovi Krasnovskému pred 24 rokmi, len o nejaké tri roky skôr ako sa s ňou na mňa obrátil kolega Červeňák. (Porov. „Ako ku mne prišiel Pavol Strauss“, Listy PS-3, s. 14-15.)

Poznámka. O 16 či 13 rokov za nami sa

na Slovenskom veľvyslanectve v Prahe začudovane zatvárali na Juraja Straussa, Pavlovho mladšieho brata, keď pri žiadosti o slovenské občianstvo spomenul, že má brata slovenského spisovateľa. (Porov. „Úryvky z listov MUDr. Juraja Straussa Julovi R.“, Listy PS-4, s. 7.) – Dúfame, že náš veľvyslanec Ladislav Ballek, ktorý Pavla Straussa dobre pozná a ktorého tvorbu si veľmi váži (ako Strauss jeho tvorbu tiež), stačil medzitým urobiť svojmu personálu „straussovskú osvetu“.

3. Až pri čítaní tohto Červeňákového doslovu (keď hovorí o Straussovej „zodpovednosti – voči komu? Sebe, rodine, národu, svetu?“) – som si uvedomil nesmierne dôležitú okolnosť pre pochopenie povahy (obsahu i formy) tohto denníka. Že záznamy rukopisu „Sme mocnejší než čas“ vznikali len tri roky po tom, ako Pavol Strauss na prelome rokov 1985/86 prešiel kritickým, priam mystickým obdobím, v ktorom sa mu Kristus priblížil „na dosah ruky“, a z ktorého ochorenia vyšiel Strauss s presvedčením, že bol ponechaný Milosťou pri živote (či navrátený k životu) kvôli

tomu, aby **Jeho** – toho, ktorý sa mu tak priblížil – VYZNÁVAL.

V knihe „Kolíska dôvery“ (ktorú sám nazval svojou *spovedou* pred slovenským národom) o tom napísal: „*Som po ťažkej, skoro smrteľnej chorobe, kde sa mi Kristus viac priblížil a pomohol mi k relatívnemu zdraviu, možno i to, aby som ešte a ešte vyznával, viac i menej zjavne, ale hlavne vyznával*“ (podč. J.R.). – Nič, čo od tých čias vyšlo spod Straussovho pera (knižočky Kvety z popola, Kolíska dôvery, rukopis Neodoslané listy...) nevybočovalo z lúča tohto rozhodnutia: VYZNÁVAŤ. Lebo si bol dobre vedomý, akej výnimočnej *milosti* sa mu priazňou nebies dostalo, a akou *vďačnosťou* je za to zaviazaný:

„*Pri tej svetovej záplave kníh mi ochrnie ruka v pokušení prestať so všetkým. No o chvíľu mám pocit nesmiernej vďačnosti za záchranu po všetkom vo svete a po prekonanej chorobe. Čo už môžem iné, ako sa slovom zavďačiť. Či to už niekto dostane do rúk a či len Všemohúci uvidí vo všetkom len úbohé splácanie podľnosti* (podč. J.R.). *A to je viac, ako keby to ľudia mohli čítať. A tak som stále na začiatku.*“

Nateraz nie sme vstave v plnej miere pochopiť, čo sa to za tie týždne Straussovej choroby stalo, na aký nový stupeň poznania (Červeňákov „ontologický prienik“) sa vzhuplo či bolo vznesené slovenské vedomie – a čo z toho pre nás vyplýva. (Istú paralelu by sme mohli nájsť v „troch stretnutiach“ Vladimíra Solovjova.)

4. Po všetkom, čo sme si povedali, nás neprekvapí, že Strauss do Nového roka 1989 vstúpi so znamenitými slovami sv. Jána: „**Na počiatku bolo slovo. Bude aj na konci. Do veľkého ticha svetových dejín zaznelo večné slovo Božie a rezonuje vo večnosti. Formuje všetko poznanie, vedné i umelecké. Nastáva doba, kde sa to prelína.**“

Lebo od onoho zjavenia – a to si dobre pamätajme – k nám bude hovoriť ten, ktorý má právo so sv. Jánom povedať: „...*Čo sme počuli, čo sme na vlastné oči videli, čoho sa naše ruky dotýkali...*“ – to VYZNÁVAME.

5. Náhoda chcela, že sa mi pri čítaní Červeňákovho doslovu otvoril Gogoľov životopis z pera Igora Zolotusského (Molodaja gvardija, Moskva, 1984) na stránkach, kde autor opisuje, ako Gogoľ po vyjdení Mŕtvych duší záračne „voskres“ – a ako ho zaliala vlna VĎAKY za toto uzdravenie. Gogoľovo duševné rozpoloženie vtedy veľmi pripomína Pavla Straussa po spomínanom uzdravení: „*Gogoľovo úprimné presvedčenie, že mu Boh nedal toto uzdravenie len tak, že je ono znakom a predzvestou novej éry v živote, nadobúda v jeho duševnom rozpoložení prevahu nad všetkým. Celý sa vložil v hymnus Tomu, kto ho uzdravil* (podč. J.R.). *Tento stav možno porovnať so stavom opilosti, keď človek sám seba veľmi ostro cíti, keď je sebou plný a žiada sa mu všetko komusi zdieľať, ale poslucháči sú triezvi, prebývajú v inom svete, preto jeho vnútorné odhalenia nechápu, nie sú vstave podeliť sa s ním o jeho radosť a o jeho jasnozrivé videnia...*“

Je závatnou predstava, že Kolíska dôvery (a práce, ktoré sú s ňou spojené) je pre Straussa takou istou spovedou pred slovenským národom, akou boli pre Gogoľa Vybrané miesta z korešpondencie s priateľmi...(Dokonca by sa dalo povedať: takou istou predsmrtnou spovedou... Obe totiž vznikali približne rovnaký čas pred smrťou ich autorov.)

Áká tragika je v tom, že Strauss *nemal komu* takto písať na Slovensku listy – preto nie náhodou r. 1988 vzniká jeho doteraz nevydaný rukopis „Neodoslané listy“... (Alebo to mala len tá neprajná doba na svedomí?)

Jeden rukopis „doteraz nevydaný“, druhý („Sme mocnejší...“) vychádza po šestnástich rokoch, tretí („Kolíska dôvery“) síce stihol ešte vyjsť tesne pred Straussovou smrťou, ale akoby sa rozptýlil vo vzduchu bez stopy... Aký je to kontrast s tým, čo sa stalo pred 160 rokmi, keď sapo vyjdení spomínaného Gogoľovho diela, „celé Rusko zachvelo, keď prečítalo toto zjavenie, túto nečakanú výzvu sebe, to odvážne sebaodhalenie básnika, ktorým *nehomolmčat*“ (Zolotusskij).

6. Nedá mi, aby sme nepostavili „bodku nad i“ vo vzťahu k tomu novému stupňu, novej orbite poznania, na ktorú sa vzhuplo Straussovo vedomie. V citovanom prvojanuárovom zázname Strauss pokračuje slovami: „*Hoci nemáme komu čo povedať, môžeme pomôcť pootvárať uši ľudských srdc. Začnime s vlastným vnútorným inventárom, aby sa ten duchovný vzduchoprázdny priestor naučil zaznievať v takých intervaloch, ktoré použili anjeli v betlehemskej noci, aby sme v každej chvíli vedeli vytušiť, že za viditeľným a hmatateľným svetom sa rozprestiera svet duchovný, ktorému treba poskytnúť miesto vo vynovenom vedomí sveta budúcnosti.*“

Svojho času som si poznamenal do Zapisníka: „*Jozef Porubčan má pravdu: všetky veci tohto sveta sú už tak zamotané, že na tomto stupni vedomia sú neriešiteľné. – Svet dozrel k hranici, keď je vzhupnutie na nový stupeň vedomia sebazáchovne nevyhnutné.* (J.R.: Z prechádzok do gelnického okolia II, s. 13.) – Porovnaj k tomu prekvapivo príbuzný Straussov zápis v knižočke Zákruty bez ciest: „*Tak čo? Zachovať si starý typ myslenia a reagovania? A či sme schopní nového? I v starých nohavičkách možno urobiť objav. Nové myslenie začína vo chvíli, keď jeho možnosť pripúšťame. Svet sa nesmierne skomplikoval. Nezaostáva náš typ myslenia?*“ (Podč. J.R.)

A hneď v prvom zápise tejto novej knižky nás Strauss orientuje na VYNOVENÉ (teda PREPORODENÉ) vedomie SVETA BUDÚCNOSTI! – Toto nové vedomie v ponímaní Vladimíra Solovjova, Pierra Teilharda de Chardin, nášho Jozefa Porubčana – a dodajme teraz: i nášho Pavla Straussa – je niečo tak „epochálne nové, ako keď sa tu mal objaviť prvý život, ako keď sa tu malo po prvý raz objaviť myslenie“ (Porubčan, O slove života. Celou dĺžkou času, Svedectvo pravde I, s. 9). „*Celkom nová vesmírna realita*“ (tamže, s. 8).

V súvisi s touto „novou vesmírnou realitou“ sa u viacerých autorov tu-tam vyskytne pojem MUTÁCIA. (Nevyhol sa mu ani Červeňák, keď spomína „singulárne body hmoty a ducha“ a analýzu ich **mutácií** v čase a priestore.) „*Tomu (= „vynoveniu vedomia sveta budúcnosti“) nebude prekážať vývoj mozgovej kôry človeka, ale vyvinie nové perцепčné tykadlá na prekonanie doterajších schopností a nájdenie zostrených pohľadov v očerstvenom vide sveta*“ – pokračuje ďalej Pavol Strauss.

Na inom mieste (v knižočke „Zákruty bez ciest“) čítame: „*Tých štrnásť miliárd buniek našej mozgovej kôry je taký nezmeraťelný prameň a nádej kombináčnych a informačných možností, taká priepasť záračných novôt* (podč. J.R.), *že všetko doterajšie poznanie a vedomie je len sľubný náznak.*“

Mám pocit, že v Červeňákom citovaných slovách („*Každý tvor je uzavretý do okruhu svojich daností, ale tie sa občas môžu prekročiť alebo prelomiť. Môžeme byť aj viac, ako čo sme*“ (podč. J.R.) – nejde natoľko o prekročenie „domácej či štátnej kľietky“, ako o preborenie hraníc trojrozmerného sveta, v ktorom je naše vedomie uväznené. Porovnajme k tomu Straussove slová: „*V každej fáze života sme len ako na výlete. Viditeľné a neviditeľné sú spojené, dopĺňajú sa, to nižšie je znamením toho vyššieho. Dôležité je v tom žiť, byť skrytý v Bohu a v jeho svete iných rozmerov*“ (podč. J.R.). (Kolíska dôvery, s. 22.)

7. Takto môže písať len ten, kto sám disponuje vynoveným vedomím, novými perцепčnými tykadlami, prekonávajúcimi doterajšie schopnosti poznania, kto disponuje „zostreným pohľadom v očerstvenom vide sveta“. – Tento záver je úplne v duchu ZÁKONA, sformulovaného (nie prvý raz) Jozefom Porubčanom, že tento nový stupeň života, ktorý je „*vždy daný novým stupňom poznania*“ – „*nebude možné chápať naším terajším, starým poznáním. Aby sme nový život mohli poznať, budeme musieť týmto novým životom žiť*“.

(Povedané slovami I. Zolotusského: ak chceme – my triezvi – pochopiť „opitého“, musíme sa opiť tiež.)

8. Kolega Červeňák výborne vystihol, že za tým „ledva viditeľ-

ným úsmevom v kútikoch Straussových úst“ sa skrývajú „zrážky svetov, kultúr, ľudí, myšlienok, ktoré mu prebiehajú v hlave, a ktoré sa stanú východiskom jeho vnútorného dialógu so svetom“.

Keď som sa navrátil k „príbehu Petra“ v 8. kapitole Straussovho Človeka pre nikoho, narazil som na ten straussovský úsmev znova:

„...Bola v ňom zahrnutá vitálna radosť celého života odsunutého na slepú koľaj, ktorému význam rástol iba v **neviditeľných záhradách nadprirodných potrieb a nevyhnutností**.

A jeho úsmev bol pozdravom vetrov z týchto záhrad (podč. J.R.), ktoré dobiehali k jeho čelu. A jeho pokoj bol už istotou večnosti, lebo veď obyčajný život je zdanlivo dobre chránenou miestnosťou pred búrkami Pravdy.“ (Človek pre nikoho, s.)

Až pri Straussovom ÚSMEVE si z hrúzou uvedomíme, že veď my naozaj žijeme v epoche SMIECHU. (Raj pre humoristov, akému ešte nebolo páru pod Slnkom.) – Svet, v ktorom žije Straussov duch (a na ktorý „my stále čakáme“), je svetom ÚSMEVU. V knižočke, ktorú práve držíme v rukách („Sme mocnejší než čas“) nám Pavol Strauss v zápise z 27. 9. 89. prisľúbil tento nový svet nádhernými slovami:

„Mohol by sa vymyslieť i nový čas a celkom nové smery.

Keby bolo všetko nové, vynikli by aj nové vzťahy v celosvetovej jedinej rovine na okraji Božej láskavosti.

Boh vymyslel svet taký, aby sa i so svojimi zvrhlosťami dal **napojiť na trvalú energetickú sieť krásy** (Dostojevského „Krása spasí svet!“ – J.R.), kde by všetko vústilo do poézie.

Poézia ako trvalé nárečie srdca, s otvorenými oblokmi **úsmevov** na všetky strany. **Úsmev** ako duchovná vstupenka i do spodného podlažia smútku. A všetko by sa zobudilo **do sveta úsmevu, na ktorý stále čakáme**“ (podč. J.R.).

9. Čím ma A. Červeňák v svojom doslove najviac „šokoval“, bolo to, čo v tejto Straussovej knižke (popri „prvolezeckom“ obsahu) šokovalo jeho: jej „umelecko-estetická“ stránka (forma), ktorá mu pripadá „**nesmierne zaujímavá a nevšedná**“. – Prekvapilo ma už to, že sa mu spontánne (!) zažiadalo prepísať text Straussovho „prozaického“ zápisu vo forme veršov – ako mne pred 23 rokmi, keď som si do Zapisníka zanačil:

„Kategoriálny rozdiel, o ktorý je Straussov duch vyššie nad mojím, sa krásne prejavil v zápise, ktorý sa mi žiada prepísať formou veršov:

Únava, ty malá
výhovorka smrti.
Pred zúfalou nevyhnutnosťou
záhuby, je to ešte vždy
ako decentný závoj
skrývajúci krásu
nádeji každej jari
pred tvrdým stiskom už
zbytočných mrazov.

„Kategoriálny rozdiel, o ktorý je Straussov duch vyššie nad mojím...“; „Ako voľne si Straussov duch lieta v tomto pre mňa nedosiahnuteľnom svete!“ (J.R.: V dotyku s Pavlom Straussom I, s. 18-19) - veď sa to pred štvrtstoročím hovorí o tom istom, o čom tu hovoríme teraz! – Dokonca mi v tej knižočke padnú oči na text, ktorý si s Červeňákovými úvahami priamo ruku podáva:

„Úžasný (Straussov) text, ktorý si treba kresliť husím brkom a vyzdobovať iniciálami, znie takto:

„Keď sa náhodilosti nakupia ako vrch pred vnútornými nutnosťami, usmieva sa pomíjajúcnosť.

Ale za iróniou večnej premeny badať bolestný výraz na tvári možnosti. Ona vie, že je pomenovaním a stvárnením v slove a tvare skutočnejšou a prítomnejšou. Je skoro trvaním.

Lebo len čo sa preletom vpiše do azúru chvíle, nikdy nepre-

stane.

Byť a trvať sa stávajú jedným.“

Vnímam to ako vrchol myslenia, nad ktorý nemožno ísť. To už vlastne nie je ani myslenie, to je *stav ducha*, pre ktorý ešte nemáme pomenovanie.

Ako Prišvinovi, aj Straussovi veľmi vadí (z hľadiska vnímateľa) necitlivé vytlačenie. – **To sú básne v próze** (podčiarkujem teraz – J.R.), a každá myšlienka vyžaduje *samostatnú stránku*. (A ešte s ako premysleným typom písma, veľkosťou medzier, dĺžkou riadku, kvalitou papiera a pod.!)“ (Tamže, s. 20.)

10. Slovom, prichádzame k záveru, že preporodené vedomie je nevyhnutne sprevádzané a nesené preporodeným slovom, aby sa potvrdilo, čo som si o Straussovi písal pred štvrtstoročím, akoby predvídajúc, že sa raz nájde niekto, kto nazve Straussa – i v oblasti formy – **prvolezcom**:

„A silnie vo mne presvedčenie: *Áno, to je iná reč, lebo je to iné vedomie, iné myslenie; to je stupeň, na ktorý ešte len dorastieme.* – *Je to svojím spôsobom vynikajúci dôkaz na jednotu reči a myslenia.*

Ale veď je to prosté: pochyboval som vari niekedy, že Strauss je vedomie budúcnosti? A tak je aj jeho jazyk jazykom budúcnosti.“ (Tamže, s. 21.)

(Mimochodom: Nedá mi, aby som sa na tomto mieste nepodakoval kolegovi Červeňákovi, že mi pomohol, aby som sa akoby novými očami pozrel na stránky knižočky V dotyku s Pavlom Straussom I, ktorá sa konečne dočkala vydania.)

11. Odkaz Pavla Straussa vníma Andrej Červeňák ako jednu z tých „**syntéz**, ktoré by mohli pomôcť globalizovanému ľudstvu vyhnúť sa tragédiám, vyplývajúcim z absolutizácie lokálnych a okrajových záujmov“.

Čo sa stane, keď prejdeme ponad takýto odkaz nevšímavo v kritickej dejinnej chvíli, ktorú nám pride prežiť, keď Čas –

Sám zvíri víry: do krútnavy
pochytí vetvý ľudstva čln,
i započne ním pometáť,
vzdor kriku pyšných jeho synov
pometáť jakby so škrupinou,
že nezbyva len zahynúť,
dnu pohrobit' sa v bezdno vln...

- čo sa vtedy stane, na to nás prorocký Hviezdoslav (Straussovi veľmi príbuzný duch!) výstražne upozornil:

No nielo správy, nielo hlavy,
niet viery, ktorá uspeje
včas ulapiť sa spásy vesla;
niet hviezdy, ponadšenia hesla;
niet ani kotvy nádeje:
tá dávno v temnej hĺbke leží,
a veslo sem-tam zlomeninou –
Duch-génij zostal na pobreží;
nepozvali ho, nepozvali,
ba odstrčili, zapredali:
sám pláva smutný cestou inou...

+ + +

Dodatok. Pôvodne som ešte nemal v úmysle (teraz!) o tom písať. Ale stačilo, aby som si porovnal niekoľko stránok knižočky „Sme mocnejší než čas“ s tou podobou, ktorú som ja posielal vydavateľstvu (pôvodný Straussov rukou-pis sme r. 1989 preklepávali, ako nám ho po štvrtrokoch sám posielal, a následne konzultovali s ním problematiku miesta) - a **nedá mi mlčať**.

Preporodené slovo preporodeného vedomia sa stáva *textologickým problémom*, s ktorým sa príslušná odborná verejnosť – vo vzťahu k Straussovi – musí vyrovnávať skôr, ako sa pristúpi k príprave

jeho Zbraných spisov. Je totiž zákonité, že logikou slova/reči nášho trojrozmerného sveta nemožno merať (a súdiť) logiku toho sveta, „*kde sme postavení do prievanu nepredstaviteľných realít*“. („*Čo ale treba je vždy novým spôsobom dostať sa za zmyslové poznanie, kde sa menia všetky dimenzie a dimenzie poznania. Ľudskú myšlienku možno vystupňovať a umenie začína tam, kde cítiť vibráciu svetov za svetom, kde sú diaľky blízke a všetko blízke je preniknuté diaľkami. Kde sme postavení do prievanu nepredstaviteľných realít.*“ – Zákruty bez ciest.)

My si na tomto stupni vedomia – z objektívnych príčin – nedokážeme uviesť, čo je z pozície onej novej orbity vedomia samozrejme: že „*celé naše doterajšie kultúrne dedičstvo sa raz ukáže ako kamenná doba vývoja slovných možností*“ (!!! – Podč. J.R.) Sme totiž denno-denne vystavení toxickému účinku devalvovaného slova/reči, ktorý sa v istej fáze neodvratne stáva **smrteľným**: „*Treba sa vrhnúť na toxikológiu slova. Jedna cigara neublíži. Ale nechať cigaru vyluhovať – extrakt zabíja. I v najnevinnejšom slove sú ukryté sily, ktoré sa za určitých podmienok psychicko atmosférických mobilizujú a dostávajú novú, nevidanú pôsobnosť. Jedovatú alebo oživujúcu.*“ (Tamže.)

Pravda, na tomto mieste by čitateľ očakával **príklady** (Straussovho pôvodného a redigovaného textu), ktoré by demonštrovali platnosť uvedených všeobecných záverov. Príležitostne sa preto k tejto téme vrátame. Stojíme tu však pred poľom neoraným, kde si nájde vďačný priestor nejedno „*oráč*“, ktorý má odvahu pustiť sa do onoho „*tvrdého orieška*“ (Červeňák): do špecifickej povahy slova/reči tohto nášho **prvolezca**, jedného z najbudúcnostnejších duchov, akých kedy Slovensko malo.

Krst

Ježiš Kristus pozýva všetkých ľudí mať účasť na Božom kráľovstve. Aj ten najväčší hriešnik je povolán obrátiť sa a prijať Otcovo milosrdenstvo. Božie kráľovstvo patrí už tu na zemi tým, ktorí ho prijímajú s pokorným srdcom. Prijatť Božie milosrdenstvo znamená aj byť otvorený, načúvať a prijímať to, a ako a v čom k nám Boh hovorí. Prisľúbil nám Vykupiteľ a svoj sľub splnil, keď poslal na túto zem Pána Ježiša, aby sme skrze neho dosiahli milosrdenstvo odpustenia vo sviatosti krstu. Božie milosrdenstvo udelené v krste je pre človeka milosťou ale aj záväzkom žiť lepšie, žiť krajšie a túto krásu ponúknuť aj ľuďom. To je výzva, ktorá plynie zo záväzku krstu, ktorý človek dobrovoľne prijíma. V tomto duchu vnímam aj krst Pavla Straussa ako milosť pre neho a pre ľudí okolo neho, ako požehnanie, ktorého sa im dostalo skrze krásu charakteru tohoto člena veľkej božej rodiny. Ovocie krstu je láska a Náš brat ňou vynikal aj vo chvíľach úspechov i životných ťažkostí. Nech je pre nás žijúcich a zvlášť kresťanov výzvou nasledovať našich predkov zachovať pravý život a vieru v slovenskom národe.

Dekan Vladislav Saniga

Tretí pohľad

(Kritická glosa z Literárneho týždenníka 06, č.25-26)

Denník - či pamätník?

V útlej knižočke Pavla Straussa, chirurga a spisovateľa, nachádzame svia-točné zápisky všedného dňa. Vyšli vo VSSS r. 2005. V zhruba rovnakom rozsahu deň čo deň sa nimi autor vzpieraľ ničote a samote, zviditeľňoval papieru svoj proces myslenia, aby mu bolo jasné, že je. V množstve úvah nachádzame vety hutné a rýdže ako maxi-my a farebné a voňavé ako báseň. Nečítajú sa ľahko a dobre, pretože nie sú určené čitateľovi, ale sebe samému. Strauss denník písal v čase nútenej publikačnej odmlky. Tepal doň vetu za vetou. Starostlivo a pravidelne. Vo viere v budúcnosť si denníkom písal pamätník.

Ticho je jedna z najvznešenejších foriem životného prejavu - dozvedáme sa v ňom medziiným - a nezostáva nám než konštatovať, že nie vždy dokážeme byť vznešení. Keď nás prázdnota dusí presilou myšlienky, vrháme sa s ňou obnažení na papier. Vidíme sa zvnútra, nie zvonka. Kladené myšlienky v procese vzniku vyzerajú miestami ako embryá - nehotovo, tu a tam až zlovestne a obľudne. Vlastne by sme ich možno ani nechceli všetky vidieť. Postačil by nám preosiaty výber zrníek múdrosti. Vlastne ani nechceme celkom presne vedieť, ako autor myslel, lebo ak pri myslení bolo, mohlo bolieť tak veľmi, že by zabolelo i nás - alebo ... bolo inam a tak, že nás nechalo ľahostajnými v okamihu, keď sme cítili, že by sme mali byť účastnými niečoho, čo nás mína, lebo je nadmieru embryonálne zovnutornené.

Straussov posmrtné vydaný denník ponúka mnoho myšlienkového kvasu a menej zrelého vína, ktoré sa trúsí iba po kvapkách. Vidíme množstvo otvorených dverí. Niektoré z nich mali a mohli pre čitateľov zostať zavreté. Denník ako celok v podobe laboratória myšlienky s jej opakovaniami a krúťivými návratmi má tak predovšetkým dokumentárnu hodnotu pre literárnych historikov.

Ferko

Z ohlasov na Listy PS

„...Som rád, že Listy PS sa široko-d'aleko ujali a ohlasy snád' aj z Čiech? Dostali to? napr. redakcia Proglasu, (české) Kato-licke noviny, snád' aj podaktorí biskupi (prostredníctvom otca biskupa Tondru) a Slovenské dotyky. (...)

Môžem len potvrdiť, že fotografia s označením „Bohušovie dom“ (Listy PS-4, s. 24; pozn. red.) nie je Bohušovie dom, ale jeden vedľa stojaci. Bohušovie dom nemal 4 obloky a dvere s balkónom a prístavby nad. 1. poschodie so 4 oblokmí.

Musím ešte poznamenať, že Seligovci bývali v tom povystrčenom dome vedľa nášho domu, kde býval náš starý otec Dr. Kux až do jeho smrti (1. 5. 1925) a iba potom sme sa tam z Vyšného Huštáku presťahovali.“

MUDr. Juraj Strauss, Praha

+ + +

„...Se zájmem jsem časopis (Listy PS-4, J. R.) už skoro celý přečetla. Díky Vám už o filozofovi, lékaři i člověku P. Straussovi leccos vím, o to bylo pro mě vše zajímavější. Kdyby tak byl svět takový, jaký byl v představách tohoto myslitele. I ta lékařská problematika je zajímavá, etické hledisko a vše, co se asi právě dnes hodně porušuje a pokládá za něco druhořadého. Mám sousedku lékařku, její manžel je Slovák, a tak má ke slovenštině blízko. Sama – také už v důchodovém věku – působí u psychicky postižených mladých lidí na brodské psychiatrii. A její zeť, shodou okolností působící jako zástupce primáře v Ústí na plicním, je věřící a má o takovouto literaturu zájem. Takže – až to podrobně celé přečtu, tak jim to půjčím, a tak se okruh obdivovatelů P. Strausse ještě rozšíří. I mezi mými příbuznými je jeden lékař, dříve chirurg, také věřící, asi by to i jeho zajímalo...“

(Prof. Zdenka Trösterová, Havlíčkův Brod)

+ + +

Odpovedá MUDr. Pavol Strauss

„*Na troch pilieroch bol postavený most cez môj život: na hudbe, na slove a myšlienke a na medicíne,*“ – hovorí MUDr. Pavol Strauss. A práve k tejto medicíne ako lekár by som sa chcel obrátiť vo svojom krátkom príspevku.

- Na autobusovom nádraží som sa stretol s mojím dávnym známym. Začal sa mi ihneď sťažovať: „*Som vážne chorý, užívam asi 20 liekov, za čo platím mesačne okolo 1500 korún. Je to ekonomická eutanázia.*“

- Na ceste som zbadal človeka opretého o malé zábradlie; ihneď som sa mu prihovril a zistil som, že je zrelý do nemocnice. Ponúkol som mu, že privolám sanitku. On však odmietol, že nemá peniaze na hospitalizáciu. Stav sa mu zakrátko ovšem tak zhoršil, že bol predsa odvezený rýchlou záchrannou službou.

Straussova myšlienka: „*Ostane hanbou všetkých spoločenských zriadení a všetkých lekárov, že medzi chorými a lekármi skrslí aj iné vzťahy ako lekárske a ľudské.*“

- Prišiel som na oddelenie navštíviť starého známeho. Našiel som ho v sieťovej posteli. Vraj ma asi nebude ani poznať. Prihovoril som sa mu, obrátil ku mne hlavu a s údivom povedal: „Pán doktor!“ Podal som mu ruku cez sieť a zaželal, aby mu Pán Boh pomáhal. Bol som smutný z jeho žalára, no sestrička poznamenala: „*My máme aspoň kľučky na dverách, ale v susednom, novom pavilóne pre starých ľudí, majú už len gule*“ (z bezpečnostných dôvodov na vchode).

Straussova myšlienka: „*A žiadna spoločnosť a žiaden lekár nezodpovedá svojmu povolaniu, ak sa bude správať inakšími úpravami, ako vzťahom Ježiša Krista k núdzným a uboleným.*“

- V domácnostiach máme veľa opustených, chorých a starých. No pritom zívajú prázdnotou dva pavilóny v areáli tunajšej nemocnice, ktoré sú vraj na predaj za účelom splatenia dlhov nemocnice. Zatiaľ sa vraj nenašiel kupec. Asi nik nevie prekonať bariéru vstupu na posvätnú zem nemocničných priestorov, ktoré sú posvätené bolesťou trpiacich a umierajúcich.

Straussova myšlienka: „*Generácie lekárov hrešia dvoma smermi: pýchou a hmotárstvom. A skoro väčšina lekárov si drží za povinnosť viac ochoty prejavit' tým, ktorí si ju od nich kúpili. Láska na predaj, stigma večnosti... ako komerčná hodnota.*“

- Ako je možné, že sme zobrali dvadsiatim tisícom chorých a invalidov ich dôchodky? Ako je možné, že lekári boli a sú platení z vyše dvoch miliárd korún za poplatky chorých, dôchodcov a pod.? Ako je možné, že farmaceutické firmy stále zvyšujú zisky z poplatkov chorých?

Straussova myšlienka: „*Choroba sa mi vidí len prudkým vlnobitím duše. Až sa jej hladina utíši, zlepšuje sa stav choroby a hovorí sa, že lieky začínajú účinkovať.*“

Chorý sa musí naučiť znášať bolesť, ale lekár sa musí naučiť uctiť si ju v chorom a chorého cez ňu.“ (Dotýka sa to ovšem nielen lekárov, ale nás všetkých, a aj nás, ktorí sme si dali za cieľ otvoriť myšlienky MUDr. Pavla Straussa.)

„*Sociálna nespravodlivosť, - pokračuje MUDr. P. Strauss, - musí zmiznúť, aby sa mohla úprimne začať likvidovať neúprosným spôsobom vlačnosť a úpadok duševný... Svet sociálnej problematiky je pre kresťana jednoznačne odvrátený od každého spôsobu vykorisťovania, či pochádza od jednotlivca, či od štátu.*“

Toľko z myšlienok MUDr. Pavla Straussa z jeho poznámok „O medicíne“ (Listy PS-4).

MUDr. Vojtech Lazar

Ukážky z knihy „Sme mocnejší než čas“

Rádio LUMEN vysielalo v relácii Karmel dňa 12. novembra 2006 rozhovor s J. Rybákom o Straussovej knihe „Sme mocnejší než čas“ – sprevádzaný početnými ukážkami. (Mimochodom: rozhovor sa nahrával v lavici toho chrámu sv. Mikuláša, kde bol Strauss pred 64 rokmi pokrstený.) Ponúkame Vám niekoľko záznamov z tejto knihy zo záveru roka 1989 –ako **vianočný pozdrav** Pavla Straussa svojim priateľom a titelom:

+ + +

(24. december 1989)

V myslí idem touto zablatenou vianočnou scenériou, a idem zasneženým liptovským chodníkom do lesa, pred sebou biele ligotavé Liptovské hole a za sebou Nízke Tatry. Zmrznutý sneh mi vŕzga pod nohami a zmrznuté predstavy chladnej a chladivej atmosféry tohoto zosvetštelého sveta ožívajú vo mne spomienky na Vianoce s betlehemcami i na nezabudnuteľnú atmosféru mikulášsku okolo polnočnej.

Celá príroda, vozduch, ciagle na domoch a na drótoch vysielali nezabudnuteľné kúzlo tejto jedinečnej noci.

Žije to doteraz v nás a bude ďalej žiť aj v iných, ktorých očarila prítomnosť Božia. Prítomnosť Božieho mieru a pokoja v nás i jej možnosť okolo nás. Darmo ničíme prírodu a všetky zdroje prírody, darmo ničíme duchovnú prírodu v nás. Darmo síce čakáme na to, aby každý človek v každom druhom videl i seba, ale vieme, že Kristus vošiel do sveta i medzi učeníkov s veľkým, svetoborným Šalom a na tom ostane.

(25. december 1989)

Moji drahí! „A Slovo telom sa stalo a prebývalo medzi nami.“ – Áno, a prebýva medzi nami. Srdce nám plače šťastím, že v tomto svete pozitivisticky deformovanom, je možné spojenie medzi Duchom Božím a duchom človeka, že (nečit.slovo – J.R.) ako skutočnosť nielen čo je viditeľné a hmotné, ale ostáva tu stály prieliv hudby duše, ktorá nás utvrďuje v tom, že Boh je tu.

Veľké rozpaky sveta sa zračia i v tom, že chcú tie medzery vo svete poznávania preklenúť pokusmi o improvizáciu nových mýtických kompozícií, ako boli Thomas Mannove pretlmočenie starozákonných Jakubových epopéj, alebo v novodobom devalvovaní rečových a spoločenských štruktúr v Ulyseovi Jamesa Joycea. Všetko zbytočné, pomaly celé slovné umenie sa zmätie pod stôl. Áno, pre túto pozitivizmom vyhlodanú kultúru nezvýši nakoniec nič len duševný ochranný pás hudby.

Svet (nečit slovo – J.R.) posúva na okraj možnosti bytia preľudnením, ničením prírody a znehodnocovaním potravín, vytváraním znehodnoteným životným prostredím a celkovou psychotickou situáciou.

Už v druhom kresťanskom storočí bola tendencia: Ad fontes. A to sa ozýva dodnes len veľmi hanblivo v Boha milujúcich dušiach.

Boh sa od nás neodvrátil. My sme si srdcia pred Ním uzavreli. A na dôkaz toho prišiel sám ako Bohočlovek, ale celý Boh. Aby sa nám maximálne priblížil, s celou ľudskou nehou nám predstavil najnežnejšiu Matku Máriu, povýšenou nad všetkých duchov nebeských, s božsky láskavým pohľadom na Ježiška, v povedomí Jeho božskej vznešenosti a absolútnej moci v tom čarovnom vedomí Jeho tragického spasiteľného určenia.

Čítajme tú najmädrejšiu knihu či u Matúša, či u Lukáša, či u Jána a dojme nás k slzám ten výron tej najhrejivejšej lásky, ktorej sme vždy a všade účastnými. Tak i dnes, tu, plávame v mori milosti Božej a žičím Vám všetkým, aby sa Vás dotkla tam, kde je to najviac potrebné. **Kristus včera, dnes i na večnosť**

(26. december 1989)

Už sme si odvykli byť ľuďmi, už sme len obyvatel'mi. Technické zariadenia, osobné záujmy a bezohľadné využívanie ľudí a situačné prekvapenia pozakrývali podstatu ľudských vzťahov.

Tak ľahko sa pozabúdajú pohľady na podstatu neviditeľných súvisov a život sa snaží zastrčiť to, čo bolo doteraz puncom hodnôt života, do zákutia zideologizovaných nepodstatností.

Ľudia, čo sa tak náhlime za tými efemérnymi hodnotami, však za každou zákrutou môže čakať oudový zvrät, ba i smrť. Život je krátkodobý výlet a za ním čaká nezvratné trvanie.

Cestou nás môže zafúkať, ba i privaliť. Jediné je isté, že nič nie je isté. A v tejto riedkej vare sa planceme a nevieme, ba ani nechceme sa vymaniť. V spoločenských vetroch poplávame do radostných, vianočnejších zajtrajškov.

Pavol Strauss a Slovensko

Rádio LUMEN, košická redakcia.

Relácia „Od ucha k duchu“,

10. 6. 2006, 20.30 h.

Redaktorka a moderátorka: Mária Čigáňová. Hostia: prof. Július Rybák, doc. Jozef Leščinský, PhDr. Ľubomír Raši, Ing. Jozef Šišila.

Po úvode základné etapy života Pavla Straussa, ktoré našim čitateľom netreba opakovať (nájdú ich v tomto čísle Listov PS aj v príspevku Márie Bátorovej), priblížil poslucháčom J. Rybák. Okrem iného povedal:

Často si predstavujem, že sa raz natočí film na neviem koľko dielov – veľká sága rodu Straussovcov, v ktorej sa my všetci – na príklade tejto rodiny - vrátíme k 20. storočiu a k tomu, čím Slovensko v tomto storočí prešlo – a ako sa vďaka tomu všetci vnútorne obrodíme; aj v pocite tragédie, ktorou sme prešli, aj v pocite oslobodenia, že sme to prešli.

Mikulášskemu prostrediu, z ktorého Pavol Strauss vyšiel, sa potom podrobnejšie venoval Ľ. Raši.

Raši: Ja by sa som chcel hneď v úvode dotknúť dôležitého fenoménu, a to je vlastne génus loci Liptovského Mikuláša, ktorý nepochybné zanechal stopy na Straussovi. Vôbec, myslím, že z každého miesta, kde sa Strauss nachádzal, sa nájdú nejaké stopy a nejaké formovanie, ktoré toto miesto Straussovi dalo. Liptovský Mikuláš ako mestočko v tej dobe nie až také veľké, predsa len historicky veľmi zaujímavé a významné, malo niekoľko zvláštnych chariziem, ktoré pretrvávajú určite aj dodnes. Tou prvou charizmou bola taká obrovská tradícia znášanosti, až by som dnes moderne povedal ekumenizmu. Toto mesto bolo vždy známe a dodnes je, že sa tu úžasným spôsobom znášali ľudia rôznych názorov; hlavne v náboženskej stránke je známe historicky vynikajúce súžitie katolíkov, evanjelikov, a v tej Straussovej dobe samozrejme aj veľkej židovskej komunity. Toto bolo mimoriadne dôležité prostredie pre samotného mladého Straussa. Keď spomínam veľkú židovskú komunitu v Liptovskom Mikuláši.... Oni sa tam prakticky dostali za zaujímavých okolností: niekedy na prelome 18. storočia (1720) prišli priam na pozvanie vtedajšej župnej vrchnosti zo Sliezska na Liptov, do Liptovského Mikuláša. V tom Sliezsku bola židovská komunita výrazne diskriminovaná, napr. iba prvorozený syn sa mohol ženiť a všetky tie dedičné veci. Práve miestni župní liptovskí páni (miestny zemepán Samuel Pongráč) ich pozvali s tým, že im žiadne oklieštenia nedávali, a tak táto komunita prišla na ich pozvanie, prišla rada, veľmi dobre bola prijatá (postupne okrem Sliezska sem prišli židia z Oravy, zo Spiša, Čiech, Bavorska a Holandska). Keďže to boli aj veľmi šikovní ľudia, tak vlastne Liptovský Mikuláš aj úžasným spôsobom povzniesli, priniesli priemyselnosť, zakladanie manufaktúr, tovární.... bolo to teda možno povedať veľmi príjemné súžitie, až potom samozrejme po roky druhej svetovej vojny, kedy to bolo tragicky poznamenané. Ďalší faktor, ktorý na Straussa výrazne vplýval, bol príchod kanonika Jozefa Kozára zo Spišskej Kapituly do mestačko Liptovský svätý Mikuláš. Táto teologická hviezda tej doby, doktor Kozár, bol skutočne vážnou osobnosťou, prišiel do mestačka za dosť špecifických okolnos-

tí, vyvolil si Mikuláš a bol tam vyše polstoročie. Začal tu pôsobiť, a predsa keď taký veľký duch príde do takého menšieho provinčného mestačka, musí sa nejako realizovať, a on sa neuspokojil len s bežným pôsobením, hneď začal angažovať mladých ľudí, mladých nádejných umelcov, ako boli napr. akad. maliar Janko Alexy, alebo reštaurátor Mikuláš Štalmach, čo sú dnes hviezdne mená. (Ďalej spomeniem také mená ako kamenár František Šusrek, ak.mal. Peter Július Kern, ak. mal. Jozef Hanula, vitrážne okná v kostole sv. Mikuláša podľa ak.mal. Jána Želibského, Egona Lehotského, Fera Kráľa, Štefana Cpina, Jána Ilečka, Ley Mrázovej a Janka Alexyho.) Dokázal historické ohradenie kostola svätého Mikuláša zbaviť takých typických kramárnic, aké poznáme napr. z filmu Obchod na korze, kde okolo kostolov boli také malé židovské obchodíky s gombíkmi a tabakom, a proste zrazu tomu dal priestor, bol tu realizovaný archeologický výskum a pod. No a tento človek sa stretáva aj s mladým Straussom, pretože mladý Strauss býva doslova 20 metrov od jeho farského úradu, kde vtedy Kozár tiež býval. Muselo to byť úžasne romantické, tie búrlivé debaty mladého hľadajúceho muža, ktorý sa zo židovstva stal ateistom, koketoval priam s marxizmom, ale hľadal, vlastne stále hľadal A s týmto doktorom Kozárom, veľkým teológom, vedie búrlivé diskusie, ktoré nakoniec skočia tak, že v štyridsiatom druhom roku prijíma z jeho rúk krst.

Ďalší významný moment bol ten, že Mikuláš skutočne mal – zase si to nevieme dosť dobre vysvetliť - množstvo veľkých osobností, veľkých duchov, to sú desiatky mien, ktoré by sa dali až s pýchou a chválou hovoriť do éteru, i keď to nie je momentálne náš účel, ale hlavne že Strauss vyrastal v tejto obrovskej intelektuálnej klíme. V neposlednej miere to môžem dokumentovať aj tým, že Strauss chodil na Hodžovce gymnázium, kde bola tvorivá atmosféra, ktorá je skutočne aj dnes dokumentovaná v obľúbených filmoch typu Cesta do hlubin študákovy duše, o ktorých si každý povie, že kde to fantastické gymnázium bolo? No odpoveď je taká, že toto gymnázium bolo v Liptovskom Mikuláši a všetky tie filmy sú práve odtiaľ. To sú všetko príhody odtiaľ, len tí českí profesori, ktorí tam pôsobili, sa potom vrátili naspäť do Čiech, konkrétne autor tých noviel sa vrátil do Prahy a spísal to (Jaroslav Žák a Miroslav Haller zvečnili atmosféru tohto gymnázia v knižkách, na základe ktorých boli nakrútené dodnes obľúbené filmy Štúdáci a kantori, Škola základ života, Cesta do hlubin študákovy duše). Málo sa to možno vie, ale tá atmosféra bola rozhodne nádherná. V tejto atmosfére mladý Strauss vlastne vyrastá. Aj toto sú vážne dôvody jeho ďalšieho smerovania a vývoja, aké ďalej mal.

- Zanechal Pavol Strauss po sebe nejaké dielo, kde sa podrobnejšie venuje tomu, akým duševným procesom prechádzal, že sa rozhodol konvertovať?

Rybák: Tieto etapy jeho vývoja najlepšie zachytáva filozofická autobiografia, ktorá vyšla pod názvom *Človek pre nikoho...* Pravda, treba upozorniť, že je to *filozofická* autobiografia, kde budú dlhé pasáže venované filozofii, a nie jemu samému; je to jeho duchovný svet, nie sled jeho života – ale pritom sú tam stránky, kde mapuje aj svoje detstvo, aj gymnázium, aj etapy svojho krstu, aj vojnu, aj prechod do Bratisla-

vy, aj kalváriu v Skalici a v Nitre – všetko sa tu dá nájsť z prvej ruky a nikto iný by o tom toľko a tak nepovedal, ako v tomto diele on sám.

Potom sú však aj iné knihy, celé životopisné pasáže sú napríklad v *Koliske dôvery* alebo v knihe *Život je len jeden*, kde sú niektoré eseje tiež vyložene životopisné. Strauss teda zanechal po sebe dôkladné – ako Rusi hovoria „osmyslenie“ svojho života (ani to napochytre neviem preložiť) – pochopenie zmyslu toho, čo sa s ním dialo... A pritom si uvedomme, že on je *mystický*, a teda to, čo sa s ním deje, chápe – nebojme sa toho slova – vo vesmírnych súvislostiach. Lebo k čomusi veľkému sa svet pohybuje, a ty si zlomok tohto sveta – čo zároveň znamená, že si za ten svet zodpovedný, akokoľvek sa cítiš malým mravčekom, ale z týchto malých sa tvorí celok. – A ako často Strauss sám zdôrazňoval, inak sa nedá svet zmeniť, ak sa ty sám nepremeniš. Inej cesty niet.

- Ako vieme, Straussovými krstnými rodičmi boli manželka Munkovci. Priblížte nám trochu túto rodinu.

Rybák: Na úvod by som povedal, že v Lumene chystáme na letné mesiace – na osem pokračovaní – čítanie na pokračovanie Straussovej knihy *Koliska dôvery*. V tom cykle sa budete podrobnejšie dotýkať aj tejto témy.

Pavol Strauss kdesi spomína, že sa s Munkovcami bol stretol v Bratislave – o tom nič bližšie neviem. Ale potom sa stretol s nimi v Ružomberku, kde bol Munk riaditeľom fabricky Solo. Začal ich navštevovať – a v tom tragikom období, v tých zahustených mrakoch nad Európou – nachádza v nich čerstvých konvertitov, ktorí prijali katolícku vieru s oboma synmi (starší syn dokonca vstúpil do noviciátu rehole jezuitov v Ružomberku) – a nachádza v nich jednak ľudí, ktorí žijú tým istým, čím žila Straussova duša: hudbou, literatúrou, a okrem toho žijú vierou, ktorá dáva Straussovi pocit, že tu som doma, tu, v tejto viere je všetko, čo moja duša roky a roky všelike hľadala – v indickej filozofii, v komunizme apod. – tu to je, tu som doma...

Áký to musel byť pre Straussa pocit, keď dva roky po krste je celá táto rodina odvedená do koncentráku a všetci tam zahynú – moji krstní rodičia! Dokonca sa mi zdá, že pani Gizi muse-la Straussovi pripomínať jeho matku, tiež veľmi nadaná hudobníčka... Áký pocit povinnosti, dlhu musel mať Strauss celý život, že on ostal žiť a oni zaplatili túto dobu životom. Je rad ľudí, ktorí sú presvedčení – spomeniem prof. Komorovského – že je dávno čas, aby táto rodina bola zdvihnutá na oltár blahoslavených – raz sa tak možno stane.

(Poznámka. Svedectvo otca Bárdoša o osude Munkovcov v koncentračnom tábore sme uverejnili v Listoch PS-2, str.13)

- Aké cesty vás všetkých dali dokopy s dr. Straussom?

Leščinský: (Začal spomienkou na osudy svojej „stratenej“ generácie, ktorú vchovali vysoké školy, poznačené duchom marxizmu-leninizmu, čomu sa nevyhla ani teologická fakulta, kde sa nedostávala literatúra, prednášky z klasickej slovenskej literatúry neboli žiadne apod....)

Napriek tomu som postupne, iste vďaka Božej milosti, videl, že sme nielen „stratená“ generácia, ale že sme aj generácia *mostov*, lebo

vždy bolo na niekoho nadviazať... Postupne som si uvedomoval, že sú tu obrovské priestory, o ktorých sme predtým nevedeli...

Potom prišiel Rím s tou úžasnou generáciou našich emigrantov... a s Vydavateľstvom Cyrila a Metoda, ktoré za 30 rokov vydávalo a na Slovensko posielalo vynikajúce knihy, medzi nimi aj poéziu, ktorá sa dnes úplne vytratila z verejného priestoru... Všimnite si, že v televízii už nie je ani „Chvíľka poézie“, ktorá bola ešte za komunistov, čo ukazuje, kam sa demokracia dostala... Po rokoch, keď som myslel, že toto všetko nastúpi, sme svedkami totálnej degradácie kultúry...

Už z Ríma som zaregistroval časopis Verbum, ktorý založila generácia úžasných básnikov, spisovateľov a kultúrnych pracovníkov v roku 1946 – čo nám okamžite evokuje, že máme práve 60. výročie tohto časopisu... A keď som už ako jeho šéfredaktor listoval na Alžbetinej 14 v Košiciach, kde sídli Slovenský katolícky kruh a kde je aj redakcia Verbumu... našiel som v ňom stať Pavla Straussa – esej o jeho konverzii na katolícku vieru – napísanú s úžasným duchom, espiritom... Na Slovensku sú židia, ktorí vtedy prestúpili na katolícku vieru, podozrievaní, že tak urobili v snahe zachrániť si život, zo strachu... ale pri čítaní som necítil ani stopy niečoho podobného, je to úžasne úprimné vyznanie človeka, ktorý našiel Krista ako svojho brata...

Rybák: Zhodou okolností mi pred dvoma mesiacmi vyšla knižička *V dotyku s Pavlom Straussom I*, ktorá na základe záznamov z denníka mapuje moje prvé dva roky dotykov s Pavlom Straussom – roky 1982-83...

(Opis tejto cesty J.R. k P. Straussovi nájdete čitateľ na stránkach Listov PS – 3, str.14 pod názvom „Ako ku mne prišiel Pavol Strauss“.)

Keďže je celý priebeh mojich dotykov so Straussom zachytený v mojom zápisníku, mám v pláne v seriáli knižičiek „V dotyku s Pavlom Straussom“ (doteraz ich vyšlo päť) celú túto cestu zmapovať. Tie knižičky sú vzácné nie tak mojimi zápsami, ako tým, že sú (a boli by...) v nich kompletne obsiahnuté všetky listy Pavla Straussa, ktoré mi v priebehu posledných dvanástich rokov svojho života písal.

Telefónát: - Volám z Banskej Bystrice. Chcela by som vysloviť – po veľkom časovom posune – obdiv a úctu k pánu doktorovi Straussovi, pretože som ho mala možnosť poznať v Nitre, kde žil a robil vtedy primára v nemocnici... Operoval môjho ocka...Hlavne by som chcela zdôrazniť jeho ľudskosť, jeho veľký humánny rozmer... Operoval aj môjho syna, ktorý bol vtedy maličký... Pán primár s tým fantastickým prístupom vedel upevniť vieru v človeku, v to, že je všetko v dobrých rukách a že všetko sa na dobré obráti... Myslím, že som nemala možnosť v živote poznať človeka, ktorý by bol tak ľudský ako lekár a ktorý by tak vedel pochopiť aj tie zlé veci, ktoré slabý človek má... Mala som s ním veľa rozhovorov...Aspoň touto cestou by som tu teda chcela vysloviť veľkú úctu a vďaku...

Telefónát: - Volám zo Žiliny. Som veľkou obdivovateľkou tohto vzácného človeka, hoci som ho osobne nepoznala... Zbieram si jeho citáty a aspoň jeden z nich by som rada uviedla: „*Naše najväčšie víťazstvá sú porážky bez následného zatrpknutia*“. Ako je to úžasne povedané! – Chcela by som sa opýtať vašich hostí, či sa medzi Straussovými dielami nenájdú také súbory jeho myšlienok...

Rybák: V r. 1992 vyšla knižka „*Úsmev nad úsmevom*“ (Vydavateľstvo DAKA, Bratislava) – dávno nie je v predaji a dávno mala byť znova vydaná! – to je špeciálne knižka jeho myšlienok, jeho aforizmov, podelená na jednotlivé tematické celky. – Ale, pravdaže, ktorú knihu Pavla Straussa zoberiete, môžete citovať myšlienky rad radom... Potvrďujete mi moje dávne presvedčenie, že by sme mali vydávať špecifické výbery Straussových myšlienok – Strauss pre lekárov, Strauss o hudbe, Strauss o bolesti a utrpení, Strauss o smrti apod. – také výbery, aké vydávame od zahraničných autorov (rad za radom vychádzajú rôzne súbory myšlienok jedného autora) – avšak, žiaľbohu, Strauss nie je cudzí autor, on je náš, preto si musí počkať, kým sa domyslíme, že aj jeho budeme takto vydávať...

- *Môžeme pokračovať ďalej vo vyznaniach o vašej ceste k Pavlovi Straussovi...*

Šišila: Verím, že mnohí z nás pociťujú v našom súčasnom svete plnom túžby po úspechu, peniazoch, vonkajšiemu pozlátku, plnom len ťažko dosiahnuteľných vecí z ponuky nepreberného množstva hmotných statkov, plnom bezhraničnej škály i veľkosti príležitostí - pocity krivdy páchaných na nás inými, štátom, politikmi, susedmi, nadriadenými, firmou, nespravodlivým svetom, nepriajným okolím. Mnohí cítia nespravodlivosť kapitalizmu, ktorý sa s níkym nemazná, a tí iní, prehnane sebakritickí či depresívni, zasa vidia hlavne nedostatky vo vlastnej neschopnosti zmeniť seba, prispôbiť sa, nevzdávať sa, bojovať proti i za, vo vlastnej nedostatočnosti meniť veci k lepšiemu. Všetci radšej vidíme a sme spravodlivo kritickí k správaniu iných, ich povrchnosti, plytkosti, vulgárnosti, chamtivosti, pýche či neúprimnosti. Často vidíme veci i svet okolo seba čiernobielo, všetko je len zlé alebo dobré, väčšinou zlé, vládne nám skepsa. Vidíme veci tak, ako je nám vidieť ľahšie, nenamáhamo sa porozumieť, pochopiť, nekladíme si otázky, nehľadáme, a preto ani nenachádzame odpovede. Chýba nám empatia, vžitie sa do pozície druhého, firmy, štátu, snaha o objektívny pohľad na svet i na naše miesto v ňom. Chýba nám hrdosť na seba, sebadôvera vo vlastné sily a schopnosti statočne kráčať životom. Oddávame sa zatrpknutosti, pasívnej rezistencii voči všetkému, neveríme nikomu a ničomu, svoj život nežijeme, len chudobne duchom i hmotne prežívame. Škodíme sami sebe svojou rezignáciou na vieru v dobro a svoje postavenie v ňom.

Prečo to všetko hovorím? Nech sa neurazia tí odvážni, múdri, empatickí, zdravo sebavedomí, chápaní, pracovití. Vidiaci svet, život i seba v súvislostiach, v celej jeho zložitosti i zdanlivej jednoduchosť. Vedia používať zdravý sedliacky rozum i uvažovať a snažiť sa odhaľovať zložitú, rozmieňajú ho na drobné jednoduchosť. Sú pozitívne mysliaci, veria v dobro. Často sú medzi nimi tí, ktorým život nespravodlivo vzal, osud ich ranil, prežívajú len ťažko, vyslovene trpia, no nikdy to navonok nedávajú najavo, neplačú, neprosia, nekritizujú nenádávajú, hrdinsky kráčajú ďalej. Prečo sme jedni takí a iní onakí? Chceme povedať, že chápeme jedných i druhých, hoci sami našťastie k tým prvým nepatrim. **Mne osobne chýba z našej minulosti viac pozitívnych príkladov veľkých osobností i naša schopnosť uvedomenia si tých veľkých medzi nami, našich blízkych, susedov, spolupracovníkov, priateľov.** Všetkých tých, ktorí svoj krátky pobyt na tomto svete venujú

iným, nám, blízkym, tým známym i neznámym, tým čo to najviac potrebujú. Hovorí sa ,exempla trahunt, príklady tiahnu. Sú tu, neďaleko, na dosah, treba len vnímať s čistým srdcom i pozerat' s otvorenými očami.

Skúsme sa zamyslieť v tomto kontexte nad Pavlom Straussom, zaradiť si ho sami pre seba do jednej či druhej skupiny. Čo mu život vzal, čo dal. Dal mu do kolísky nadanie a túžbu učiť sa, študovať, poznávať život a ľudí. Dal mu ambíciu a schopnosť vyštudovať medicínu a stať sa v krátkom čase jedným z najlepších chirurgov. Dal mu schopnosť milovať ľudí, človeka a slúžiť ich bolestiam a potrebám. Dal mu vzácnu schopnosť naučiť sa a ovládať mnoho jazykov. Dal mu schopnosť najvyššiu, tvoriť, analyzovať, uvažovať a písať o živote. Dal mu silu stať sa kresťanom a bezhranične milovať Boha. - Čo mu život vzal či nedoprial? Narodil sa v židovskej rodine síce v čase možno i relatívne najpriaznivejšieho obdobia v Európe a na Slovensku v tolerancii k židom, no začiatok vojny a Slovenského štátu ho zastihol ako mladého lekára s malou nádejou na šťastné uplatnenie. Pocity nechceného a neskôr i hanej zveri, nenávisti a holocaustu, straty najbližších i rovnakých vyústili v úteky i skrývania a so šťastím sa mu podarilo zachrániť si holý život. Roky po vojne boli rokmi chudoby, no i nových nádejí. Nástup komunizmu v roku 1948 pochoval nádeje, no i napriek režimu mal možnosť odborne rásť, budovať chirurgické oddelenie a nemocnicu v Skalici, no kresťan a praktizujúci katolík nebol pohodlný pre vtedajší režim. Musel odísť nielen z funkcie, ale i z pozície operujúceho vedúceho chirurga a len s ťažkosťami sa dostal na miesto do chirurgickej ambulancie na poliklinike v Nitre. Musel si nájsť pre seba i pre rodinu nové pôsobisko v novom, neznámom a nie veľmi priaznivom prostredí. Túžil písať, písal, no s výnimkou publikovania pod pseudonymom v Ríme len do zásuvky, a neskôr len s malými možnosťami v roku 1968. Takto plodný autor žil, písal a nepublikoval až do revolúcie 1989. Živnou pôdou a silou mu bola rodina, priatelia, básnici, lekári, spisovatelia podobne postihnutí režimom. Po revolúcii našťastie ešte pár rokov spoločenského uznania, obdivu i oficiálnych ocenení boli slabou náplasťou na roky literárneho dusenia. Dvadsaťpäť rokov trpel nevyliciteľnou chorobou, len obdivuhodná vnútorná sila a disciplína, starostlivosť manželky a rodiny mu umožnili dožiť sa veku 82 rokov.

Prečo toto všetko spomínam? Jedine preto, že i napriek utrpeniu, životnému strádaniu, politickému obmedzeniu naplnenia prirodzených túžob a ambícií profesionálneho chirurga odborníka a ešte väčšiemu nešťastiu nemožnosti slobodne publikovať, Pavol Strauss zanechal nám odkaz a dielo pre mnohých netušeného významu, nič mu nezabránilo a neodradilo ho tvoriť. Koľko vnútornej sily a odhodlania bolo v ňom ako človeku. I napriek príkoriam doby a života nezatrpkol. **Je jedným z mála tušených a poznaných géniov našej doby. Je ale predovšetkým jedným z nás. Je tým najlepším príkladom pre všetkých nás, je pridanou hodnotou každého z nás.** Potrebujeme si to len uvedomiť, viac ho spoznať, potešiť sa jeho múdrosťou ducha, silou vôle, láskou k Bohu, svetu a životu. Nebojme sa prisvojiť si Pavla Straussa, poznajme ho, pozvime ho k sebe. Zaraďme si ho medzi svojich blízkych, buďme na neho hrdí. My, Mikulášania, spolurodáci, Skaličania, Nitrania, Slováci. So Straussom sme i my všetci omnoho viac ako bez neho.

Telefonát: Poslucháčka z Nitry... Dnes už 43 rokov pracujem ako lekárka a primára Straussa – všetci sme ho tak volali, hoci bol ambulantným lekárom – mám hlboko vpísaného do pamäti... Som rodáčka z Košíc a v roku 64 som prešla do Nitry za manželom... V r. 1968 boli moje prvé hlboké skúsenosti s pánom Straussom ako lekárom... Bola som veľmi vystrašená ako mladá žena... kvôli istej diagnóze... keď ma on dokázal uspokojiť a ja som dala na jeho slová a podľa toho aj konala – a ukázalo sa, že jeho diagnóza bola správna a nie tak nebezpečná... To bol môj prvý hlboký kontakt s ním. Potom neskôr, už po roku 89, si ho pamätám pravidelne ho vidajúc vo františkánskom kostole – ale nie v hlavných, no v bočných priestoroch – uzobratého počas čakania na svätú omšu tak, že sa ho človek bál osloviť, aby ho nevyrušil... Až neskôr som zistila, že ide o člena slovenskej katolíckej moderny... A dnes po toľkých rokoch, aj pri návšteve cintorína a zastavení sa pri jeho hrobe – si uvedomujem, ako ho málo poznáme... Preto som vám veľmi-veľmi vďačná za každú reláciu, ktorú mu venujete, a pripájam sa k tým, ktorí s hlbokou úctou na pána Straussa spomínajú...

Telefonát: Prešov, Lichvarčíková. Chcem sa vám poďakovať za reláciu o takom vzácnom človeku, akým bol doktor Strauss. ... Poznám ho len skrz literatúru, ktorá sa mi dostala do rúk. Spomínam si na jeho trojdielne brožované dielo, a rada by som vedela, ako sa volajú tie jeho knižky...

Rybák: Spomínaná trilógia má názov Mozaika nádeje, druhý diel Ecce homo, tretí Tesná brána.. Teraz v predaji tieto knihy nedostať vôbec, ale boli časy – a to bolo smutné – že ležali na pultoch a niekoľkokrát sa zlachovali až na pár korun, kým sa nevypredali...

- Ja som si ich nakúpila viac, aj som ich porozdávala, potom som ich komusi požičala a nevrátili sa mi... Rada by som ich znova získala, pracujem v zdravotníctve, a tie knihy, čo mám – Kolíska dôvery, Za mostom času, Život je len jeden, Torzo ticha, Človek pre nikoho – to je jednoducho úžasné... Ozaj je to veľmi vzácny človek.

Rybák: Chcel by som využiť príležitosť k výzve, že také dielo, ako je táto Straussova povojnová trilógia – vôbec netušíme, čo to dnešnému Slovensku a dnešnej Európe má čo povedať! – by si zaslúžilo nové vydanie, kde by všetky tri diely boli spolu, a pritom vydané – lebo to prvé vydanie je čitateľsky veľmi nevďačné – v dôstojnej podobe, hodnej toho obsahu... Je to veľká výzva pre slovenských vydavateľov.

- Poprosila by som ešte vás, pán doktor Raši, aká bola vaša cesta k Pavlovi Straussovi?

Raši: Moja cesta k doktorovi Pavlovi Straussovi bolo pomerne jednoduchá, priamočiara. Zrazu sa jedného dňa v roku 2003, asi to bol júl, objavili u mňa v riaditeľni ZUŠ J.L.Bellu dvaja neznámi muži, jeden z nich bol tu prítomný pán profesor Julko Rybák, a prišiel s MUDr. Martinom Jančuškou, lekárom trvalo žijúcim vo Viedni. Prišli s tým, že Liptovský Mikuláš má jednu úžasnú osobnosť a treba s tým niečo robiť. Ja som na to odpovedala ako typický obyvateľ Liptovského Mikuláša: „My teda máme osobnosť toľko, že môžeme rozdávať“, takže naozaj je

úžasný problém, že ktorému sa vlastne venovať, lebo skutočne Mikuláš v tomto smere priam prekypuje,

- *Trošku ste namyslený.*

Raši: Nie, nie je to namyslenosť, je to... určite je to hrdosť na svoje mesto. Je snáď v poriadku, nie je to nejaký nekalý cit, priznám sa, že som im vravel: pamätám si Ladislava Hanusa za jeho života, pamätám si blízkeho Janka Silana a podobné osobnosti, ale Strauss mi nehovoril celkom nič. Na to pán doktor Martin Jančuška povedal, lebo on prišiel s takým nápadom preto, lebo vo Viedni čítal nejaký text od Straussa, samozrejme v nemčine, a povedal si: „No, tak tí Nemci majú za jedného perfektného autora.“. Aj to meno napovedalo, že to bude nejaký Nemec a keď začal po ňom pátrať s úzasmom zistil, že je to Slováč, že je z Liptovského Mikuláša – zrejme bol v podobnom šoku ako svojho času tuná pán profesor. Začal sa teda o Straussa zaujímať, lebo spoznať Straussa, to je potom vášeň. No a tak som sa aj ja vlastne takýmto spôsobom dostal k Straussovi tiež. Ale oni prišli hneď s takým úžasným nápadom, že to nestačí byť len nadšený, ale že to treba aj čosi robiť, no a keď sa niečo robí, tak je to obvykle vec nejakej spolkovej činnosti. Tuná tiež bolo jedno obrovské šťastie, že nám to viacmenej zastrešil veľmi ochotne (a myslím, že to bolo na podnet tuto pána profesora) pán biskup Fratišek Tondra, spišský biskup. Začali sme vlastne hneď tým, že on zafinancoval krásnu pamätnú tabuľu, ktorá je na dome, kde Strauss v Mikuláši žil, je to aj dnešná budova Múzea Janka Kráľa. Túto tabuľu urobil ak.mal. Rudo Cigánik, myslím, že sa toho zhostil skvele. Keďže už sme mali tabuľu, tak potom ostávalo už iba založiť spolok, no a tu nám tiež vyšiel v ústrety veľmi ochotne liptovskomikulášsky primátor MUDr. Alexander Slafkovský, ktorý úplne bez mihnutia oka podporil našu činnosť. Oficiálne sídlo máme v Múzeu Janka Kráľa. Mesto Liptovský Mikuláš ako také podporuje našu činnosť, vychádza nám v ústrety, dokonca nám aj prispieva na činnosť. Rozbehli sme spoluprácu s miestnou televíziou TV Liptov, s ktorou chystáme dokumenty, proste vznikli dobré podmienky. Začali sme vydávať časopis Listy PS, má taký dvojzmyselný názov, že môžu to byť Listy Pavla Straussa a môžu to byť Listy post skriptum.... Keď som pri týchto listoch, tak by som chcel veľmi zdôrazniť takú dôležitú skutočnosť, že keď sme sa v poslednej fáze zoznámili práve s tu prítomným Ing. Jožkom Šišilom, on nám vlastne priniesol ďalší rozmer, ďalší vietor, ktorý nám ako menej praktickým osobám chýbal: že nám vedel aj ako donátor aj ako manažér pomôcť zase pri tejto ďalšej činnosti. Dnes môžeme, a tento raz sa chválím, pyšne povedať, že tri čísla Listov PS už sú na svete reálne a môžeme ich ďalej poslucháčom poslať. Neprezradím nejaké tajomstvo, že v najbližších dňoch chystáme Listy PS 4 a veľmi sa na to tešíme, lebo tie čísla sú každé jedno veľmi originálne a zaujímavé.

Takže táto moja cesta k Straussovi je asi takáto, a cez ten spolok fungujeme. Spolok má ozaj jednu jedinou hlavnú úlohu a to šíriť dielo Pavla Straussa. Keby sme mali také veľmi dobré ekonomické postavenie, vydáme zajtra celé dielo Pavla Straussa a radi, lebo vidíme, že to ľudia naozaj chcú, a tých pár knižiek, ktoré ešte ako tak vlastníme, naozaj sa stretávajú u čitateľov s veľkým úspechom. Strauss je obrovská osobnosť, ktorá nás obohacuje. Je škoda a hriech tej doby nedávno minulej, že títo ľudia boli umlčovani. Doslova a do písmena.

Takže keď dnes zacytujeme Milana Rúfusa: „A nemý opäť prehovorí“, tak teraz je to ozaj reč veľmi jasne počuteľná. A toto je naša úloha, ktorej by sme mali my pomôcť.

- *Práve na to som sa chcela opýtať, či vy ako Spolok vydávate diela Pavla Straussa?-*

Raši: Viete, náš spolok vznikol iba 27. septembra 2003.

- *To sú asi tri roky*

Raši: To je pomerne krátka doba, spolok je skutočne založený na entuziazme, pretože členské, ktoré máme, to ani náhodou by nestačilo na vydanie jedného čísla časopisu Listy PS, nie to ešte nejakých kníh, ale začína sa to... Julkova manželka (MUDr. Viera Rybáková) vždy tak výstižne povie, že to ten Paľko tak úžasne riadi z toho neba, a tak sa zdá, že je dobrý dirigent, všetko to tak voľáko začína ísť dobre. Ja si osobne myslím, že buď nájdeme niekoho, alebo sa postupne začneme zaoberať aj s touto knižnou vydavateľskou činnosťou. Zatiaľ sme vydali spomínané čísla časopisu a pokiaľ viem, pán doktor Jančuška chystá a už má aj pripravený preklad, myslím že je to práve Tesná brána, a už je to na spadnutie, že by to v nemčine malo výjsť; bude sa to distribuovať hlavne v Rakúsku a Nemecku. Veríme, že sa to skutočne ujme.

- *Ako sa k zachovanie diela a vlastne aj k ľudskému odkazu pána doktora Straussa stavajú oficiálne slovenské kultúrne inštitúcie, vrátane tej najvyššej, myslím, Ministerstvo kultúry. Nepodporujú vydávanie diel Pavla Straussa?*

Raši: Viete, nemôžeme povedať, že by sa stavali odmietavo, ale nemôžeme povedať, že by to podporovali. Je to na takom bode, že všetci síce vedia o Straussovi, ale možno ešte nie je v správnom poradí, alebo... ani mi neprislúcha to nejako hodnotiť, aby som bol úprimný... Tú podporu máme napríklad zo strany Spolku slovenských spisovateľov. Pán Teofil Klas sa angažuje v tomto smere, mali sme, aj máme kontakty s pánom Mačalom. Strauss vyšiel aj v zahraničných časopisoch, pán profesor Žilka publikuje napríklad Straussa v maďarčine, vyšli aj články a kritické texty, nedávno sme dostali odozvy z Poľska, kde Poliaci začínajú publikovať Straussa. Proste dostávame podnety zo zahraničia, že Strauss nie je neznámy, a je to smutné čo poviem, ale Strauss bude asi známejší v zahraničí, ako u nás doma. No ale aj to je možno výpoveď o tejto dobe.

Leščinský: Táto relácia možno hovorí, že to už nebude taká pravda.

Raši: Viete, ja som optimista vo svojej podstate a osobne si myslím, že máme dostatok osobností. Skôr trpíme možno slepotou a nevidíme ich. Ja som bol slepý a nemal som možnosť spoznať Straussa. A som rád, že trošku vidím, lebo Strauss svieti.

- *Pod lampou najväčšia tma. Je doma a nevidíme ho.*

Telefón: Ozývam sa vám z Liptovského Mikuláša. Som jeden z tých, ktorí tak trochu pomáhajú Straussovmu spolku, a chcem mu pogratu-

lovať a zaželať, aby sa podarilo vytvoriť na Slovensku viac odnoží, ktoré by svojou mravčou osvetovou prácou pomohli priblížiť Pavla Straussa čo najväčšiemu počtu našich spoluobčanov. Aby nebola pravda, čo zaznelo, že je viac známy v zahraničí ako doma... A aby sme ho predovšetkým my, mikulášťania, sami dobre poznali, vedeli ho oceniť a ohodnotiť – a zaradiť ho medzi skutočne množstvo skvelých hláv, ktoré v slovenskej literatúre pracovali, či už začneme od Janka Kráľa, ďalej cez Martina Rázusa, Ivana Stodolu... až sa dostaneme k Straussovi – tých mien by bolo oveľa viac... Je potrebné, aby Spolok pri svojej úspešnej práci, ktorú vykonáva, naďalej našiel dost podporovateľov – a aby to, čo nebolo možné v dobe, keď Pavol Strauss žil, sme mu vedeli vrátiť dnes... Želám jeho Spolku veľa úspechov.

- *Ďakujeme. Moji hostia vás identifikovali podľa hlasu, vraj ste pánom primátorom mesta Liptovský Mikuláš... Ďakujeme vám aj s mojimi hosťami za túto podporu...*

Raši: Ja by som chcel ešte raz verejne v éteri skutočne poďakovať pánovi primátorovi MUDr. Alexandrovi Slafkovskému nielen za podporu spolku, ale aj - ako obyvateľ Liptovského Mikuláša hovorím, - za celú tú prácu, ktorú v prospech obyvateľov mesta robí. Ďakujem pekne

Rybák: Pán primátor mi vybavil dávnejšiu zaujímavú myšlienku – keď spomínal, že by sa aj na iných miestach mali zjaviť také straussovské ohniská... Často hovoríme, že sa kresťanstvo v tejto dobe sťahuje do malých oáz, a z tých oáz potom vyklíči obroda... Zdá sa mi, že Pavol Strauss je vynikajúca príležitosť pre takéto malé oázy, povedzme medzi vysokoškolskou mládežou... Pár zanietencov, ktorí sa stretávajú... Nemusia vymýšľať, o čom budú debatovať, stretnú sa, otvoria si hociktorú stránku hociktorého diela Pavla Straussa, a budú si ho s úžasom objavovať... Takéto straussovské oázy mladej slovenskej inteligencie by mohli veľa znamenať pre budúcu duchovnú obrodu Slovenska.

- *Nepokúšate sa dostať život a dielo Pavla Straussa aj do školských učebníc – aby sa s ním zoznámili mladé generácie?*

Rybák: Nevidel som učebnice – v gymnaziálnych učebniciach sa iste spomína. Vždy sa však stretám s takouto dilemou: na jednej strane sa mi akútne žiada, aby sa Strauss častejšie spomínal, ako je možné, že ho nevydávajú a pod. – a na druhej strane kedykoľvek sa aj po dlhom čase dačo stane – ako to bolo napríklad s pamätnou tabuľou Straussovi v Lipt. Mikuláši – vždy mám potom pocit, že sa tak stalo v pravom čase, že toto bol ten moment, keď sa to muselo stať. To je tá réžia vyššieho plánovacieho úradu, ktorú Strauss často spomína. Takže akokoľvek nariekame, stáva sa to, čo sa má stať, a v čase, v akom sa malo stať... Pokúšať sa vo vzťahu k odkazu Pavla Straussa o nejaké unáhnené, prekotné konanie, by znamenalo povedať, že on má len časovú platnosť... Kto je však vyrátaný do takého ďalekého budúcnosti ako Strauss, toho si svoja doba nájde a zavolá...

Raši: Chcel by som ešte spomenúť, keď si tu spomínal školy... My sme mali jednu krásnu

akciu, ktorú spoluorganizoval spolk, bolo to v máji 2004 v mestečku Lipany. Práve na miestnom gymnáziu sme mali - podľa nás, aj podľa ohlasov študentov - vydarený deň, ktorý bol venovaný Pavlovi Straussovi, kde sa študenti mimoriadne aktívne zapájali. A keď už takto máme možnosť ďakovať v éteri, tak sa neubráním, aby som ešte jednému pánovi primátorovi nepoďakoval, a to pánu inžinierovi Vokáľovi, ktorý predpokladám ešte aj je primátorom Lipian. Proste títo ľudia majú takú zvláštnu možnosť, že môžu byť ústretoví aj k takýmto akciám, a keď ich podporia aj z titulu úradu a nejakej tej moci, ktorú majú, môže vzniknúť veľmi krásna akcia, ktorá pre študentov vytvára trvalý vnem. Takže robia sa takéto akcie, áno ...

Šišila: Lubo, inšpiroval si ma teraz ešte k jednej poznámke. Hoci my všetci cítime povinnosť podporovať vydávanie Straussa, vydať to, čo doteraz nebolo vydané a pod.... Ale ja cítim za jednu zo zvlášť akútnych úloh **zaviedovať** to, čo ešte nebolo vydané, evidovať napríklad jeho súkromnú korešpondenciu, to, čo po Straussovi zostalo a jeho rodina vlastní... A tu by som chcel poďakovať rodine Pavla Straussa, že sa dostávame k veciam netušeným, ktoré nám sprístupňujú, začíname robiť evidenciu, dostávame to do počítačovej podoby a pod... Ale toto všetko je niečo, čo sa bude dať zvládať len časom... Je však jedna vec, ktorú cítim ako veľmi súrne a som vďačný poslucháčom, ktorí sem volajú: chceli by sme poznať a zdokumentovať reflexiu Straussa u tých, ktorí s ním žili, ktorí ho kedy stretli – a to je práve vec, ktorá neznesie odkladu, lebo takých ľudí bude čoraz menej... Preto by som chcel aj pri tejto príležitosti vyzvať všetkých priateľov, známych, pacientov, ľudí, čo sa náhodne stretli so Straussom – aby sa snažili pre nás pre všetkých zaznamenať svoje osobné reflexie a osobné spomienky na Straussa. Uvedomujem si, že najviac takých ľudí žije v Nitre, kde Pavol Strauss žil od r. 1957 do svojej smrti r. 1994. Aj nitriansky Rotari-klub nám prisľúbil, že nám bude v tom pomáhať. Začiatkom tohto roku som mal o Straussovi prednášku v nitrianskom klube Harmonie – a samotní priatelia rotariáni boli prekvapení, kto to vlastne Strauss je.

- *Kam by sa mohli prihlásiť ľudia, ktorí sa dostali do kontaktu s P. Straussom – na adresu vášho Spolku?*

Raši: Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa, Múzeum Janka Kráľa, Námestie osloboditeľov 31, 031 01 Liptovský Mikuláš.

- *Túto debatu sme začali na tému mládež a dielo Pavla Straussa. Pán Leščinský, vy na teologickej fakulte máte veľké možnosti zoznamovať poslucháčov s dielom Pavla Straussa – neuvažujete nad tým?*

Leščinský: To, čoho ste sa teraz dotkli, je problém, ktorý stojí pred celým Slovenskom, najmä pred Katolíckou univerzitou a jej učilišťami, ktoré sa neustále rozširujú... Je to aj otázka humanitných fakúlt pri univerzitách na Slovensku... A potom smerom dolu sa to týka aj tých, čo učia literatúru na stredných a základných školách. – Čo sa týka Katolíckej univerzity je to však problém zvlášť akútny, lebo prechádzame úplne zmeneným životom a zmeneným nazeraním na svet, a tomu sa musia aj vysokoškolské učilišťa prispôbiť... Katolícka uni-

verzita trvá šesť rokov, je teda v rozbehu... To, čo by som dnes chcel povedať, je, že chýba čosi ako zmapovanie toho, pred čím stojíme. Myslím, že chýbajú pracoviská, kde by sa súčasným študentom efektívne ukázalo, čo je to kresťanská kultúra vo všeobecnosti. Istý britský dávno mŕtvý mysliteľ, ktorý patril k prvým kritikom zbožňovania francúzskej revolúcie, ktorá začala ten ohromný proces ničenia kresťanskej kultúry a agresívnej odluky cirkvi od štátu – popísal krízu kultúry, ktorá spočíva v tom, že my sami nevieme najst' spôsob ako hovoriť dnešným študentom o ľuďoch, ktorí vytvorili základy dnešného kresťanského myslenia. To znamená, že sú absolútne potrebné katedry kresťanskej kultúry, kde by sa vyučovala literatúra, apológia kresťanská od začiatku po súčasnosť a pod. – a tu má Strauss svoje miesto. (...) Problém je teda širší a budeme sa musieť venovať tomu, či môžeme nechať vychádzať z Katolíckej univerzity ľudí, ktorí nemajú nejaký vstup do kresťanskej kultúry... To je na roky robota dať hlavy dokopy a podumať nad tým, ako vychovať študenta, ktorý už nebude – ako som sa sám označil – ako stratená generácia, vyhovnaný pre nejakú fabriku ako inžinier alebo nejaký manažer bez kontaktu s tým, čo je skutočne dôležité v živote. (...)

- *Komu je vlastne podľa vášho názoru určená Straussova tvorba? Nie je to totiž podľa mňa ľahké čítanie, lebo núti človeka premýšľať, lúštiť význam slov... Čo vám osobne, pán docent, prináša dielo Pavla Straussa?*

Leščinský: Za seba by som povedal, čo je na Straussovi prekvapujúce: určitá apológia duchovná, neskutočným spôsobom prevedená v jeho diele, ktorá šokuje a možno aj odrádza čítať niektorých, lebo je to tak hlboké, že to vyžaduje čas, ticho – a toho dnes niet ani na univerzitách, ani v školách, ani v našich obyčajkách s neustále hrmotajúcim televízorom... Jestvuje dokument pápežskej rady pre kultúru, ktorý vyvolal veľkú debatu po celom svete – volá sa „Kde je Boh?“ V dnešnom svete komercializácie, globalizácie, multikulturizmu sa tento dokument pýta, kde je pre človeka, ktorý dnes verí, Boh v jeho živote, kde je prítomný... A tam sa požaduje apológia, že kresťan sa má vrátiť k tomu, z čoho kresťanstvo kedysi vyšlo. Tie prvé teologické diela kresťanského staroveku a celá tá teológia sa týkala toho, že títo autori – sv. Irenej, Justín, sv. Augustín – začali reagovať na problémy doby: morálne, etické, filozofické atď. Potom sa k tomu pridali koncily a pod. Ale tá spisba bola apologetická, to boli apologéti, obraňovali kresťanskú vieru... A keď čítam dr. Straussa, je to svojím spôsobom apológia duchovnosti, hlboká katolícka duchovnosť v ňom... (...)

Je pritom úžasné, že je v tom diele skúsenosť človeka, ktorý bol lekárom – a tie dnešné telefonáty to potvrdzujú, – že je jeho spisba hlboko antropologická, zakotvená v existencii, čo je dnes absolútne dôležité, lebo treba ísť na pomoc človekovi, ktorý stráca seba samého... Je to teda apológia duchovného prístupu k svetu...

- *Pán dr. Raši, čo vám osobne prinieslo dielo dr. Straussa?*

Raši: Mne stále prináša, lebo ja sa tak ako aj ostatní bežní čitatelia stále s ním „stretávam“ a spoznávam ho. Netajím sa s tým, keď poviem,

že ho nepozná komplexne, ani nedajbože tak, ako pán profesor Rybák, ktorý sa zaoberá týmto dielom veľmi vážne. Mám možno výhodu oproti iným ľuďom v tom, že som v jeho blízkosti a dostávam také mini lekcie, mini prednášky, mini „rozumy“, takže trochu mi to viacej prístupňuje. Treba jednoznačne povedať, že Straussovo dielo nie je ľahké čítanie. To je skutočne Beethoven, to je Bach, to je Mahler v literatúre a určite to môže aj mnohých ľudí odradiť. Na druhej strane, ak chcem byť trochu optimista, tak poznám osobne v Liptovskom Mikuláši ľudí, ktorí nepatria vekovo medzi staršiu generáciu a ktorí bez problémov Straussa čítajú, s radosťou si berú niektoré ďalšie publikácie ku ktorým sa dostanú. Dokonca si myslím, že aj mladá generácia - asi by som ju celkom nepodceňoval, že by sa plavila len v plytkých vodách - aj oni majú odvahu a siahajú aj po oceánoch, bohužiaľ niekedy aj vedľa, ale pokiaľ natrafia na Straussa, tak to je hĺbka. Mne okrem toho je ten Strauss mimoriadne blízky aj tým, že jeho pohľad ako hudobníka je mimoriadne zaujímavý, inšpirujúci a to spojenie tým, že bol lekár, to je úplne iný rozmer, s ktorým som sa ja doteraz veľmi nestretával.

- Poprosím aj vás, pán inžinier..

Šišila: Ja by som chcel svoju reflexiu Straussa poňať trochu inak. Ja som si uvedomil, že Strauss bol skutočne génius, a že Slovensko potrebuje vedieť, že takíto ľudia sú jedni z nás, že to nebol nejaký nadčlovek či bohočlovek, že bol normálny, milý, bežný, múdrym človekom... A že dokázal viac vyjadriť o živote, o nás, o Bohu - viac ako my ostatní - to je jeho poslanie... Ale smerujem k jednej oblasti, že keď porovnáme v histórii nás, Slovákov, s inými národmi, máme málo hrdošti na seba, máme v sebe určitú zakomplexovanosť, ktorá - nechtiac - často smeruje až k istej agresivite, to je práve to najsmutnejšie... Asi pramení z toho, že nedokážeme oceniť svoje vlastné hodnoty - nielen seba samého, ale hodnoty, ktoré sú okolo nás. Poviem taký konkrétny príklad. Kolega Raši spomínal, koľko veľikánov žilo v Mikuláši... A možno návštevníci Mikuláša, aj my, jeho občania sme sa to v akejsi sume dozvedeli len vtedy, keď asi pred piatimi rokmi bolo urobené nové námestie a na ňom bol inštalovaný krásny moderný pamätník, na ktorom sú mená mikulášskych, ale dovoľm si povedať aj slovenských či svetových veľikánov, ako napr. Koloman Sokol, Rázus, Janko Alexy, Janko Kráľ a mnohí iní... - A Strauss patrí medzi nich. A keď si uvedomíme, že tí veľikáni sú medzi nami, len o nich nevieme - možno vieme o veľikánoch iných, len nie svojich - uvedomíme si, že nie sme o nič horší ako iné národy, neboli sme o nič horší, ani nebudeme. A toto vedomie, ktoré tak veľmi potrebujeme, nám Strauss pomáha dvíhať, so Straussom sme viac ako bez neho. S týmito veľikánmi sme silnejší, ako keby sme ich nemali, a Strauss je v tomto smere našou „pridanou hodnotou“. A toto cítim ako silné poslanstvo Straussa o nás...

Rád by som zacitoval ešte niečo, čo ma veľmi prekvapilo... Na tom sympóziu, ktoré organizoval Spolok Pavla Straussa v Lipanoch, študentka gymnázia Júlia Jendeková povedala, ako ona vníma Straussa: „Svojou tvorbou oslovuje Strauss aj nás, mladých, aby sme si uvedomovali, že nesmieme byť priemerní, že sa máme stavať stále lepšími a lepšími... Pavol Strauss mi otvoril oči. Že musím byť osobnosťou, že sa musím snažiť byť „niekým“. Nie kópiou iných,

ale plnohodnotným človekom, originálom, ktorý chce byť a je sám sebou.“

Rybák: Chcel by som sa dotknúť toho, čo hovoríme o náročnosti Straussových textov. Za tých 25 rokov som mal neraz možnosť hovoriť a písať o Straussovi, ale priznám sa, že sa mi čas od času stane, keď si náhodne otvorím niektoré Straussovo dielo, že po pár riadkoch ostanem zahanbený... S pocitom, že veď ja vlastne nič o Straussovi neviem, že moja predstava o ňom je v porovnaní s ním skutočným ďaleko chudobnejšia... A dnes sa mi to potvrdilo, keď som cestoval sem. V Margecanoch rýchlik meškal a tak vznikol čas, že som si mohol vytiahnuť Človeka pre nikoho, kde sa mi náhodne otvorí... Otvoril sa mi na kapitole 10 - a teraz volám tých poslucháčov, ktorí majú k dispozícii toto Straussovo dielo, nech si nájdú chvíľu, otvoria si tú desiatu kapitolu - a porovnajú to, čo sme im tu hovorili o Straussovi, s tým textom... A riadok za riadkom ich presvedčí, že je to čosi, čo presahuje všetky medze...

Chcel by som zdôrazniť ešte jednu myšlienku. Všetci vieme, že žijeme kritickú dobu. Strauss neraz hovorí: „Toto je chorá doba. Doba, ktorú treba liečiť.“ Z odkazu Pavla Straussa aj pátra Jozefa Porubčana, o ktorom by tiež bolo treba takto hovoriť, vyplýva, že riešenie problémov tohoto sveta je už nie možné na tom stupni vedomia, na ktorom sa nachádzame, že sa musíme vyvíjať na novú orbitu vedomia, na novú orbitu poznania... Pre tento náš svet platí, čo povedal Strauss, že „Pán Boh všetky cesty zatrasí a zostane len zvislý smer.“ My sa teraz vrháme po tých „cestách“, presvedčení, že všetko dokážeme, máme predsa vedu, techniku, vyriešili sme už iné problémy, aj toto vyriešime... A zakaždým zistíme, že ideme do slepej uličky... - A tento zdvih na novú orbitu - to je tá civilizácia lásky, o ktorej hovorí Vladimír Solovjov, Teilhard de Chardin aj náš Porubčan - a Strauss je tam, na tejto úrovni vedomia. Z tej úrovne sa pozerá na tento svet, preto je úžasné žiť v jeho ovzduší, lebo sa nachádzame v tom lúči, ktorý je nasmerovaný nahor, ktorý nám ponúka východisko... To je však SKOK, to je HORE, a nám sa veľmi dobre lebedí tu, kde sme - v tom je ten problém...

- V dielku Pavla Straussa „Zápisky diletanty“ môžeme čítať, že „Krajšia ako hudba je túžba po nej“, alebo ďalší citát: „Milovať človeka alebo hudbu ešte neznamená, že im aspoň občas neublížime“. Mierim na Vás, pán dr. Raši, vy ste hudobník, ako by ste nám zhodnotili Straussa ako hudobníka?

Raši: Strauss bol klavirista a pri Straussovi snáď tie hudobné záchvevy, ktoré ho vyprovokovali, budú určite prameniť v tom jeho pôvodnom židovstve. Hovorím teda môj názor, môžem sa myliť, ale vôbec samotní židia mali a aj majú veľký vzťah k hudbe. Pre nich vlastne hudba je spôsob života. To je také mimoriadne pri tejto komunite alebo pri tomto národe. Dodnes sme vlastne svedkami špičkových umelcov z týchto radov, i keď sa to nedá samozrejme generalizovať. Tieto základy Strauss mal a určite ... Ja môžem povedať len to, čo som videl v slovenskej televízii, keď tam Strauss trochu hral na klavíri, že určite bol zdatným klaviristom, pretože hral aj ťažké skladby, to nejde len tak si zahrať, pre krátenie chvíle.

Pre mňa je fascinujúci Strauss ako hudobník v tom, že on sa dokázal dívať na diela aj cez skladateľov a tých skladateľov dokázal vidieť

ako lekár. Ako lekár, ako filozof. Takže pre mňa sú jeho ... ja to tak nazvem ako nejaké hudobné archeologické objavy, veľmi fascinujúce. Keď si uvedomím, že on dokázal siahnúť do intimity života skladateľov... Treba si uvedomiť, že Strauss ako chirurg rezal aj v tej hudbe, on bol analytik. Všetku ku koncu života robil na patológii, takže mal s tým aj takú inšiu skúsenosť. On skutočne dokázal písať a j tých skladateľov. Škoda, že nenapísal nejaké literárne eseje na túto tému, to mohli byť tiež úžasné detektívky, alebo minimálne skvelé pohľady na odvrátenú tvár života skladateľov. Keď podáva napríklad v knižke Rekviem za živých kto, ktorý autor trebárs na akú chorobu zomrel, tak až tam - samozrejme je to vysoko intímne - to sa nepatrí až tak zverejňovať - kto číta tieto veci a zaoberá sa hudbou, zrazu zistí, že koľko trebárs túžby tých skladateľov sa odrážalo v ich tvorbe, možno práve po tom, čoho sa im nedostávalo. Takže mnohé úžasné vznešené diela, aj veľkých autorov, boli práve z istej traumy zdravotnej, ktorú mali. To je trebárs úžasne objavné pri Straussovi. Alebo zase na druhej strane ako literát dokáže analyzovať, ja budem citovať z jeho knižky Zápisky diletanty, kde trebárs definuje, že Hydn mu pripomína, alebo, že si cení mladosť duše, Bach vážnosť duše, Mozart žiarivosť duše, Beethoven hĺbka duše, Brahms cit duše, Mahler vzlet duše, Bruckner vrúcnosť duše, Schuman poéziu duše, Wagner drámu duše, Chopin nehu duše, Richard Strauss rozľad duše, Debussy vôňa duše, Musorgský priepasť duše, Bartók farebnosť duše, Stravinskij iskrenie duše. To sú... Človek si povie, no tak to sú prirovnania... skutočne ale ak sa zamyslite nad tým ... veď samotný Musorgský ak je definovaný ako priepasť duše, no pre mňa je to úžasné niečo, Musorgského som vždy takto pociťoval ...

- Len ste to nevedeli pomenovať!

Raši: Áno, ja skôr s tými tónmi ako so slovami, je to vyjadrenie úžasné a na druhej strane ten Strauss, aby sme neurobili z neho nejakú kamennú sfinxu a neviem čo všetko, bol mimoriadne vtipný, trefný. On trebárs závidí hudobníkom, pretože na rozdiel od chirurgov, nemajú úmrtnosť, aj keď pracujú. No tak to je úžasné. Vlastne ani zlá skladba nemusí toho človeka až tak celkom zabiť, môže ho znechutiť. Strauss si toto skutočne uvedomoval a myslím si, že aj tá hudba mu mimoriadne pomáhala v živote, pretože skutočne tam, kde slová končia, tam začínajú ričať zbrane, tam môže začínať hudba. Tá hudba... trebárs ešte taká vec ma zaujala pri ňom, že Strauss hovorí, že hudobník na rozdiel od iných trebárs profesií myslí akoby matematikou, ale myslí v niekoľkých množstvách vážnych ťažkých rovník. Takže je to také akoby komputer naraz, ide v obrovských blokoch... mňa to úžasne nadchlo, keď si človek tak povie, že hudobník si odráta do štyroch, do šiestich, do dvanástich a takéto nejaké „vtipné“ poznámky niekedy padajú na hudobníkov, ale skutočne má to v sebe veľa rácia. Hovorí to lekár, to nehovorí nejaký nadšenec a to hudobné myslenie sa skutočne dá vyjadriť aj takýmto postupmi. Strauss dáva mnohé takéto pohľady, s ktorými som sa ja osobne ešte nikdy nestretol. Je to také nové a myslím že aj pre muzikantov je to veľmi dobrý pohľad.

- Diela ktorých autorov rád počúval, keď je to známe?

Raši: Strauss pokiaľ viem, pokiaľ som sa ja toho dotkol, všetkých som už menoval, ale mal mimoriadne blízko k nemeckým autorom, ak by sme povedali že Beethoven je nemecký, určite Mozart a myslím si že určite v tom boli aj Mahler ...títo ľudia, ktorí mu museli byť viacnásobne, alebo viacvrstvovo blízky.

Rybák: Spomenul si výraz „kde končí slovo...“ Tu sa dá vysvetliť čosi z toho, čo sme hovorili o náročnosti Straussovho slova... Lebo hudba dávala Straussovi práve to, že mu otvárala oblasť poznania, ktoré je za slovom, kde už slovo nesiahá... Ale aj tak je istá čiara, kam siaha naše slovo, potom ide veľká fáza, kde túto moc slova Strauss posunol ďalej – a nakoniec ide čiara, za ktorú ide už len hudba, a do tej oblasti prenikol Strauss tiež.. Takže toto *medzipole* medzi našim slovom z jednej strany a hranicou slova a hudby, kam siaha jeho slovo – toto medzipole je to náročné, čo nám sťažuje vnímanie Straussa. – Ale to nie je výčitka jemu, to je „výčitka“ na našu stranu....

- Pán doktor, vy ste nám doniesli nejaké cédečko – mohli by ste nám ho predstaviť?

Raši: No, je to Requiem, ktoré sme nahrali tu v košíckom štúdiu Lumen a taký epilóg, taký záver, zhrnutie tejto zádušnej omše, ktorá je celá v latinčine, je práve báseň veľkého priateľa Milana Rúfusa, liptáka. Ide o báseň, ktorú napísal po jeho smrti a volá sa Requiem za Pavla Straussa a za nás. Veľmi nás to oslovilo a pri týchto našich činnostiach sme pristúpili k tomu, že som to zhudobnil, nahrali sme to a pridali tam. Chcem zdôrazniť, že to bolo so súhlasom majstra Rúfusa, že to nie je nejaké pirátstvo, ako sa to niekedy bohužiaľ v dnešnej dobe zvykne robiť, my si vážime, že ten súhlas tam je a tá báseň sama o sebe má veľkú výpovednú hodnotu o Straussovi samotnom, aký to bol človek, keď taký človek ako Rúfus si ho dokáže čítať a vážiť. Tak teda je tam v závere táto skladba, môžeme ju tiež použiť ako nejakú cenu pre nášho nejakého poslucháča.

- Máme síce už len dve minútky času, ale predsa chcem reagovať na to, čo ma prekvapilo pri zoznamovaní sa so Straussom, že on hneď po skončení 2. svetovej vojny, keď sa skončila veľmi krutá epocha našich a európskych dejín – že už vtedy predpovedal zjednotenú spoločnú Európu...

Rybák: Je tu jeho citát z povojnovej knihy Všetko je rovnako blízke ako ďaleké (Verbum Košice):

„...Lebo Európa nie je za nami, lež pred nami. Európa nie je ani zemediel, skôr idea. Európa nedohrala svoju úlohu. Ešte ju len má začať hrať. To, čo bolo doteraz, bolo prvé dejstvo. Skončilo fiaskom, pretože zradila svoj základ, svoju kresťanskú postać...“

A tak ďalej...Je tu teda tá Straussova myšlienka o zjednotenej Európe, ale zároveň je v Straussových slovách všetko to, čo nás teraz bolí na Európe a čo on pred 60 rokmi prorocky sformuloval, že ak na tomto základe nebude Európa a svet založený, všetko musí skončiť krachom. – To je jeho odkaz pre budúcu zjednotenú Európu...

(Zodpovednosť za úpravy pri prevode ústnej reči na písanú a za nutnú redukciu nesú L. Raši a J. Rybák.)

Cyklus básní (z rukopisnej zbierky „Susedstvo nehy“)

Zimná netrpezlivosť

*Lady sa nechcú púšťať.
Lady sa nechcú pukať.
A našich očí slnká tužia
po zelenejších pohľadoch.
Po snehobielych obradoch
chceli by srdcia pokukať
svety, čo radosti slúžia.*

*Srdcia nám pukajú mrazom.
Srdcia nám pukajú chladom.
A našich duší obloky slepnú
studeným hustnúcim kvetím.
Slabnúcou nádejou svetím
pod každým z nich denne, rad radom
a čakám, či teplom nešepnú.
Bo, srdcia nám pukajú mrazom.*

Predjarná

*I keď sa zdá, že hustnú,
už rednú čierne svetlá smútku.
Presily záhony pustnú.
Zastav si slzu v očnom kútiku.*

*Falošnú kladú nám retaz
na hrdlo, z nádeji perál
roky, jak mladosti kečas,
čo dom stavia zo vzdušných tehál.*

*A predsa vieme, čo nás čaká.
Bo, tvrdšia vôľa zasiala v nás semä,
čo nezhynie, nech je tá zima hociaká.
Raz slnkom udrie päťou na stôl zeme...*

Jarné smútky

*Ťažko je písať si posmrtné dielo.
Ťažko je dívať sa mlčky na skazu.
Ťažko je veriť po toľkom sklamaní,
že sa to všetko zvrtné odrazu.*

*Bol by som prvý, čo by to chválil,
keby to k niečomu dobrému spelo.
Slobodu s belaso podbehlym okom,
to sa mi za idol nikdy mať nechcelo.*

*Ťažko je mlčať, keď vieš, že vieš vravieť.
Ťažko je drepčať schovaný do seba.
Ťažko je nerúbať veraje pekla,
keď vieš, že sa lacnejšie nevojde do neba.*

*Nemôžeš nikoho utvrdiť v zlu.
Zdržané gesto, každé je čin.
Nenič si svedomie, nehať ho v hmlu.
Bi korbáčom ticha. Len sa nešpiň.*

*Ťažko je radiť, keď nik o tom nevie.
Ťažko je nachystať neznámu zem.
Ťažko je milovať to, čo len príde.
Snáď zajtrajšie oči pre odveký sen.*

Letný slnovrat 1954

*Dnes hľadáme na krásne
nočné nebo z tejto strany
a ktovie, či ho za rok neuzrieme z inej.
Človek je priamejší a smelší,
keď pocíti závaný
z krajiny, čo i keď' nevie
ako pohostinnej.*

*Už nezahryznem v zoschlý
peceň lásky, hoci
len treba udržať i zvädlé srdce dokorán.
A namoším prst nádeje
v hviezdny kalamár noci,
jak v sväteničku ešte možných,
požehnaných rán.*

Letu

*Za suchom pokrivený mrak
vložím si srdce v mokrú tóňu
a počkám – jak vždy – len na záprak,
na iný vzduch a novú vôňu.*

*A kývam za chromý horizont
a kývam na možné vždy krásy –
a hladkám ustatou pravickou
nádeje preriedle vlasy.*

Pričastá jeseň

*A novembrové večery sa strácajú
jak tiene ľudí, jak pohon ľudí,
čo v behu honia svoje osudy –
a vínom šedivejúcich slz ich zmáčajú.*

*A novembrové noci (nečiť. slovo: rosia?)
čiernym voskom jak túhy ľudí, jak
vzdychy mnohých,
čo nádejou sa zničili a v strohých
snoch sa hrozia vlastným bozkom.*

*A novembrové dni sa túlia
k divým honcom
podivných šťastí, opilých cudzím bôľom,
čo v krátkych jasných chvíľach
len sadnú k tichým stolom
a v záchvatoch spomienok zaplačú
nad vlastným koncom.*

(Z rukopisu Pavla Straussa pripravil J.R.)

V košickom štúdiu Rádia Lumen

Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa • LISTY PS - Reg. číslo: MK SR 3209/2004, číslo 5 (2006). Číslo pripravili Ľubomír Raši a Július Rybák. Adresa redakcie: Múzeum Janka Kráľa, Námestie osloboditeľov 31, tel.: 044/5621 580, e-mail: zuslm@svslm.sk. číslo účtu: 4430001300/3100, IČO: 37907751. Tlač: TYPOPRESS s.r.o., Lipt. Mikuláš, tel.: 044 / 5541 490, e-mail: typopress.lm@stonline.sk
Počet výtlačkov: 1000